

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КИРИЧУК ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 159.923.33 : 316.64 (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
**ФАСИЛІТАЦІЙНІ ЧИННИКИ
ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ**

19.00.01 «Загальна психологія, історія психології»

Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки / 053 – Психологія

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник: **Вірна Жанна Петрівна**, доктор психологічних наук,
професор

Луцьк – 2020

АНОТАЦІЯ

Киричук О.О. Фасилітаційні чинники психологічного благополуччя особистості. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології (053 – Психологія). – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, 2020; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, 2020.

У дисертаційній роботі обґрунтовано фасилітаційну детермінацію психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності. Деталізовано категоріально-понятійний зміст психологічного благополуччя особистості та розглянуто концептуальні позиції вивчення фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості. Конкретизовано розуміння психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності як психологічного стану, який зумовлюється комплексом сформованих соціально-адаптаційних здібностей, розвинутих вміннями недирективної інтерперсональної взаємодії та фасилітаційним потенціалом освітньо-професійного середовища. Зазначено, що формування фасилітаційності розпочинається ще під час професійної підготовки, і фактично є базовою характеристикою просоціального психоетичного типу взаємодії. Наголошено на інтегративну роль фасилітаційної детермінації в забезпеченні психологічного благополуччя особистості як суб'єкта майбутньої професійної діяльності

Розроблено теоретичну модель фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості, яка демонструє нерозривний зв'язок фасилітації та переживання психологічного благополуччя, який породжує активність, спрямовану на активацію професійної самореалізації майбутнього фахівця просоціальної діяльності як суб'єкта забезпечення психологічного благополуччя стосовно себе та інших людей і навколишньої дійсності.

Виокремлено такі фасилітаційні чинники психологічного благополуччя як соціально-психологічна адаптованість, вміння недирективної інтерактивної взаємодії та фасилітаційний потенціал освітньо-професійного середовища, які у комплексі складають основу соціально здорової особистості.

На емпірико-діагностичному рівні визначено психологічний зміст фасилітаційних чинників психологічного благополуччя в залежності від рівня психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності:

- у групі студентів із низьким рівнем психологічного благополуччя, зафіксовано домінування *емоційного* компоненту фасилітаційного потенціалу, який у комплексі взаємозв'язку із особистісними характеристиками, засвідчує невміння впливати на емоційну сферу іншої людини, схильність до афектів та звинувачення оточуючих, емоційну нестриманість, неконтрольовану імпульсивність, грайливість і легковажність, тенденцію дистанціювання від інших людей та загальне відчуття незадоволеністю життям; та і *поведінкового* компоненту в ознаках здійснення вчинків та дій щодо допомоги іншим людям тільки у випадку конкретної користі, незалежності і самостійності, відсутності емпатійної компетентності і толерантності у міжособистісній взаємодії, що негативно відображається в їх адаптаційному профілі переживання реальних емоційних переживань з вимогами майбутньої професійної діяльності.

- у групі студентів із середнім рівнем психологічного благополуччя, зафіксовано домінування *вольового* компоненту фасилітаційного потенціалу особистості, який підкріплений ознаками просоціальної справедливості, добросовісності, сталості і надійності, емпатійності і прив'язаності, відповідальності, високої моральності і витриманості та прагнення до самовдосконалення; та *ціннісно-сислового* компоненту фасилітаційного потенціалу в ознаках соціально-адаптаційних характеристик гнучкості, толерантності та врівноваженості в міжособистісних стосунках, що виражається у створенні теплих й довірливих відносин з іншими, вмінні дивитися на світ очима інших, любити людей і як наслідок знаходити з ними контакт, їх комунікабельність й відкритість, дає змогу толерантніше ставитися до інших; та

загального фону задоволеності життям за рахунок комунікативно-відкритих ознак, сповнених відповідальності, впевненості, внутрішньої тактовності і вихованості, активності та адаптаційної мобільності.

- у групі студентів із високим рівнем психологічного благополуччя, відмічено домінування *потребово-мотиваційного* компоненту фасилітативного потенціалу у широкому спектрі проявів просоціальної відповідальності, альтруїстичності, гуманістичної спрямованості та емпатійності, за рахунок чого, ці студенти можуть толерантніше і відвертіше ставитися до інших, їх розвинута комунікативність дає змогу ефективно проявляти ініціативність, активність, відкритість новим знанням і відносинам; та *ціннісно-сміслового* компоненту фасилітативного потенціалу в ознаках просоціальної відданості, оптимістичного ставлення до людей, альтруїстичної реалізованості та задоволеності життям, які у комплексі визначають сформовані життєву установку і вміння бути близькими і відкритими з людьми, соціально корисними, готовими робити добро та безкорисливо допомагати усім людям та постійно приходити на допомогу.

Доведено, що рівень переживання психологічного благополуччя, детермінований комплексом особистісно-фасилітаційних ознак студентів, що визначає тенденції їх просоціальної поведінки: студенти з низьким рівнем психологічного благополуччя визначаються *імпульсивно-корисною* поведінкою, яка базується на показниках соціально-психологічної адаптованості (75 % від загальної кількості особистісно-поведінкових ознак); студенти із середнім рівнем психологічного благополуччя – *емпатійно-адаптивною* поведінкою, у якій локалізовано показники соціально-адаптаційних здібностей та вмінь недирективної інтерперсональної взаємодії (відповідно по 40 % особистісно-поведінкових ознак); а студенти із високим рівнем психологічного благополуччя визначаються *альтруїстично-відповідальною* поведінкою із релевантно вираженими характеристиками активного задіяння фасилітативного потенціалу освітньо-професійного середовища (56 % особистісно-поведінкових ознак).

Зміст фасилітаційного виміру психологічного благополуччя демонструє перехід від імпульсивних до ціннісно-сміслових формовиявів фасилітаційної поведінки студентів просоціальної діяльності, тим самим визначаючи інтегративний зміст фасилітаційної детермінації їх психологічного благополуччя в ознаках *регуляційної взаємодії* із середовищем професійної реалізації, що виявляється у перебігові цілісної поведінки і діяльності, а також у взаєминах із людьми та *регуляційного оновлення*, яке відбувається на особистісному рівні саморегуляції через усвідомлення психологічної природи власної суб'єктивності.

Зазначено практичне значення дисертаційного дослідження, що полягає у тому, що емпіричним шляхом обґрунтовано адекватність апробованого комплексу діагностичних засобів щодо вивчення фасилітаційних чинників психологічного благополуччя особистості; а його діагностичні результати можуть використовуватися психологами як параметри можливої психокорекційної роботи щодо формування позитивної мотивації просоціальної поведінки.

Дисертаційна робота містить перспективи подальшого вивчення проблеми через подальшу верифікацію фасилітаційних чинників розгортання суб'єктного потенціалу майбутніх фахівців просоціальної діяльності, з метою забезпечення інтерперсональної ціннісної синергії їх професійної і життєвої компетентності та проведення серії досліджень з виявлення інтерналізованих форм психологічного благополуччя особистості в умовах соціальної аксіокорекції.

Ключові слова: психологічне благополуччя особистості, фасилітація, фасилітаційні чинники, соціально-психологічна адаптованість, недирективна інтерактивна взаємодія, фасилітаційний потенціал освітньо-професійного середовища, просоціальна діяльність, майбутні фахівці.

ANNOTATION

Kyrychuk O.O. Facilitative factors of psychological well-being of a personality. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for obtaining the scientific degree of the Candidate of Psychological Sciences (Doctor of Philosophy, PhD) in specialty 19.00.01 – General Psychology, History of psychology (053 – Psychology). – Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, 2020; Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, 2020.

The facilitative determination of psychological well-being of future specialists of prosocial activity has been grounded in the dissertation work. The categorial and conceptual content of psychological well-being of a personality has been detailed and the conceptual positions of studying the facilitation determination of psychological well-being of a personality have been examined. Understanding of psychological well-being of future specialists of prosocial activity as a psychological state, which is conditioned by a complex of formed social and adaptational abilities, developed skills of non-directive interpersonal interaction and facilitative potential of educational and professional environment has been concretized. It has been stated that formation of facilitation begins during professional training, and factually is basic characteristic of the prosocial psycho ethical type of interaction. Emphasis is made on the integrative role of facilitative determination in providing of psychological well-being of a personality as a subject of future professional activity.

The theoretical model of facilitative determination of psychological well-being of a personality, which demonstrates indissoluble connection of facilitation and experience of psychological well-being, which generates activity aimed at activation of professional self-realization of a future specialist of prosocial activity as a subject of ensuring psychological well-being in relation to oneself, other people, and surrounding reality. Such facilitation factors of psychological well-being as social and psychological adaptability, ability of non-directive interactive

cooperation, and facilitative potential of educational and professional environment, which in complex form a basis of socially healthy personality, have been singled out.

At the empirical diagnostic stage, the psychological content of facilitative factors of psychological well-being is determined depending on the level of psychological well-being of future specialists of prosocial activity:

- in the group of students with low level of psychological well-being, the dominance of *emotional* component of facilitative potential is fixed up, which in complex of interaction with personality characteristics, proves the inability to influence the emotional sphere of another person, predisposition to affect and blame others, emotional intemperance, uncontrolled impulsiveness, playfulness and frivolity, the tendency to distance oneself from other people and general feeling of dissatisfaction with life; and also *behavioural* component in the features of performing acts and actions to help other people only in case of a specific benefit, independence and self-reliance, the lack of empathy competence and tolerance in interpersonal interaction, that is negatively reflected in their adaptive experience profile of real emotional feelings concerning requirements of future professional activity.

- in the group of students with average level of psychological well-being, the dominance of *volitional* component of facilitative potential of a personality is fixed up, which is reinforced by the features of prosocial justice, conscientiousness, sustainability and reliability, empathy and affection, responsibility, high morality, endurance, and striving for self-improvement; and *value and semantic* component of facilitative potential in the features of social and adaptive characteristics of flexibility, tolerance, and balance in interpersonal relationships, which is expressed in creating of warm and trusting relations with others, the ability to look at the world through the eyes of others, to love people and consequently finding contact with them, their sociability and openness allows to be more tolerant to others; and the general background of life satisfaction due to

the communicatively open features, full of responsibility, confidence, inner tact and politeness, activity and adaptive mobility.

- in the group of students with high level of psychological well-being, the dominance of *need and motivational* component of facilitative potential in a wide range of manifestations of prosocial responsibility, altruism, humanistic orientation, and empathy is noted, due to which, these students can be more tolerant and open to others, their developed communicativeness allows effectively demonstrate initiative, activity, openness to new knowledge and relations; and *value and semantic* component of facilitative potential in the features of prosocial devotion, optimistic attitude to people, altruistic realization and life satisfaction, which in complex determine the formed life setting and ability to be close and open with people, socially useful, ready to do good and selflessly help all people, and always come to rescue.

It is proved that the experience level of psychological well-being is determined by the complex of personality and facilitative features of students, which determines the tendencies of their prosocial behavior: students with low level of psychological well-being are characterized by *impulsive and useful* behaviour based on indicators of socio-psychological adaptability (75% of the total number of personality and behavioural features); students with average level of psychological well-being are defined by *empathic and adaptive* behaviour, which localizes the indicators of social and adaptive abilities and skills of non-directive interpersonal interaction (40% of personality and behavioural features respectively); and students with high level of psychological well-being are identified by *altruistic and responsible* behaviour with relevant expressed characteristics of active use of facilitative potential of educational and professional environment (56% of personality and behavioural features).

The content of facilitative dimension of psychological well-being demonstrates the transition from impulsive to value and semantic manifestations of facilitative behaviour of prosocial activity students, thereby determining the integrative content of facilitative determination of their psychological well-being in

terms of *regulatory interaction* with professional realization environment, which is manifested in a course of integral behaviour and activity, as well as in people's relations and *regulatory renewal*, which happens at a personality level of self-regulation through awareness of the psychological nature of their own subjectivity. which occurs at the personal level of self-regulation through the awareness of psychological nature of own subjectivity.

The practical significance of the dissertation research is indicated, which lies in the fact that the adequacy of the tested complex of diagnostic means for studying the facilitative factors of psychological well-being of a personality has been grounded empirically; and its diagnostic results can be used by psychologists as parameters of possible psychocorrectional work regarding the formation of positive motivation of prosocial behaviour.

The dissertation paper contains perspectives of further studying the issue through the following verification of facilitative factors of the development of subjective potential of prosocial activity future professionals, in order to ensure interpersonal value synergy of their professional and life competence and conducting a series of studies to identify internalized forms of psychological well-being of a personality in terms of social axiocorrection.

Keywords: psychological well-being of a personality, facilitation, facilitative factors, social and psychological adaptability, non-directive interactive cooperation, facilitative potential of educational and professional environment, prosocial activity, future specialists.

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

Статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові

в галузі психології:

1. Киричук О.О. Фасилятивна детермінація психологічного благополуччя особистості: методологічне обґрунтування та теоретичне моделювання. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Кам'янець-

Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : «Аксиома», 2017. Вип. 38, 186-198.

2. Киричук О.О. Ціннісні регулятори психологічного благополуччя особистості. *Науковий вісник Херсон. держ. ун-ту ; серія «Психологічні науки»*. Херсон, 2018. Вип.1. Т. 1, 89-94.

3. Киричук О.О. Мотивація допомоги іншому й стильова організація життя особистості. *Психологічні перспективи*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2018. Вип. 32, 123-134. ; DOI : <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2018-32-123-134>

4. Киричук О.О. Гуманність як фасиліативний критерій професійної компетентності майбутнього соціального педагога. *Psychological Journal*. 2019. Vol. 5. Issue 11, 163-176. ; DOI : <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.11.11>

Статті у міжнародних періодичних фахових виданнях:

5. Киричук О.О. Емпатія як фасиліативний механізм самореалізації особистості. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 2019. Vol. 35 (5), 61-70; DOI : <https://doi.org/10.33531/farplss.2019.5.8>

Монографії:

6. Киричук О.О. Фасилітація в просторі життєдіяльності особистості. *Духовність. Цінності. Психологія* / гол. ред. М. Ледзінська, І. Філіппова. Луцьк : Волиньполіграф, 2018, 114-119.

Статті, опубліковані у збірниках матеріалів наукових конференцій:

7. Киричук О.О. Психологічне благополуччя в ознаках позитивного функціонування людини. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я* : мат. Всеукр. наук.-практ. конф. / за заг. ред. О.В. Бацилевої. Вінниця : ТОВ «Нілан_ЛТД», 2017, 123-127.

8. Киричук О.О. Фасиліативні ролі у корекційній практиці професійної психології. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : зб. тез III Всеукр. наук.-практ. конф. ; / упоряд. Н.М. Бамбурак. Львів : ЛьвДУВС, 2018, 179-182. ; режим доступу: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/19_10_2018.pdf.

9. Киричук О.О. Професійна самосвідомість сучасного студентства. *Проблеми оптимального функціонування особистості в сучасних умовах* : мат. міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2018, 69-70. ; режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1DIJ2ZZW4n2mfAgF8hfBC5bLLRhMGoRgS/view>

10. Киричук О.О. Емоційний інтелект як регулятор внутрішньої активності особистості. *Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі* : мат. IV міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2019, 76-80.

11. Киричук О.О. Фасилітативність як прояв альтруїстичної взаємодії. *Виклики та парадокси соціальної взаємодії в постмодерному світі: лінгвістичний та психологічний аспекти* : мат. I міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. О.В. Лазорко, В.А. Ущиної. Луцьк: Волиньполіграф, 2019, 178-181.

12. Киричук О.О. Я концепція особистості у фасилітативних ознаках міжособистісної взаємодії. *Соціальна адаптація людей літнього віку в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога із циклу «Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування та виклики особистості»* : мат. V наук.-практ. конф. та форуму УН-тів Третього віку / за заг. наук. ред. Ж.П. Вірної. Луцьк, 2019, 126-130.

13. Киричук О.О. Успішність сучасної молоді у діапазоні її психологічного благополуччя. *Традиції та новації у сфері педагогіки та психології* : мат. міжнарод. наук.-практ. конф. Київ : Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2019, 125-126.

14. Киричук О.О. Соціально-психологічна адаптація в юнацькому віці: агресивність і прийняття соціальної ролі допомоги. *Психологія в контексті сучасних досліджень проблем розвитку особистості* : мат. міжнарод. наук.-практ. конф. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019, 45-51.

ЗМІСТ

ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ	
1.1. Концептуалізація феномену психологічного благополуччя особистості	22
1.2. Фасилітаційні характеристики переживання психологічного благополуччя особистості	40
Висновки до розділу 1	59
РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМА ЕМПІРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ	
2.1. Фасилітаційна детермінація психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності: модель теоретичної експлікації	63
2.2. Обґрунтування програми та методів дослідження	80
Висновки до розділу 2	95
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАСИЛІТАЦІЙНИХ ЧИННИКІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
3.1. Діагностична констатація результатів дослідження	97
3.2. Інтегративні тенденції фасилітаційної детермінації в забезпеченні психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності	148
Висновки до розділу 3	165
ВИСНОВКИ	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	173
ДОДАТКИ	
ДОДАТОК А	

Таблиця А.1. Результати обрахунку форми розподілу даних за критерієм Колмогорова-Смірнова	198
ДОДАТОК Б	
Таблиця Б.1. Стандартизовані коефіцієнти канонічних дискримінативних функцій	201
Таблиця Б.2. Структурна матриця канонічних функцій за результатами дискримінативного аналізу	203
Таблиця Б.3. Функції в центроїдах груп	205
ДОДАТОК В	
Таблиця В.1. Результати обрахунку критерію Н Крускала-Уоллеса для психологічних характеристик студентів з різними рівнями психологічного благополуччя	206
ДОДАТОК Д	
Таблиця Д.1. Міра адекватності і критерій Бартлетта процедури факторного аналізу	209
Таблиця Д.2. Матриця перетворення компонент	209
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА	210
ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ	212
АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ	213

ВСТУП

Актуальність теми. Складні і суперечливі реалії сьогодення та глобальні зміни в усіх сферах життя по-особливому актуалізують проблему фасиліативності, яка поряд із вивченням внутрішнього світу особистості через переживання нею психологічного благополуччя є однією із затребуваних в психології. Успішна життєва реалізація особистості залежить від її прагнення до саморозвитку, самоактуалізації та самотрансценденції в суспільно корисній діяльності, що потребує гуманізації світоглядної й особистісної позицій суб'єктів суспільної сфери і визначається рівнем їх психологічного благополуччя. Тому вибір на користь фасиліативності у розгляді психологічного благополуччя особистості не викликає сумніву.

Основною особою в розгортанні фасилітаційного процесу є кваліфікований фахівець соціальної сфери, формування фасиліативності якого розпочинається ще під час професійної підготовки, і фактично є базовою характеристикою просоціального психоетичного типу взаємодії, яка визначає спрямованість людини на надання допомоги іншій людині (І. Авдєєва, С. Борисюк, Ж. Вірна, Л. Колчанова, Ж. Маценко, Я. Рейковський, К. Роджерс, Д. Фрейберг та ін.), формування допомагаючих відносин (В. Болучевська, Н. Доморацька, Н. Грищенко, П. Лушин, А. Майер, Н. Кухтова, М. Наконечна, С. Ромашина та ін.), прийняття відповідальності не тільки за власні дії та їх наслідки, але й за іншу людину (С. Батсон, З. Вівер, О. Ігнацька, О. Корабліна, Н. Корчакова, І. Малкіна-Пих, О. Насіновська, Дж. Форрел та ін.). На тлі постійної особистісної залученості та високого емоційного навантаження просоціальної діяльності стає очевидним, що внутрішнім рецептивним фактором фасиліативної налаштованості на дружелюбне ставлення і допомагаючий стиль взаємин майбутнього фахівця є його психологічне благополуччя.

З-поміж багаточисельних підходів до розуміння психологічного благополуччя особистості (М. Аргайл, Р. Асаджолі, Н. Каргіна, Л. Куліков, А. Маслоу, С. Нартова-Бочавер, К. Ріфф, О. Чабан та ін.), особливої уваги

заслуговує його методологічна інтерпретація з позиції самооцінки особистістю об'єктивних та суб'єктивних аспектів свого існування, що виражає тенденцію раціоналізації власної життєдіяльності (М. Амосов, Е. Десі, Е. Дінер, А. Лоуен, Р. Раян, М. Селігман, Л. Сердюк, В. Татенко та ін.) та як інтегрального стану набуття особистісної безпеки в межах онтологізації статево-вікових і соціально-психологічних аспектів розвитку особистості (Н. Бредберн, Е. Еріксон, Д. Колесов, В. Луньов, С. Мадді, С. Максименко, Г. Олпорт, М. Папуча, Т. Титаренко та ін.).

В психологічній літературі описані різні чинники, що впливають на формування психологічного благополуччя (В. Сяо Лун, А. Вороніна, К. Карпінський, Н. Гранкіна-Сазонова, І. Кряж, Н. Носова, Г. Пучкова, П. Фесенко, Р. Шаміонов, Т. Шевелєнкова, О. Ширяєва та ін.), проте залишається нез'ясованою роль фасилітаційних чинників, які, сприяючи розкриттю багатоаспектності людських ресурсів, є передумовою виявлення певних психологічних якостей, що здатні забезпечувати глибокі й багатопланові особистісні та соціальні перетворення завдяки підвищенню продуктивності діяльності, налаштованості на співпрацю, допомоги іншим, психологічному супроводу становлення групової взаємодії тощо (А. Байлі, О. Врублевська, А. Гірник, П. Горностай, М. Казанжи, С. Левін, К. Патерсон, О. Саннікова, І. Сушков, Б. Тейлор, С. Хайс, Д. Хантер, Дж. Херон, Ч. Хоган та ін.).

Соціально-психологічна значущість і актуальність проблеми зумовили вибір теми дослідження: «Фасилітаційні чинники психологічного благополуччя особистості».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми кафедри загальної і соціальної психології та соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Методологія і практика дослідження особистості» та є складовою комплексної науково-дослідної теми «Психологія професіоналізму особистості: технології професійного

самозбереження в практиці» (державний реєстраційний номер 0113U002217), що координується Міністерством освіти і науки України. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 4 від 26 листопада 2015 р.).

Об'єктом дисертаційного дослідження є феномен психологічного благополуччя особистості.

Предмет дослідження – фасилітаційні чинники психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності.

Мета дослідження полягає у теоретико-емпіричному обґрунтуванні фасилітаційних чинників психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності.

Гіпотези дослідження: психологічне благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності зумовлено релевантними проявами їх фасилітаційної компетентності у формі сформованих соціально-адаптаційних здібностей, розвинутих умінь недирективної інтерперсональної взаємодії та задіяння фасилітаційного потенціалу освітньо-професійного середовища; рівень переживання психологічного благополуччя детермінований комплексом фасилітаційно-особистісних ознак студентів, що визначає тенденції їх просоціальної поведінки.

Перевірка гіпотез дослідження та досягнення його мети передбачала розв'язання таких **завдань**:

1. На основі результатів теоретико-методологічного вивчення проблеми визначити фасилітаційні чинники психологічного благополуччя особистості.

2. Розробити теоретичну модель фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості.

3. Емпірично з'ясувати особливості впливу фасилітаційної детермінації в залежності від різних рівнів психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності.

4. Обґрунтувати інтегративні тенденції фасилітаційної детермінації в забезпеченні психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення психологічної науки про особистість як активного суб'єкта життєдіяльності і саморозвитку, взаємопов'язані принципи детермінації та суб'єктної активності (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, М. Боришевський, Б. Ломов, С. Максименко, С. Рубінштейн, Д. Фельдштейн та ін.), фундаментальні праці з вивчення психологічного благополуччя особистості (М. Аргайл, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Ріфф, К. Роджерс, М. Селігман, Б. Сінгер, П. Фесенко, Р. Шаміонов та ін.); концептуальні положення дослідження структури, форм, функцій і закономірностей прояву фасиліативності (В. Абрамов, К. Венгриняк, Р. Дімухаметов, О. Майер, М. Казанжи, О. Кондрашихіна, О. Саннікова, С. Ромашина, Х. Хекхаузен, Р. Шварц та ін.) та традиції її вивчення в психотерапевтичній практиці (А. Адлер, Е. Берн, Д. Брезієр, Д. Бьюдженталь, А. Гройсман, П. Лушин, Ф. Перлс, К. Рудестам, Е. Фромм, К. Хорні та ін.). Основний зміст та підходи до вивчення просоціальної діяльності розкрито у роботах В. Бочарової, Т. Брессо, О. Власової, С. Дружилова, В. Квас, Є. Климова, О. Корабліної, О. Насіновської та ін.

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизація наукової літератури щодо вивчення фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості); *емпіричні* (тестування із застосуванням методики діагностики психологічного благополуччя особистості К. Ріфф, тест-опитувальника соціально-психологічної адаптованості О. Саннікової і О. Кузнєцової, методики діагностики рівня емпатійних здібностей В. Бойка, опитувальника вивчення міжособистісних відносин В. Шутца, методики вивчення емоційного інтелекту Н. Холла, 5-факторного опитувальника особистості П. Коста і Р. МакКрей, адаптованого В. Орлом, методики вивчення соціальних норм просоціальної поведінки У. Фурманова і Н. Кухтової, тест-

опитувальника визначення фасиліативного потенціалу М. Казанжі); з *методів статистичної обробки* даних застосовано: *процедуру стандартизації змінних* (для зменшення розбіжностей між кількісними результатами, отриманими за різними методиками, з використанням середніх значень та показників стандартного відхилення кожної зі шкал); *критерій нормальності Колмогорова-Смирнова* (для визначення міри відповідності емпіричного розподілу нормальному з метою адекватного вибору подальших методів обробки емпіричних даних); *непараметричний критерій Краскелла-Уоллеса* (для встановлення достовірності та значущості міжгрупових відмінностей за рівнями прояву психологічного благополуччя); *дискримінантний аналіз* (для підтвердження та візуалізації диференціації вибірки залежно від визначеного рівня психологічного благополуччя студентів); *факторний аналіз* (для мінімізації кількості змінних та концентрації інформації про основні фасиліативно-особистісні характеристики психологічного благополуччя студентів у формі невеликого масиву даних); *кореляційний аналіз* (для встановлення зв'язків між факторними симптомокомплексами кожного рівня психологічного благополуччя та компонентами фасиліативного потенціалу); *метод визначення корегентності* отриманих корелограм (для визначення сумарної «ваги» компонентів фасиліативного потенціалу для кожного рівня психологічного благополуччя). Статистична обробка даних здійснювалась за допомогою комп'ютерного забезпечення SPSS для Windows версія 13.0.

Організація і база дослідження. Вибірку дослідження склали студенти факультету психології та соціології, факультету філології та журналістики, факультету педагогіки та соціальної роботи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. В дослідженні взяли участь 323 особи віком від 18-ти до 25-ти років.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що:

вперше: запропоновано теоретичну модель фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості; емпірично експліковано психологічний зміст фасилітаційних чинників психологічного благополуччя

в залежності від рівня його прояву у майбутніх фахівців просоціальної діяльності; визначено інтегративну роль фасилітаційної детермінації в забезпеченні психологічного благополуччя особистості як суб'єкта майбутньої професійної діяльності;

уточнено поняття психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності як психологічного стану, який зумовлюється комплексом сформованих соціально-адаптаційних здібностей, розвинутими вміннями недирективної інтерперсональної взаємодії та фасиліативним потенціалом освітньо-професійного середовища; *удосконалено* наукові уявлення щодо взаємозв'язку фасилітаційних чинників психологічного благополуччя із комплексом особистісних властивостей через форми *імпульсивно-корисної, емпатійно-адаптивної і альтруїстично-відповідальної* поведінки майбутніх фахівців просоціальної діяльності;

подальшого розвитку набули положення щодо фасилітаційного виміру психологічного благополуччя особистості в ознаках процесуально-психологічного плану їх регуляційного прояву через характеристики *регуляційної взаємодії та регуляційного оновлення*.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що емпіричним шляхом обґрунтовано адекватність апробованого комплексу діагностичних засобів щодо вивчення фасилітаційних чинників психологічного благополуччя особистості; діагностичні результати можуть використовуватися психологами як параметри можливої психокорекційної роботи щодо формування позитивної мотивації просоціальної поведінки. Висновки роботи можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін «Загальна психологія», «Психологія особистості», «Психодіагностика», «Соціальна психологія», «Вікова психологія», «Психологія дорослості, геронтопсихологія та акмеологія», «Практикум з основ психологічної допомоги».

Результати дослідження **впроваджено** в навчальний процес Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (№ 03-

28/01/3416 від 27.12.2019 р.); Житомирського державного університету імені Івана Франка (№ 1/59 від 08.01.2020 р.); Запорізького національного університету (№ 01.01-13/186 від 26.12.2019 р.); Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (№ 64/19 від 28.11.2019 р.); Мукачівського державного університету (№ 2545 від 24.12.2019 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації відображено в публікаціях автора, обговорено на засіданнях кафедри загальної і соціальної психології та соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Результати проведеного дослідження доповідалися автором на міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 2017); «Психологія. Цінності. Духовність» (Луцьк, 2017); «Проблеми оптимального функціонування особистості в сучасних умовах» (Харків, 2018); «Соціальна адаптація людей літнього віку в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога» (Луцьк, 2018); «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 2019); «Традиції та новації у сфері педагогіки та психології» (Київ, 2019); «Виклики та парадокси соціальної взаємодії в постмодерному світі: лінгвістичний та психологічний аспекти» (Луцьк, 2019); «Психологія в контексті сучасних досліджень проблем розвитку особистості» (Запоріжжя, 2019); всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах: «Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві» (Львів, 2018); «Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я» (Вінниця, 2018).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 14 публікаціях, з яких 4 статті опубліковано у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, 1 стаття – в міжнародному періодичному виданні з психології, 1 – розділ колективної монографії, 8 – у збірниках наукових праць та матеріалів конференцій.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (261 найменування, з них 34 – англійською мовою) та 4 додатків на 12 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 218 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 162 сторінках. Робота містить 8 рисунків і 23 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Розділ присвячено розкриттю категоріально-понятійного змісту психологічного благополуччя особистості; теоретичному узагальненню концептуальних позицій вивчення фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості.

1.1. Концептуалізація феномену психологічного благополуччя особистості

Багатоаспектність і розлогість аналізу феномену «психологічне благополуччя» дає підстави для ствердження, що в психології не існує єдиної точки зору його тлумачення. З-поміж багаточисельних інтерпретацій позитивного функціонування особистості [38; 75; 217; 232; 248; 252; 260 та ін.], саме «психологічне благополуччя» займає домінуючу позицію щодо розуміння повноцінно функціонуючої особистості, адже історичний ракурс грецького походження «благополуччя» («eutychia» як блага, випадок, доля) у сучасному вимірі переважно розуміється як життя в достатку й спокої; добробут, щастя; спокійний та щасливий стан; те ж, що й щастя, яке завжди суб'єктивно розуміється як досягнення всіх благ, до яких прагне людина; звичайний стан без відхилення від норми або від небажаних явищ [175-177].

Помітною є тенденція наближення «психологічного благополуччя» із такими поняттями як «психічне здоров'я», «норма», «нормальна особистість», «позитивний стиль життя», «емоційний комфорт», «якість життя», «внутрішня картина здоров'я», «зріла особистість», «самоактуалізована особистість», «особистість, яка повноцінно функціонує»

тощо [26; 32; 67; 130; 166; 204; 209 та ін.]. У зарубіжній психології зустрічаємо визначення благополуччя у терміні well-being, як багатофакторного конструкту, який вміщує взаємозв'язок фізичних, соціальних, економічних та психологічних факторів [232; 235; 246 та ін.]. Тому є усі підстави вважати, що психологічне благополуччя тісно пов'язане із виміром якісного життя людини, що відображає якість умов життя людини, ступінь задоволення її потреб [110, 95-100]. Якість життя також можна визначити як ступінь комфортності людини як у своєму внутрішньому світі, так і в рамках свого суспільства. Критерії якості життя застосовуються для оцінки рівня життя людей при розробці різноманітних медичних та соціальних програм для різних груп населення. «Якість життя» – поняття багатофакторне, і, в більшості випадків дослідників цікавлять не загальний показник якості життя, а такі його компоненти: задоволеність людини ступенем фізичного (активність, рухомість, можливість самообслуговування), психологічного (емоціональний фон, в тому числі відчуття щастя або страждання), соціального (можливість участі в суспільній діяльності, контакти, обмеження можливостей по стану здоров'я в плані навчання, роботи, відпочинку), духовного благополуччя; загальне сприйняття стану свого здоров'я і благополуччя [58, 76-77].

Помітним є те, що психологи найчастіше характеризують якість життя за показниками психологічного благополуччя й почуття щастя [15; 126; 153 та ін.]; соціологи підкреслюють зв'язки якості життя із системою цінностей, суб'єктивним оцінюванням життя та його умов; економісти характеризують якість життя, головним чином, у контексті рівня та умов життя населення, а також суб'єктивним оцінюванням цих показників членами досліджуваної спільноти [17; 128; 142 та ін.]; у правовому відношенні якість життя є реалізацією права на гідне життя і вільний розвиток людини; у медицині якість життя виразно пов'язана з дефініцією здоров'я і передбачає комплексне оцінювання благополуччя фізичного, психічного й суспільного; у медицині якість життя виразно пов'язана з дефініцією здоров'я і передбачає

комплексне оцінювання благополуччя фізичного, психічного й суспільного [215; 222; 226 та ін.]. У будь-якому випадку така близькість понять психологічного благополуччя і якості життя відображається в категоріях «добре-погане» чи то «приємне-неприємне», які мають «гедоністичне» коріння.

Загалом в психології чітко виокремлюється два підходи щодо вивчення психологічного благополуччя *гедоністичний* і *евдемоністичний* [184]. До гедоністичних теорій належать ті, де благополуччя описується в термінах задоволеності / незадоволеності. Зокрема, Н. Бердберн описував феномен психологічного благополуччя у категоріях щастя або нещастя, суб'єктивного відчуття задоволеністю або незадоволеністю життям, тобто це своєрідний баланс, який досягається постійною взаємодією двох видів афектів – позитивного та негативного. Високий рівень психологічного благополуччя є результатом перевищення позитивних емоцій над негативними в процесі життєдіяльності [232]. У доробках Е. Дінера йдеться про так зване «суб'єктивне благополуччя», яке означає сприйняття особистістю ступеню задоволеності власним життям і критерії його оцінювання. Науковець вважає, що більшість людей так чи інакше оцінюють те, що з ними трапляється, в термінах «добре – погано», і така оцінка завжди має відповідне емоційне підґрунтя. Суб'єктивне благополуччя не просто є показником того, наскільки людина занурена в негативні стани, але й показує, наскільки одна людина щасливіша за іншу. Отже, автор прирівнює суб'єктивне благополуччя до щастя. Психологічне або суб'єктивне благополуччя традиційно розглядається у світлі проблеми якості життя (quality of life), що на часі має досить неоднозначне розуміння й визначається як оцінка задоволення, яку люди відчують у зв'язку із задоволенням матеріальних і духовних потреб [226; 233].

У позитивній психології знаходимо аналог поняття психологічного благополуччя, описаний як «щастя». М. Аргайл у 80-і р. р. ХХ століття видав роботу, що містить широкий матеріал західноєвропейських і американських

досліджень щастя [15]. Огляд М. Аргайла включає перелік чинників щастя. При цьому чинники виступають і як джерела, і як умови, і як сфери задоволеності життям, а іноді як характеристики самого суб'єкта (сукупність особистісних рис життя індивіда, які піддаються визначенню, вимірюванню й виявляють статистично значущий зв'язок із задоволеністю життям). М. Аргайл розуміє щастя як стан переживання задоволеності життям у цілому, загальне рефлексивне оцінювання людиною свого минулого й сьогодення, а також частоту й силу позитивних емоцій. Дослідник описує залежність щастя від соціальних зв'язків, основною значущістю яких є психологічна підтримка. Значущими соціальними зв'язками виступають: подружні стосунки, внутрішньо сімейні й близькі дружні зв'язки. Ще одним чинником, що впливає на загальну задоволеність, є наявність роботи, не сам факт роботи, а психологічні аспекти роботи. Велика увага приділяється чиннику дозвілля та вільний час (заняття рукоділлям; перегляд засобів масової інформації; заняття фізичними вправами; відвідування музеїв, виставок, парків; поїздки подорожі, відвідування ресторанів тощо). Цей чинник є більш значущим, ніж робота, що пояснюється більшим простором для діяльності, яка пов'язана з внутрішньою мотивацією, наявністю можливості відпочивати та спілкуватися.

М. Варій вважає, що благополуччя, задоволеність життям певною мірою пов'язані з поняттям наближеного до омріяного, ідеального життя – щастя. У понятті «щастя» поєднується певна сукупність зразків (еталонів) людського життя. З цими взірцями зіставляють своє життя, життя інших людей, життя ідеальної людини. Щастя є цінністю, яка має характерну значущість, тобто як цінність, що стоїть над іншими цінностями [36]. Д. Колесов підкреслює, що «щастя – це особливий гедоністично наповнений стан психіки, який індивідом чітко усвідомлюється, причому зазвичай уловлюється момент його «приходу», як би радісного «осяяння», початку заглибленості в цей стан. Нейропсихічний механізм щастя, мабуть, такий: на стан задоволеності (будь-якої важливої потреби) додатково накладається

певна позитивна емоція (наприклад, радість з якогось приводу), від чого стан задоволеності на час втрачає свій згасаючий характер та стає більш інтенсивним і генералізованим. Іншими словами, модальність щастя додає задоволеність, а енергію – додаткова до неї емоція позитивного знаку. Отже, щастя може розглядатися як злитий та усвідомлений стан відчуття і емоції відразу, а також як посилений і розповсюджуючи на всю душевну діяльність стан задоволення й умиротворення [97, 21-27].

У моделі справжнього щастя, намагаючись розібратися, що таке благополуччя, М. Селігман вводить поняття «приємне життя», «гарне життя» й «усвідомлене життя» [177]. «Приємне життя» прагне позитивних емоцій, можна провести паралелі між «приємним життям» і гедоністичним благополуччям. У «гарному житті» людина використовує свої сильні сторони заради винагороди у вигляді занять, які йому подобаються. «Усвідомлене життя» полягає в тому, щоб використовувати свої сильні сторони, слугуючи більшому й вищому за саму людину.

Таким чином в психології поряд із поняттям «гедоністичне благополуччя» використовується поняття «суб'єктивне благополуччя», яке деталізовано презентовано у дослідженнях Р. Шаміонова і визначено як власне ставлення людини до своєї особистості, життя та процесів, що мають важливе значення для неї з точки зору засвоєння нормативних уявлень щодо зовнішнього та внутрішнього середовища, які характеризуються відчуттям задоволеності [220]. Також дослідження Р. Шаміонова стосуються залежності суб'єктивного благополуччя від результатів соціалізації та від ступеня відповідності актуальних потреб суб'єктивним можливостям людини та їх задоволенню, особистісна значущість тієї, чи іншої потреби або групи потреб визначають можливі контексти суб'єктивного благополуччя [218-220].

М. Соколова на основі аналізу визначень суб'єктивного благополуччя виокремлює такі три категорії цього явища: 1) що визначається за зовнішніми критеріями «нормативності» (відповідність системі цінностей,

які прийняті в культурі); 2) що визначається за допомогою поняття задоволеності життям і яку пов'язують зі стандартами респондентів відносно внутрішніх нормативів «хорошого життя»; 3) що визначається за допомогою буденного розуміння щастя, як переваги позитивних емоцій над негативними [186]. А у дослідженнях К. Хруцького простежується взаємозв'язок суб'єктивного благополуччя і здоров'я як цінності. Так, хвороба особистості є формою недорозвиненості, нездатності до самоактуалізації і благополуччя, а здоров'я особистості є безперервним процесом зростання і особистісної самоактуалізації. Принцип індивідуального благополуччя суб'єкта включає його інтегрованість у процес персональної креативної діяльності людини, а також безпосереднє здійснення людиною специфічного особистісного внеску в процес благополуччя в цілому [214]. Р. Райан, К. Шелдон і Т. Кессер вважають, що благополуччя особистості може бути досягнуте завдяки таким станам, як задоволення потреб, життєздатність. На їх думку, основою благополуччя є задоволення психологічних потреб, а щасливі дні – це дні, коли у людини головна діяльність гармонує з потребами [257; 258].

Г. Пучкова, базуючись на авторитетних дослідженнях, розглядає суб'єктивне благополуччя як інтегральне психологічне утворення, яке вміщує в себе оцінку й ставлення людини до власного життя та до себе. Центральне значення для дослідження цього психологічного феномену надається потребам та цінностям, усвідомленню їх, своїй поведінці та результату діяльності для їх задоволення, що викликає певний стан – задоволеність, щастя, позитивні емоції. Увага тут приділяється відповідності актуальних потреб суб'єктивним можливостям людини щодо їх задоволення. Встановлюється зв'язок між актуалізацією потреби та усвідомленням її реалізації. Також нею виокремлено три головних компоненти суб'єктивного благополуччя: когнітивний компонент, який складається з уявлень про благополуччя та способів його досягнення у майбутньому і виражається в задоволеності життям; емоційно-оціночний компонент, який містить в собі оптимізм, задоволеність теперішнім та минулим, позитивне ставлення до

інших, самооцінку здоров'я, незалежність, прийняття себе, автентичність і мотиваційно-поведінковий компонент, який передбачає здійснення контролю над обставинами та життєвими цілями [158].

Узагальнений аналіз гедоністичного підходу до визначення психологічного благополуччя змогу виокремити три його основних компоненти, як-от задоволеність життям, присутність позитивного настрою та відсутність негативних емоцій. При цьому, задоволеність життям загалом, так і окремими визначальними для людини періодами, розуміється як базова соціальна установка, що впливає на її схильність здійснювати чи не здійснювати ті чи інші вчинки. Загалом варто констатувати, що гедоністична теорія зосереджує увагу на внутрішніх переживаннях людини – це суто суб'єктивний погляд на зовнішнє благополуччя, що не відображає всієї повноти та змісту особистісних переживань [184].

Евдемоністичний підхід переважно розроблявся у рамках гуманістичної психології та загалом пов'язаний з проблемою позитивного психологічного функціонування особистості. З позиції зазначеного підходу психологічне благополуччя розглядається як особистісне зростання, як повнота самореалізації в конкретних життєвих умовах і обставинах, знаходження творчого синтезу між запитами соціального оточення та розвитком власної індивідуальності. Зокрема, у дослідженні А. Ватермана, емпірично було доведено, що гедонізм дійсно має тісний взаємозв'язок з емоційним компонентом особистості, але ще більший кореляційний зв'язок спостерігався між емоціями та тими якостями особистості, які забезпечують особистісне зростання і розвиток особистості [260]. У теорії особистості у системі біолого-кібернетичного та філософсько-психологічного світогляду М. Амосова знаходимо цікаві підтверджуючі узагальнення, а саме вчений вбачає двигуни суто людської еволюції, по-перше, у приматі власного задоволення (хоча людина працює на сім'ю, на суспільство, навіть на майбутнє своєї біології, але тільки тому, що приємно їй самій), а, по-друге – у споконвічній незадоволеності (адже уся діяльність розуму спрямована на

досягнення щастя, але воно досягається ненадовго – через те, що, з одного боку, середовище намагається зіштовхнути людину з вершини «щастя», а з іншого боку, людина швидко адаптується до «щастя» і стає «байдужою» до нього, повертається до «норми», до незадоволення, що штовхає на нові дії для досягнення «ефемерного щастя»). Такий закон усього живого. Тільки у людини це гостріше, яскравіше: адаптація настає швидше, а міцний інтелект інтенсивно шукає нові шляхи досягнення щастя [12, 309]. Згідно з поглядами О. Лоуена, необхідною умовою формування психологічно благополучної людини, зрілої й гармонійної особистості, є зняття м'язових блоків, затисків і разом з ними блоків психологічних. Усебічно благополучна людина природна й гармонійна. Шлях до психологічного благополуччя лежить через усвідомлення тілесних виявів повного спектра власних емоцій (позитивних, негативних, що витісняються зі свідомості). Людина є психологічно благополучною, коли вільно себе відчуває від психологічного «панцира», що утворюється в процесі несприятливого життєвого досвіду. Розщеплення між тілом і почуттями відбувається, коли людина стримує свої почуття і як зазначає автор, «це виражається у втраті притаманній дітям грації». Таким чином, у біоенергетичному аналізі психологічно благополучна людина – це «дитина», спонтанна, жива й граційна [116; 117].

Тому, часто коли йдеться про позитивний психологічний стан індивідуального розвитку, зазначають про «людський потенціал», який характеризується: 1) упевненістю в собі (самоефективністю), яка дає змогу прикладати необхідні зусилля для виконання складного завдання; 2) створенням позитивних атрибутів (оптимізму) щодо поточних та майбутніх успіхів; 3) наполегливістю в досягненні мети й, за необхідності, переорієнтацією шляху до мети (сподівання), щоб домогтися успіху; 4) гнучкою стійкістю (резистентністю) до проблем і негараздів, підтримуючи і норму, і навіть понад це, щоб досягти успіху» [242, 3].

А у психосинтезі Р. Ассаджіолі розглядається досягнення людиною «органічної єдності», яку дослідник розглядає на рівні особистого

психосинтезу, завдання якого полягає в тому, щоб допомогти людині знайти свій власний шлях від «егоцентричного», «емоційно викривленого» бачення нормального людського життя до об'єктивного, здорового й розумного погляду на нього. Результат духовного психосинтезу – здатність людини передбачати й усе повніше відчувати стан свідомості, що осягла свою справжню самість індивіда. Це стан радості, безтурботності, відчуття внутрішньої безпеки, почуття спокійної сили, ясності розуму й любові до всього суцього [16].

У гештальтпсихології Ф. Перлз визначає психологічне благополуччя й зрілість особистості як її здатність перейти від опори на середовище й маніпулювання середовищем до опори на себе й саморегуляцію. Ідеальна ж людина, на думку Ф. Перлза, повинна бути поза «характером», повинна функціонувати на трансперсональному рівні. Під терміном «трансперсональний» розуміється те, що лежить поза особистістю. Ф. Перлз проводить аналогію з колективним несвідомим К. Г. Юнга в протиставленні з несвідомим «особистим». Основним шляхом до досягнення трансперсонального рівня є усвідомленість. Ф. Перлз уважав, що усвідомленість трансперсональна сама по собі. Іншим шляхом досягнення трансперсонального виступає відкритість: знання того, що нам дано тут і зараз у наших полях переживань дає змогу нам прийняти переживання, відмовившись від стандартів і очікувань [148].

Особливої уваги у розгляді психологічного благополуччя заслуговує теорія самодетермінації Р. Райана та Е. Десі, які вважають, що особистісне благополуччя пов'язане з базовими психологічними потребами, а саме: з потребою в автономії, компетентності й зв'язками з іншими. Під автономією розуміється сприйняття власної поведінки як конгруентної внутрішнім цінностям та бажанням особистості. В основі автономії лежать підтримка та відсутність контролю з боку інших людей. Компетентність – це схильність до оволодіння власним оточенням і до ефективної діяльності в ньому. Під потребою зв'язку з іншими розуміється – прагнення до близькості з іншими

людьми. Вона розвивається в тому випадку, якщо людина отримує тепло й турботу від оточуючих [248; 249].

Ідея повноцінного функціонування особистості чітко простежується у гуманістичній психології. Зокрема, А. Маслоу виокремив дві глобальні категорії мотивів людини: дефіцитарні й мотиви зростання. На відміну від дефіцитарних мотивів мотиви зростання мають віддалені цілі, пов'язані з прагненням актуалізувати потенціал. Жити у сфері метапотреб, це, згідно з А. Маслоу, робити зусилля, ривок, використовувати всі свої здібності на повну силу. Під час епізодів метаобразу життя людини буває більш зібраним, творчим і відкритим переживанням. А. Маслоу відзначав, що спосіб життя у сфері метапотреб супроводжується такою властивістю, як відсутність прагнень, потреб або бажань, людина неначе переступає межі звичайних потреб і бажань. Людина більше нічого не робить, щоб уникнути болю й дискомфорту. А. Маслоу виділив характеристики самоактуалізованих людей: більш ефективне сприйняття реальності, прийняття себе, інших і природи, безпосередність, простота й природність, центрованість на проблемі, незалежність, потреба в усамітненні, автономія: незалежність від культури й оточення, свіжість сприйняття, вершинні або містичні переживання, суспільний інтерес, глибокі міжособистісні відносини, демократичний характер, розмежування засобів і цілей, філософське почуття гумору, креативність, опір окультуванню [130].

У роботі К. Роджерса уведено поняття «гарного життя» – це процес руху шляхом, обраним людським організмом, коли він внутрішньо вільний для руху в будь-якому напрямку» [164]. У процесі руху у своєму напрямку в людини виникають три основні якості: 1) зростає відкритість досвіду – здатність людини переживати почуття й приймати їх як належні самій собі, не залучаючи захисти; 2) зростає прагнення жити сьогоденням – бути учасником життєвих процесів, а не тим, хто їх контролює; 3) зростає довіра до свого організму – як наявність у людини доступу до найрізноманітніших чинників, що містяться в ситуації, на яких вона й ґрунтуватиме свою

поведінку. Отже, психологічно благополучна людина в моделі К. Роджерса – це людина, яка перебуває в процесі руху, причому напрямок та особливості цього процесу несуперечливо обрані всім організмом людини.

У диспозиціональній психології Г. Олпорта введено поняття «пропріуму», яке є властивістю людини, що проявляється в позитивності, творчості, прагненні до зростання та розвитку. Особистісна зрілість здобувається в процесі особистісного зросту та передбачає: сформованість пропріотичних функцій (відчуття власного тіла, відчуття самоідентичності, самоповаги, яке засноване на усвідомленні успішності в процесі досягнення різних цілей, свого образу, раціональне управління собою та пропріативне прагнення, що відображається в постановці та досяганні перспективних цілей і в процесі самовдосконалення); свободу, яка виражається у самовизначенні; проактивність або цілеспрямованість [144]. Тому благополуччя розуміється через призму «досягнення» особистістю віддалених цілей, завдань та ідеалів.

У сучасній психології поняття благополуччя віднайшло багатоаспектні параметри і критерії визначення. Так, А. Вороніна розуміє психологічне благополуччя як системну властивість людини, яка набувається нею в процесі життєдіяльності на підставі психофізіологічного збереження функцій. Воно проявляється у суб'єкта в переживанні змістовного наповнення життя та цінності життя в цілому, як засобу досягнення внутрішніх, соціально орієнтованих цілей, і є умовою реалізації його потенціальних можливостей та здібностей [44]. В. Ананьєв визначає психологічно здорову особистість, як особистість з гармонійно розвинутими потенціалами, які сприяють досягненню повного благополуччя. Автор визначає сім потенціалів, які забезпечують позитивне функціонування особистості: потенціал розуму (інтелектуальний аспект здоров'я), потенціал волі (особистісний аспект здоров'я), потенціал почуттів (емоційний аспект здоров'я), потенціал тіла (фізичний аспект здоров'я), суспільний потенціал (соціальний аспект здоров'я), креативний потенціал (творчий аспект здоров'я) та духовний потенціал (духовний аспект здоров'я). Гармонійне

розкриття усіх зазначених потенціалів сприяє особистісному зростанню та вказує на «холістичне здоров'я», розкриття ж окремих потенціалів вказує на «фрагментарне здоров'я» та на певний рівень зрілості особистості [13]. С. Максименко, К. Максименко та М. Папуча, розглядаючи психологічне здоров'я та благополуччя особистості зазначають, що вони набувають своєї помітної ролі в системі надання психотерапевтичної допомоги людям. «Першими проявами психологічного нездоров'я є симптоми неадекватності, невизначеності в плані ефективності власних переживань, поведінки. Благополуччя в психологічному здоров'ї особистості може бути порушене домінуванням певних негативних за своєю суттю рис характеру, дефектами в моральній сфері, неправильним вибором ціннісних орієнтацій» [124, 267].

У дослідженні О. Ширяєвої конкретизовано структурні компоненти психологічного благополуччя: а) афективний – баланс позитивних / негативних афективних переживань: суб'єктивне відчуття щастя, загальна задоволеність життям, відсутність вираженої тривожності, депресивних симптомів, емоційний комфорт; б) метапотребовий – особистісне зростання, можливість реалізації базових потреб в автономії, компетентності, зв'язку з іншими; в) світоглядний – наявність цілей, переконань, занять, що надають життю сенсу, почуття усвідомленості свого минулого сьогодення; г) інтрарефлексивний – самоприйняття, позитивна оцінка себе й свого життя в цілому, усвідомлення й прийняття не лише своїх позитивних якостей, але й своїх недоліків, внутрішній контроль, розвинене самопізнання; г) інтеррефлексивний – компетентність у відносинах із навколишнім середовищем, гармонійні відносини зі світом, усвідомлення людиною самої себе в контексті взаємин із собою, іншими людьми, суспільством та природою [223, 12]. При цьому головними критеріями психологічного благополуччя особистості є об'єктивна успішність (соціальне, фізичне, психологічне й соматичне здоров'я) і суб'єктивне переживання благополуччя, що виявляється у відчутті щастя та задоволеності життям у цілому.

У рамках когнітивно-афективної теорії соціального навчання, В. Міхаель дійшов думки про доцільність використання трикомпонентної структури благополуччя, що вміщує афективний (як стійке, глобальне, позитивне, емоційне за своєю природою ставлення до себе та світу), когнітивно-афективний (сукупність інтегрально-стійких оцінок себе та навколишнього світу) та когнітивний (стійка сукупність позитивних знань про себе та в світі, та результат рефлексивних суджень, що переважно носять означальний характер) компоненти психологічного благополуччя [244].

Л. Галкіна виокремлює такі блоки розвитку психологічного благополуччя як: когнітивний (знання про сутність і структуру благополуччя, чинників, що впливають на нього); операціонально-діяльнісний (за допомогою методів навчання зміна звичних патернів поведінки й мислення); ціннісно-смысловий (усвідомлення й прийняття себе як особистості та індивідуальності, усвідомлення сенсу обставин, що відбуваються, формулювання мети життя, технологія проектування майбутнього); мотиваційний (розвиток внутрішньої мотивації, придбання досвіду «поток»); особистісно-характерологічний (формування особистісних якостей – внутрішній локус контролю, адекватна самооцінка, креативність); рефлексивний (розвиток рефлексії як інструменту розвитку психологічного благополуччя людини) [47].

У цьому контексті розгляду проблеми імпонує наукова позиція Л. Куликова, який відзначає, що задоволеність або незадоволеність життям визначає дуже багато вчинків суб'єкта, різні види його діяльності й поведінки: побутового, економічного, політичного характеру. Науковець наголошує, що психологічне благополуччя складається з двох компонентів: когнітивного й емоційного. Якщо когнітивний компонент психологічного благополуччя виникає тоді, коли людина усвідомлює свій життєвий шлях, сприймає картину світу цілісною та відносно несуперечливою, то емоційний компонент сприймається як переживання, зумовлені успішністю / неуспішністю індивіда в тих або інших сферах активності [106].

Проведений огляд основних позицій гедоністичного і евдемоністичного підходів до розуміння психологічного підходу, дає усі підстави для виокремлення інтегральної позиції їх розгляду. Так, Н. Узлов вважає, що з точки зору гедоністичного підходу, розроблюваного головним чином у когнітивній і поведінковій психології, благополуччя визначається через досягнення задоволення і уникнення незадоволення, виступаючи як результат соціального порівняння. Шлях людини до благополуччя лежить, перш за все, через успішну соціальну адаптацію – пристосування до конкретних життєвих умов і обставин, запитів соціального оточення [202]. А евдемоністичний підхід з точки зору О. Созонтова, прагне лише заповнити «недоліки», властиві гедоністичному підходу до проблеми психологічного благополуччя та представляє «в певних аспектах й альтернативу, й додаток до гедоністичної позиції» [184]. З цього приводу М. Салама-Юнес зазначає про необхідність використання такої «конструкції» благополуччя, яка включала б елементи і гедоністичної парадигми, і елементи евдемоністичної парадигми [253].

У вітчизняній психологічній науці найбільший відголосок знаходимо у наукових доробках, здійснених у суб'єктно-діяльнісному підході [9; 103; 178; 198; 256 та ін.]. Загальною ознакою цих досліджень є те, що саме в них психологічне благополуччя» характеризується високим рівнем інтегральності, що виражається в поєднанні суб'єктивних та об'єктивних компонентів позитивного функціонування особистості та високим рівнем узагальненості, що відображає ступінь реалізованості цього функціонування на різних рівнях.

Так, застосовуючи комплексний підхід до визначення психологічного благополуччя, Ю. Олександров визначає його як системну єдність оптимальних психологічних якостей і станів людини – особистісної зрілості, самоактуалізації, психологічного благополуччя особистості, гармонії особистості, суб'єктивного благополуччя. Суб'єктивне благополуччя розуміється ним як задоволеність життям, перевага позитивного афекту над

негативним, оптимізм і відображає оціночний аспект психологічного благополуччя; психологічне благополуччя особистості – це наслідки відповідей на загальні для всіх людей екзистенціальні виклики – досягнення у найбільш важливих для людей сферах – самоприйняття, розвинена сфера спілкування, кероване та задовільне середовище, автономна позиція у житті, наявність життєвих смислів, розвинена особистість тощо та відображає результативний компонент благополуччя; самоактуалізація являє собою процес реалізації власних цінностей, докладання для цього зусиль, особистісну експресивність і відображає процесуальний компонент; особистісна зрілість – це соціальна компетентність, емоційний інтелект, творча позиція у житті, особистісний потенціал, мудрість, духовність, відповідальність, активність тощо і відображає ресурсний компонент психологічного благополуччя; нарешті, гармонія особистості, як внутрішня, так і між нею та її довкіллям, являє собою структурний аспект психологічного благополуччя [9].

В роботах О. Кроніка центральним поняттям вивчення психологічного благополуччя стає питання щодо умов та засобів набуття щастя. Щастя розуміється ним як форма переживання повноти буття, пов'язаного з самосправдженням. Дослідник намагається виокремити психологічні засоби набуття щастя, які він розуміє як засоби саморегуляції людиною своєї мотивації до світу та, відповідно, виділяє дві форми такої регуляції: посилення людиною значущості світу та посилення власних можливостей. Ці дві форми саморегуляції становлять чотири відносно незалежних принципи саморегуляції людиною своєї мотивації до світу: максимізація корисності, мінімізація потреб, мінімізація складності, максимізація здібностей. Ці принципи реалізуються в певних індивідуальних стилях життя, які складаються під впливом конкретних індивідуальних і соціальних умов та співвідносяться з різними уявленнями людини про шляхи набуття щастя [103].

Л. Сердюк розглядає психологічне благополуччя як інтегральний показник ступеня спрямованості особистості на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування, а також ступеня реалізованості цієї спрямованості, що суб'єктивно виражається у відчутті щастя, задоволеності собою і власним життям. Як інтегральне особистісне утворення, психологічне благополуччя функціонує в динаміці і тому є мотиваційним параметром особистості, ступінь вираженості якого залежить від реалістичності, структурованості, цілісності (узгодженості минулого, теперішнього і майбутнього) системи ставлень людини та життєвої перспективи, що включає цілі, плани, цінності і прагнення [256].

Т. Титаренко розуміє психологічне благополуччя як переживання здатності відповідально змінювати, щоденно творити власне життя, набуваючи досвід у сфері непередбачуваного, неочікуваного, непрогнозованого. Адже коли особистість втрачає смак до творення нового, апробації незнайомого і живе у режимі автоматичного повторення звичного, вона вже не відчуває справжнього задоволення від щоденного існування. Важливою є і готовність покидати зону комфорту, гнучкість у ставленні до власних планів, здатність модифікувати життєві проекти відповідно до викликів соціуму [199].

У межах комплексного підходу С. Водяха в благополуччі особистості виокремлює три компоненти: особистісне благополуччя, яке відображає єдність рівня щастя та задоволеності життям, балансу позитивних і негативних емоцій, психологічного та соціального благополуччя; суб'єктивне благополуччя, яке суттєво впливає на самореалізацію особистості у всіх її сферах життєдіяльності, і евдемоністичне благополуччя, яке є відображенням евдемоністичних цінностей [43]. Цієї ж думки дотримується Н. Каргіна, яка розглядає психологічне благополуччя як складне психічне утворення, яке проявляється у переживанні змістовної наповненості та цінності життя, відчутті задоволення життям та собою, досягненні актуальних мотивів і потреб особистості у перспективі соціально-значущої мети та позитивній оцінці власного існування; також нею виявлено та описано структурну основу психологічного

благополуччя, яку складають: психофізичний, емоційний, поведінковий, екзистенційний, світоглядний, ціннісний, соціально-економічний, етнокультурологічний, когнітивний і вольовий компоненти [73].

П. Фесенко і Т. Шевеленкова розглядають психологічне благополуччя як цілісне переживання, яке виявляється в суб'єктивному відчутті щастя, задоволеності собою та власним життям, а також як те, що пов'язане з базовими людськими цінностями та потребами [221]. М. Наконечна пов'язує психологічне благополуччя із інтерсуб'єктивністю як здатністю особистості бути вільною, творчою, відкритою та підтримувати власне психологічне здоров'я у відносинах з іншими. Людина створює свій життєвий світ у взаєминах з іншими; завдяки цим стосункам вона може розвиватися та підтримувати своє психологічне благополуччя [135]. Я. Павлоцька визначає психологічне благополуччя як інтегральний феномен, що характеризує позитивне функціонування людини і виражається в суб'єктивному відчутті задоволеності життям, реалізації власного потенціалу, високій інтегрованості та опосередкованій системою відносин особистості (з іншими людьми, світом, собою) [145]. І. Галецька вважає психологічне благополуччя втіленням соціального, емоційного та духовного благополуччя, що є своєрідним ресурсом і станом, передумовою забезпечення життєвих потреб людини, досягнення нею цілей [46].

Презентовані доробки демонструють тісний зв'язок із класичними персонологічними дослідженнями благополучного та гармонійного стану. Так, за К. Юнгом, індивідуація, що означає становлення єдиного, цілісного, унікального індивіда, є підсумком самореалізації, в процесі якого вона й здійснюється [225]. А. Адлер серед компонентів благополуччя виокремлює дружбу як найважливішу якість та вміння особистості, зазначаючи, що «будь-яка цінність людини визначається її ставленням до ближнього та тією частиною праці, необхідної для спільного життя, яку вона на себе бере. Завдяки своїй роботі на користь цього спільного життя вона стає цінним для інших людських істот, ланкою у великому ланцюгу, який пов'язує суспільство, в ланцюзі,

пошкодивши яку не можна не пошкодити людському суспільству» [7, 207]. За К. Хорні благополуччя особистості вимірюється тією мірою, якою вона здатна стати цілісною, спонтанною і самоідентичною, встановлюють значущі відносини з іншими людьми [212]. На думку Е. Еріксона психологічне благополуччя забезпечується розвиненим почуттям індивідуальності як усвідомлення себе як особистості; умінням спілкуватися, тобто вмінням ясно висловлювати свої думки і почуття, розуміючи думки і почуття співрозмовника; умінням створювати та зберігати близькі відносини; проявляти активність у діяльності, спілкуванні, творчості [224].

Ще один досить цікавий аспект вивчення психологічного благополуччя запропонований авторами психо-соціального системного підходу Р. Раском та Л. Уотерсом, які серед вимірів благополуччя особистості розглядають увагу і усвідомленість, розуміння та копінг, цілі та звички, чесноти та відносини [247]. Таким чином автори доводять, що психологічне благополуччя пов'язується з такими особливостями функціонування, які забезпечують оптимальний рівень життєздатності. Поняттям, що відповідає таким якостям є життєстійкість як патерн установок та стратегій, які сприяють перетворенню стресових обставин з потенційної катастрофи на можливість росту. У науковій позиції С. Мадді таке розуміння «життєстійкості» базується на концепціях екзистенційної тривоги та екзистенційної відваги, та операціоналізовано у таких трьох атитудах життєстійкості: залученості, контролі і прийняття виклику, які «сприяють усвідомленню, що ви формулюєте для себе смисл життя своїми виборами, і що регулярний вибір майбутнього, не зважаючи на тривогу перед невідомим, веде до найяскравішого життя [243, 175]. Крім атитюдів, життєстійкість включає в себе базові цінності співпраці, довіри та творчості. Ось чому, І. Кряж і Н. Гранкіна-Сазонова зазначають, що аналіз оптимального функціонування особистості передбачає звернення щонайменше до двох базових вимірів: евдомоністичного психологічного благополуччя та життєстійкості [104].

Але найоптимальнішим варіантом вивчення життєвої задоволеності є структурно-функціональний опис феномену психологічного благополуччя,

запропонований К. Ріфф, яка визначає психологічне благополуччя як інтегральний показник ступеню спрямованості людини на реалізацію головних компонентів позитивного функціонування, а також ступінь реалізованості цієї спрямованості, що суб'єктивно виявляється у відчутті щастя, задоволеності життям та собою. Дослідниця виокремила такі компоненти, які оформлені в діагностичні шкали однойменної методики: позитивні взаємини з іншими, прийняття себе (позитивна оцінка себе й свого життя), автономія (здатність дотримуватися своїх власних переконань), компетентність (контроль над навколишнім середовищем, здатність ефективно керувати своїм життям), наявність цілей, що надають життю спрямованості й сенсу, особистісне зростання як відчуття неперервного розвитку та самореалізації [251]. Також, на думку К. Ріфф, запропоновані нею шкали є універсальними й характеризують сутність психологічного благополуччя незалежно від соціокультурних умов. Досліджуючи психологічне благополуччя у контексті позитивного функціонування, К. Ріфф описала його як «прагнення до досконалості», що являє собою реалізацію істинного потенціалу особистості. Розробивши шестикомпонентну модель, вона надала докази того, що психологічне благополуччя може впливати навіть на конкретні фізіологічні системи, які відповідають за формування імунітету та укріплення здоров'я [252].

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що проблема психологічного благополуччя складає потужний психологічний арсенал дослідження оптимального функціонування особистості, що відображений у серії наукових доробок теоретичного і прикладного характеру.

1.2. Фасилітаційні характеристики переживання психологічного благополуччя особистості

З огляду на зростаючий інтерес в психології на проблему психологічного благополуччя, закономірно актуалізуються питання

розкриття і систематизації характеристик позитивного функціонування особистості, де домінуючу позицію займають фасилітаційні ознаки.

Феномен фасилітації (від лат. *socialis* – суспільний та *facilitare* – полегшувати) традиційно розглядається в соціальній психології як організація в групі процесу колективного розв’язання проблем, де відповідно тим, хто керує цим процесом є фасилітатор, який володіє фасилітацією щодо себе, так й до іншого (той, що піддається фасилітації, стимуляції), спрямований на розслаблення та самовираження. [50]. Основною ознакою фасилітації є її недирективний характер, в результаті якої відбувається «підвищення продуктивності діяльності, її швидкості та якості, коли вона здійснюється чи просто в присутності інших людей, чи в ситуації змагання» [238]. Важливим є врахування таких понять як «фасилітаційний», яке позначає зміст фасилітації або її застосування [194], «фасилітативний індивід», з яким легко працювати, «фасилітативний лідер», який є добре обізнаним в груповій і організаційній динаміці, та залучає членів організації до використання їх потенціалу і таланту, «фасилітативна група» з широко розповсюдженим між членами групи фасилітативним типом мислення та поведінки [240], «фасилітаційна дія» як інтегральна якість особистості (педагога), яка зумовлена сформованістю емпатії, орієнтації на співпрацю, конгруентності [141], «фасилітаційна взаємодія» як діяльність, мета якої не вичерпується попередньо запрограмованим результатом, а коректується в процесі взаємодії [4], «готовність до фасилітації» як динамічне утворення, яке інтегрує в собі різні сторони особистості, сукупність яких визначає можливість здійснення ефективного процесу фасилітації [205].

Акцентуючи увагу на фасилітації як соціально-психологічному феномені, відразу зазначимо, що працюючи з групою, фасилітатор постійно підтримує процеси вирішення завдання (ініціювання, висловлювання думки, уточнення пропозиції, розробка плану, розвиток ідеї, підбиття підсумків, перевірка) та забезпечення процедури позитивної атмосфери в групі

(знайомство, слухання, розрядка напруженості, пошук компромісу, схвалення і підтримка, забезпечення спілкування). Конкретні розробки презентованих особливостей фасилітації наведено у працях В. Агеєва, О. Бандурки, Д. Гейбора, Ч. Карраса, Г. Ложкіна, К. Паттерсона, Н. Пов'якель та ін.

Соціально-психологічна компетентність фасилітатора передбачає певний обсяг знань та рівень сформованості навичок та умінь, які дають змогу адекватно орієнтуватися в ситуаціях спілкування, об'єктивно оцінювати людей, прогнозувати їх поведінку, формувати з ними необхідні відносини та успішно впливати на них, виходячи із складених умов. Слід додати, що міжособистісні відносини формуються в усіх сферах життєдіяльності людини, але найбільш стійкими є ті, які проявляються в результаті спільної діяльності, і, зокрема, професійної. В ході виконання функціональних обов'язків не тільки закріплюються ділові контакти, але зароджуються і розвиваються міжособистісні відносини, які в подальшому набувають багатосторонній і глибокий характер. Так якщо за родом професійної діяльності людині потрібно постійно спілкуватися з людьми, то у неї з'являються навички і вміння встановлювати міжособистісні контакти. І, як результат, досвід спілкування з людьми, сприяє набуттю стійких вмінь і навичок інтерперсональних відносин в різних суспільних групах.

Розкриваючи зміст поняття «фасиліативність» як прояву фасилітації, Б. Ломов зазначав, що саме фасиліативність відіграє одну з провідних ролей у «відносинах» людини та соціального світу, завдяки якій можна визначити належність до соціальної системи. Соціальні якості як системні виражають родову сутність людини, прояви якої різноманітні. Соціальні якості не є чимось зовнішнім щодо людини, адже психологічні властивості людини поза системою суспільних відносин, в яку ця особистість включена, просто не існують [114, 61-63]. Тобто є усі підстави стверджувати, що фасиліативність може трактуватися як індикатор психологічного (евдомонічного) благополуччя особистості в ознаках потенціалу узгодженості психічних

процесів і функцій, гармонії особистості, відчуття цілісності та внутрішньої рівноваги.

Логіка фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості стосується поступового розгляду базових емпіричних доробок, презентованих у сучасній зарубіжній та вітчизняній психології. Передусім, розглянемо основні позиції інтеракціонального підходу, які постульовані ще у 1960-70 рр. у моделях, які пояснюють способи структурування і управління ситуаціями соціальної присутності за допомогою засобів поведінки. А саме, йдеться про рівноважну модель М. Аргайла і Дж. Діна, у якій базовим є положення про те, що учасники, які взаємодіють, завжди прагнуть підтримати певний загальний баланс різноманітних форм своєї поведінки у зв'язку із присутністю і активністю інших осіб в ситуації: тобто будь-яка зміна у використанні поведінки типу X завжди компенсується відповідними змінами у використанні поведінки типу Y і навпаки [228]. У програмній моделі соціальної взаємодії А. Шефлена постулюється, що загальна структура міжособистісної зустрічі або ситуації взаємодії породжується завдяки дії принаймні трьох видів програм (проста координація рухів; контроль зміни видів активності індивідів в ситуації, коли виникають перешкоди або невизначеності; модифікація процедури змін з метою комплексного управління задачею метаспілкування [254]. Системна модель А. Кендона розглядає взаємодію як конфігурацію таких двох систем поведінки (система управління обміном мовленєвих висловлювань і система управління використання простору і території взаємодії), кожна з яких управляє окремим аспектом міжособистісної транзакції [241]. В моделі втручання Дж. Хірона фасилітація має дві базові категорії-стилі – авторитарний та фасилітаційний, які, в свою чергу, поділяються на шість категорій для опису впливу людей під час допомоги. Фасилітаційні поділяються на катартичний – як допомога іншому задля висловлення та подолання думок і емоцій, з якими він раніше не стикався; каталітичний – як допомога іншому задля відображення, дослідження та вивчення самого себе,

це допомагає йому стати більш самостійним в прийнятті рішень, розв'язанні проблем тощо; та підтримуючий – як створення, завойовування довіри іншого, зосередивши його увагу на своїх компетенціях, якостях і досягненнях. Якщо допомагає втручання авторитарне, то людина переважно надає інформацію, кидаючи виклик іншій людині або пропозицію, що вона має робити. Якщо допомагає втручання фасилітативне, то фасилітатор стимулює іншого презентувати власні ідеї, рішення, демонструвати впевненість в собі тощо, допомагаючи йому досягти власних рішень [237].

Також викликають інтерес дослідження соціальних психологів, в яких показано, що присутність групи підсилює або навпаки пригнічує найбільш ймовірну для індивіда реакцію, що описано у явищі соціальної інгібіції як придушенні, пригніченні психічних функцій під впливом групи [143; 187]; ухвалення групового рішення відбувається у форматі групового мислення та групової поляризації [6; 195]; розвиток міжособистісної активності в групі проходить стадії орієнтації у взаєминах і пошук взаємоприйнятної поведінки індивідів в групі; «внутрішнього конфлікту», що пов'язане із порушенням взаємодії і відсутністю єдності в групі; «розвитку групової згуртованості», подолання розбіжностей і вирішення конфлікту; утворення рольової структури групи [66; 107]; груповий розвиток відбувається завдяки функціонуванню таких механізмів як вирішення внутрішньогрупових протиріч; «психологічний обмін» та «ідіосинкразичний кредит» [162; 183].

Із позицій екофасилітативного підходу П. Лушина, психодинаміка колективного суб'єкта психолого-педагогічної взаємодії «з одного боку, містить елементи рівноправної неманіпулятивної взаємодії, з іншого – «витонченого ведення», або управління складною нелінійною логікою розвитку відкритої системи» та включає ряд стадій, які відображають трансформацію позицій його учасників. Перша стадія – «директивності» як ініціація однією із сторін виходу на більш глибокі смислові рівні взаємодії. Друга – «конфронтації/антагонізму» як створення необхідних умов для

майбутнього розподілу відповідальності. На третій стадії «фасилітації / використання» з'являються ознаки формування нового колективного суб'єкта, оскільки фасилітатор використовує позиції учасників як джерело ресурсів або як «склад» для побудови нової групової ідентичності. На четвертій стадії «кооперації / співпраці» груповий процес спрямовується на визначення спільного смислового поля або групової ідентичності, супроводжується визначенням позиції кожного, прийняттям її іншими, виникненням групових катарсичних явищ та індивідуальних інсайтів. Стадія п'ята – «розширення можливостей/підпорядкування», по суті, є «початком кінця», оскільки дослідження особливостей нової ідентичності учасниками групи веде до розширення її меж, смислова єдність підтримується лише на емоційному рівні, як згадки про пережитий позитивний спільний досвід. На останній стадії «завершення/індиферентності» учасники демонструють ознаки нової конфронтації, яка стимулює фасилітатора до більш директивної позиції, яка у свою чергу стимулює новий виток розвитку. Якщо фасилітатор не сприймає виклик групи, вона розпадається для того, щоб відродитися на новому рівні або в іншому місці [120, 220-223].

Досить потужним в соціальній психології виявився реляційний підхід у вивченні міжособистісної взаємодії, основною позицією якого є положення, що взаємовідношення існують і між індивідами, і поза ними, тобто у надіндивідуальному або «транзактному» рівні та природа взаємин проявляється в процесі спілкування в реальному часі і просторі [156]. Підтвердження реляційного підходу знаходимо у працях дослідників, які відмічають значущість фасилітаційного середовища для становлення власне фасилітативності особистості. Тобто особистості, які підтримують відносини фасилітації не просто модифікують середовище (соціальне, освітнє, професійне, сімейне тощо), але й докорінним чином змінюють його – саме середовище стає умовою ситуації успіху [59].

Найбільш важливі дослідження у цьому підході, проводилися у психопатології та психотерапії. Зокрема, у роботах М. Боуена зустрічаємо

термін «терапевтична фасилітація», який пояснює можливості фасилітатора усвідомити і виразити особистісний досвід, який сприймається і переживається ним в моменти безпосередніх контактів із членами групи на рівні «внутрішніх Я» [24]; М. Смирнова вводить поняття «реабілітаційна фасилітація», який розглядає як процес, що сприяє зниженню психофізичного навантаження на дитину з обмеженими можливостями здоров'я при максимально можливому збереженні ефективності освітньо-виховної та лікувальної роботи [181]; П. Лушин наполягає на введенні поняття «екопсихологічна фасилітація», у якому локалізовані «недирективне керування саморозвитком особистості», «процес толерування невизначеності», «створення атмосфери екологічного ставлення до дійсності», «рух смислів чи перехідних форм в умовах кризи», «підтримання ритму саморозвитку певної психічної чи соціальної екосистеми», які відповідають за створення такого соціального середовища, яке знімало би проблему дезінтеграції чи відчуження обох сторін взаємодії [122].

Також у цьому ракурсі варто згадати про транзактний аналіз Е. Берна, який віднайшов широке розповсюдження у прикладній дослідницькій практиці вивчення спілкування, і де фасилітація розглядається в системі взаємовідносин фасилітатора з групою через специфіку поведінки (жести, позиція і т.д.) фасилітатора в кожній з трьох позицій, яку він займає (наприклад, як батьки, що контролюють та виховують, вільна чи слухняна дитина або ж доросла людина) [19].

На думку Д. Брезієра, основна функція психотерапії полягає в тому, щоб створити для клієнта ситуацію, в якій він зможе повернутися до природнього, альтруїстичного існування. Діяльність клієнта сприяє його розвитку лише тією мірою, в якій клієнт засвоює альтруїстичну установку. З іншого боку, якщо психотерапевтичний процес сприяє особистісному розвитку психотерапевта, то це відбувається завдяки переважній увазі до іншої людини, а не до себе, відмови від власних інтересів та зайняттю повністю альтруїстичної позиції [29].

Особливого значення набули погляди К. Роджерса щодо міжособистісних відносин і фасилітації, згідно яких, основною метою фасилітативного навчання є зміни, мінливість, довіра до динамічного (але не статичного) знання. К. Роджерс акцентує увагу на основних установках, які фасилітують учіння, серед яких справжність фасилітатора; схвалення, прийняття, довіра; емпатичне розуміння. За його словами: «Якщо фасилітатор поводить себе як реальна людина (така, як вона є), якщо він вступає у відносини з учнем, не повертаючись до нього своїм виграшним фасадом, то йому з більшою ймовірністю вдасться добитися успіху» [165, 226]. Це означає, що фасилітатор не відрікається від себе і є аутентичним, реальним, справжнім у своїй суті і всіх своїх проявах. Його установка схвалення, прийняття і довіри є справжнім вираженням притаманної фасилітатору віри в здібності людини. А його емпатійне розуміння дає змогу внутрішньо зрозуміти почуття і реакції учня. Таким чином, фасилітативний процес є відповідальним і зрілим за своєю суттю і вимагає відповідних якостей від людини та певних установок до системи взаємодії в цілому: фасилітатор (керівник) зустрічі фактично виступає як модель особистості, яка здатна до саморозуміння і конфронтації [167]. В останні роки свого життя К. Роджерс виявив ще одну особливість особистісноцентрованого підходу в психотерапії, яка є актуальною для нашого дослідження, а саме, він зазначає, що «Коли я знаходжуся в найкращій формі як фасилітатор чи терапевт, тобто коли я найближче до мого внутрішнього, інтуїтивного Я, коли я якимось чином доторкаюся до невідомого в мені, коли, можливо, я знаходжуся у трохи зміненому стані свідомості, тоді все, що б я не робив, виявляється цілющим» [163, 50]. За таких умов внутрішня сутність терапевта нібито доторкається до внутрішньої сутності клієнта, і таким чином відбуваються зростання, особистісний розвиток обох суб'єктів взаємодії.

П. Горностай, вивчаючи рольову поведінку, наголошує на необхідності врахування базових особистісних детермінант, серед яких по-особливому виокремлюється рольова компетентність, яка вміщує такі компоненти як рольова варіативність, рольова гнучкість, рольова глибина та здатність до

рольової децентрації, що у комплексі як складне психологічне утворення, визначають здатність до перевтілення, рольову емпатію та рольову рефлексію [52]. Загалом, рольове переживання є важливим терапевтичним механізмом, за допомогою якого можливим є не тільки усунення наслідків психотравм, але й гармонізація життєвого світу особистості, деформованого або зруйнованого в результаті життєвої кризи. В цьому контексті А. Гройсман вважає, що психодрамотерапія, яка опирається на такі поняття як взаємний «вибір за почуттями», «вчування», «співпереживання», «теле», може бути використана для опису терапевтичного впливу, а також для розуміння фасилітаційного переживання [56].

Продовжуючи думку, варто зупинитися на класифікованих Р. Шварц фасилітативних ролях, як-от: фасилітатор, фасилітативний консультант, фасилітативний коуч, фасилітативний тренер і фасилітативний лідер, розділяючи їх за критерієм специфіки прояву взаємодії (нейтральність, експертні якості, особливості прийняття рішення) [255]. Розрізняють також фасилітаторів та презентаторів за їх основними характеристиками уваги, контролю і переконливості [259]. С. Ромашина в залежності від репертуару засобів, позицій та цілей пропонує розрізняти педагога-фасилітатора (результатом є розширення меж самостійності групи), консультанта (максимально висока якість розв'язання проблеми з врахуванням часових обмежень), коуча (максимальне просування до мети, формулювання та вибір альтернатив), тьютора (результатом є створення комфортного середовища, яке актуалізує творчість та самостійність учня), тренера (зняття бар'єрів та перепон, розвиток готовності прийняти та надати допомогу в потрібній ситуації), медіатора (вихід з конфліктної ситуації, який влаштовує обидві сторони) та модератора (інтенсифікація групових процесів, оптимізація результату) [168].

З. Мірошник зазначає, що рольова компетентність учителя є важливою складовою формування рольової структури його особистості. Учителі початкових класів із рольовим профілем «психолог-педагог-соціал» відрізняються перевагою високого рівня рольової глибини, яка передбачає

розвинуту рольову ідентичність, глибинну структуру ролей особистості та рольової гнучкості. Автором було досліджено семантичний простір рольової структури вчителя початкових класів, яка містить такі групи рольових позицій, як «психолог» («знавець дитячої психології» і «фасилітатор»), «педагог» («наставник» і «дидакт») і «соціал» («партнер» і «няня») [133]. І. Гордієнко-Митрофанова зазначає, що діяльність учителя з побудови й саморегуляції ігротехнічних дій під час навчально-ігрової діяльності здійснюється ним через реалізацію особистісно-рольових позицій «гуманіста», «творця-дослідника» й «діагноста» та ігрових ролей «тренера», «запасного гравця», «арбітра» в процесі розв'язання навчально-ігрових задач, кожній з яких відповідає своя особистісно-рольова позиція й ігрова роль [51].

Більшість дослідників вказують на високу динамічність ролей, які займає фасилітатор, безліч стратегій, тактик та технологій його діяльності [22; 31; 79; 207 та ін.]. Однак базовими прийнято вважати модерацію, медіацію, тренування, консультування. З-поміж багаточисельних ознак ефективної фасилітації, узагальнено основні її кроки реалізації: початок, розробка плану фасилітації; планування фасилітаційної сесії, використання інструментів і технік для залучення учасників, задіяння медіа і технологій для більшого впливу, створення ефективного клімату, фасилітація з бізнес-фокусом, оцінка фасилітаційної сесії [259].

Різноманітні фасилітаційні технології пов'язані з явищами спільної діяльності людей, як-от сумісність людей, наслідування, навіювання, переконання, емпатія тощо, тому більшість досліджень стосуються професійної сфери фахівців соціономічних професій, де вагому частку складають дослідження, присвячені педагогічній діяльності [10; 108; 111; 119; 157; 191; 201; 211 та ін.]. Останнім часом актуальності набувають питання щодо формування здібності до фасилітаційних впливів у майбутніх психологів (фасилітаційний вплив як особливий вид допомоги, результатом якої є особистісне зростання людини). Мотиваційна складова таких здібностей формується шляхом розвитку системи ціннісних орієнтацій, ціннісно-

мотиваційного стрижня особистості, розвитку особистісних якостей, що сприяють здійсненню фасилітаційного впливу. А для професії психолога це є вкрай необхідна особистісно-професійна якість [40; 99; 134; 151; 171; 190 та ін.].

Спробуємо окреслити центральні характеристики носія фасилітаційних якостей, пронизані еґо-альтруїстичною спрямованістю поведінки. Так на думку Р. Димухаметова, фасилітатор надає допомогу в досягненні цілей, в самопізнанні, самовизначенні, самореалізації [60]; В. Суміна вбачає основною ознакою ефективного фасилітатора створення відповідної атмосфери спілкування, та наявність таких психологічних вмінь, як розуміння настрою, характеру партнера, експресії та ін. [194]; О. Яцута вважає, що фасилітатор керує процесом, презентує себе як джерело та зберігає нейтралітет [227]; А. Каряка підкреслює вміння фасилітатора у сприянні комфортній атмосфері, згуртованості людей, плідному обговоренню [78]; Ж. Маценко наголошує, що фасилітатор має яскраво сформовані гуманістичні потреби щодо самого себе (потреби у визнанні, повазі, співчутті, розумінні, підтримці, любові, у самовдосконаленні), потреби щодо іншої особи чи людей (потреби в емпатійному та духовному спілкуванні, дружбі, любові, доброчинності), потреби щодо живої природи (потреби охороняти, зберігати, сприяти життю) [132]; Є. Ільїн пов'язує здійснення просоціальних вчинків фасилітатора із розвиненими мотивами морального обов'язку та морального співчуття [65]; схожими є ідеї Д. Хантера, А. Байлей і Б. Тейлора, які вважають, що фасилітатор завжди полегшує або робить щось більш зручним [239], та Р. Вівера і Дж. Форрела, на думку яких, фасилітатор допомагає іншим виконати роботу і покращити спосіб роботи разом [261]; Ф. і Р. Би підкреслюють, що фасилітатор повинен мати високий рівень комунікативних навичок, володіти здатністю установлювати та підтримувати рапорт з групою /членами, приймати сигнали, що забезпечують важливу інформацію про те, як добре працює група, вміти задавати питання, аналізувати та сортувати інформацію задля допомоги в процесі навчання та розв'язання проблем [231].

Слід додати, що в більшості випадків психологічних трактувань

фасилітації, основу її категоріально-понятійного апарату складає конструкт «фасиліативності», який охоплює різноманітний спектр її вивчення у психологічній літературі [49; 57; 108; 118; 120; 129; 151; 169; 172 та ін.]. Заслужують на особливу увагу наукові доробки М. Казанжі, яка розглядає фасиліативність як особистісну рису, якість, властивість особистості в контексті континуально-ієрархічного підходу О. Саннікової, що дало змогу виділити показники формально-динамічного рівня фасиліативності, такі як: потреба в фасиліативності, широта, легкість, гнучкість, усталеність, ініціативність та інтенсивність фасиліативності [171; 172]; О. Врубльовська ставить акцент у визначенні фасиліативності як іманентній якості особистості, яка дає змогу здійснювати педагогічну взаємодію як таку, що надихає вихованця на інтенсивну, усвідомлену духовно-моральну самозміну та самодобудову в відповідності з особистісно-пріоритетними смислами життєдіяльності, актуалізуючи тим самим процеси його спрямованого та продуктивного саморозвитку [45]; О. Кондрашихіна підкреслює важливість вивчення фасиліативності як здібності до певного віду діяльності, взаємодії, спілкування, конкретизуючи її визначення як складну синтетичну систему особистісних особливостей (властивостей та якостей), які, будучи детерміновані гуманістичними, духовними цінностями, дозволяють найбільш продуктивно сприяти просуванню клієнта на шляху усунення негативних, дефіцитарних станів та переходу до особистісного зростання, підвищення рівня внутрішньої [99]; Р. Дімухаметов розглядає фасиліативність як діяльність і відповідно виокремлює потреби, мотиви, інтереси фасиліативної діяльності; наявність знань, вмінь і навичок впливу на іншого; комунікативні вміння [60]; І. Авдєєва визначає фасиліативність на основі аналізу внутрішнього досвіду особистості, який вміщує особистісний, суб'єктивний, індивідуальний досвід і характеризується усвідомленістю, структурованістю, ціннісною значущістю, світоглядною орієнтацією та відрефлексованістю, і, тим самим надаючи їй ознак суб'єктної спрямованості, недирективної інтерактивності, контекстності та динамічної багатозначності [3].

Аналітичний огляд представлених досліджень чітко демонстрував необхідність розробки категорії фасиліативності у руслі суб'єктно-суб'єктної взаємодії, де повністю були б враховані моменти створення фасилітаційних умов, наявності у фасилітатора певних якостей, зміст процесу розвиваючої взаємодії тощо. І, у вітчизняній психології така розробка належить М. Казанжі, представлена у її докторській дисертації, у якій авторка обґрунтовує і верифікує концепцію фасиліативного потенціалу особистості, яка включає єдність актуалізаційного та ресурсного компонентів, специфіку реалізації в певних сферах міжособистісних стосунків, характер задіяння особливостей людини як передумов та механізмів фасиліативної взаємодії, ситуативних чинників та відповідних інтенцій [70].

М. Казанжі, розглядаючи фасиліативність як психологічну якість, обґрунтовує її розуміння як прояв фасиліативного потенціалу особистості. Згідно її поглядів фасиліативний потенціал – це особистісне утворення, за допомогою якого можна цілісно, інтегрально в загальному вигляді описати мотиви прояву фасиліативності та фасиліативні здібності людини, тобто фасиліативний потенціал є відображенням системної організації власне фасиліативного в людині, а основною формою його прояву є феномен фасиліативності. Причому здібності можуть відображати як реалізовану, так і потенціальну складову потенціалу, а мотивація визначає не тільки подальші перспективи розвитку потенціалу, а й вказує на міру його актуалізації. Іншими словами, можна сказати, що фасиліативний потенціал – це складна система психологічних характеристик особистості, сукупність яких визначає можливість здійснення успішної фасиліативної взаємодії або ж інтегральна змінна, яка характеризує сукупність індивідуально-психологічних ознак, що обумовлюють ефективність фасилітації [69].

Аналіз наукової праці М. Казанжі дав змогу використати базові теоретичні конструкції щодо обґрунтування фасиліативної детермінації психологічного благополуччя особистості. Передусім, це стосується таких базових позицій динамічної моделі фасиліативності, у якій дослідницею

акумульовано такі положення: 1) інтенційність фасилітатора і фасилітуємого; 2) актуалізація фасилітативного потенціалу; 3) задіяність фасилітативного потенціалу середовища; 4) прояв фасилітативності в певній сфері життєдіяльності або їх сукупності; 5) вплив специфіки сфери прояву фасилітативності (формалізована чи неформалізована) на перебіг процесу фасилітації; 6) прояв різних граней загальної функції фасилітативності; 7) вплив особистісних особливостей та специфіки ситуації [70, 159].

Контекст проаналізованих наукових позицій, дає змогу розглядати фасилітативність як особливу самостійну форму активності суб'єкта міжособистісної взаємодії, завдяки якій здійснюється не тільки взаємний обмін діяльностями, але й уявленнями, ідеями, почуттями, тобто розвивається система суб'єктно-суб'єктних відносин. Найкраще вказана позиція віднайшла своє відображення у психологічній концепції допомагаючих відносин К. Роджерса, у яких під фасилітативністю автор розуміє допомогу і сприяння в розвитку іншої особистості, зазначаючи, що «ефективне консультування являє собою певним чином структуровану, вільну від приписів взаємодію, яка дозволяє клієнту досягти усвідомлення самого себе настільки, що це дає йому можливість зробити позитивні кроки в світлі його нової орієнтації» [165, 25].

Допомога іншому, як і консультування, є актом взаємодії. Допомагаюча взаємодія надає змогу іншій людині краще усвідомити себе, зайняти особистісну позицію, бути суб'єктною. Це є головним у справжній допомозі іншому і умовою успішності психотерапії. Людині надається можливість зробити кроки у напрямку конструктивних змін, тобто особистісно розвиватися. За К. Роджерсом, основні умови, за яких відбувається самореалізація особистості, – це належність до групи, що передбачає взаємодію, а отже й взаємодопомогу та самоповага, яка здебільшого формується на підставі усвідомлення добрих справ, зроблених людиною, серед яких чільне місце, безперечно, належить допомозі іншим людям [165].

К. Роджерс вважав, що поведінка індивіда є функцією суб'єктивного сприйняття оточуючої дійсності (функцією феноменального поля): від сили

впливу, тобто міри вираження неблагополучного стану Іншого, здатної викликати певну реакцію, а також здатності до усвідомлення труднощів в житті інших людей, залежить ступінь розвитку допомагаючої сензитивності особистості, а це, в свою чергу, зумовлює здатність до надання допомоги. Отже, чим більш гнучким є феноменальне поле, чим більше ми здатні до діалогу та допомоги іншим. «Ми можемо надати істотну допомогу іншому лише тоді, коли ми взаємодіємо з ним на глибокому особистісному рівні як дві рівноправні та варті поваги людські істоти, коли ми особисто ризикуємо в цих взаємовідносинах, коли ми сприймаємо іншу людину як особистість, здатну до вибору свого власного напрямку в житті» [167, 74].

В психологічній науці зустрічаємо цікаві нароби щодо вивчення надання допомоги іншому. Х. Хекхаузен розуміє під наданням допомоги, поведінкою альтруїстичною чи просоціальною будь-які дії, що спрямовані на благополуччя інших людей [210, 443]. Т. Титаренко зазначає: «Розвиток особистості у своєму результативному виразі є її постійним якісним перетворенням, пов'язаним із підвищенням рівня внутрішньої організації, структурованості, зростанням здатності самореалізовуватися у складних життєвих стосунках» [199, 107]. Допомога іншому переструктурує внутрішній світ індивіда, який надає допомогу. Це підвищує рівень внутрішньої організації, структурованості, що є свідченням розвитку особистості. С. Нартова-Бочавер вважає, що альтруїстична поведінка передбачає відмову від власних інтересів на користь інших людей, цілковиту самопожертву, а допомагаюча поведінка передбачає врахування потреб іншої людини, сприяння їй, при цьому можуть дещо відтіснятись власні проблеми [137, 56]. Отже і та, і інша форми поведінки спрямовані на благополуччя іншого але різною мірою враховують інтереси та потреби особистості – суб'єкта допомоги. А. Бандура переконаний, що «ефективна дія задля соціальної зміни вимагає злиття різноманітних егоїстичних інтересів для підтримки спільних основних цінностей та цілей» [229, 37]. Однією з ефективних дій, яка об'єднує індивідуальні цінності в спільні цілі, є допомога іншому. М. Наконечна розглядає допомогу іншому як взаємодію з ним, що

здійснюється з метою «1) полегшення його страждання; 2) сприяння його розвитку, розкриттю потенціалу його здібностей» [136, 84]. Відповідно, допомогу в сприянні розвитку іншого, розкриття потенціалу його здібностей можна трактувати як фасиліативність. У феноменологічній моделі суб'єкта допомагаючої діяльності О. Корабліної, виокремлено такі складові універсальне існування (загальні проблеми людського існування, духовні цінності та смисли), індивідуальне існування (індивідуальні потреби, мотиви, ставлення, здібності, знання, досвід), об'єктивне існування (особливості, пов'язані з приналежністю до чоловічої чи жіночої статі) та суб'єктивне існування (суб'єктивні переживання, почуття, творчі інстинкти). Також за допомогою контент-аналізу дослідницею з'ясовано, що поняття «допомога» асоціюється із словами: підтримка, турбота, співпереживання, розуміння, прийняття, вміння вислухати [101]. О. Старовойтенко відзначає, що допомогу, посередництво інших в набутті особистістю власного «Я» можна визначити як виховання особистості. Мова йде про духовний вплив – «розвиваючу взаємодію інших (іншого), які прийняті та перетворені особистістю в істотні риси і способи існування власного «Я» [189, 96]. Е. Фром зазначає, що «притаманне людині прагнення до єднання з іншими має коріння в специфічних умовах існування роду людського та є однією з найсильніших мотивацій поведінки людини» [208, 126]. При цьому, вирішуючи дилему володіння й буття, науковець розглядає прагнення віддавати, ділитися з іншими, жертвувати собою, яке, на його думку, придушується через домінування в суспільстві ринкового соціального характеру. Тенденція бути (віддавати, жертвувати собою) є специфічно людською потребою, викликаною бажанням подолати самотність через єднання з іншими. На думку П. Лушина, психологічна допомога та навчання розглядаються в якості ідентичних процесів, що відповідають загальному механізму особистісної зміни як розвитку. Особливість екофасилітації як процесу управління відкритою динамічною системою особистості з метою підтримання її в стані саморозвитку, полягає в тому, що вона ставиться до взаємодії «психолог - клієнт», як до саморегулюючої та

саморозвиваючої екосистеми, в якій все пов'язано та взаємообумовлено [120, 80]. Виходячи з цього, «...звернення за допомогою до іншого, включаючи професіонала, виступаючи актом комунікації, також є проявом механізму саморегуляції через розподіл відповідальності за збереження себе як особистості, свого психофізичного здоров'я» [122, 90].

У вивченні допомагаючи відносин важливими є певні вміння емпатійного слухання, конгруентності та безумовного позитивного прийняття. Зокрема, емпатія розуміється як вміння, яке використовується на основі свідомого вибору в ситуації, коли інший хоче зростати, розвиватися, а ми хочемо сприяти йому в цьому зростанні; це слідування за переживаннями іншого. В такому розумінні емпатія є необхідною умовою допомоги іншому. Г. Ванершот розглядає емпатію як сукупність мікропроцесів і детально аналізує наслідки, вплив атмосфери емпатії на клієнта, які виражаються в таких мікропроцесах, як: відчуття своєї цінності та прийнятості; відчуття себе самостійною, самоцінною та такою, що має власну ідентичність, особистістю; набуття здатності приймати свої власні почуття; подолання відчуження; розвиток здатності довіряти власному досвіду [35]. Емпатія представляє собою здатність до переживання емоцій, що виникають у іншій людині в процесі спілкування, проникнення у внутрішній світ іншої людини [193; 230]. Емпатія дає змогу поставити себе на місце іншого, стати причетним його переживанням. Емпатія, разом з симпатією і співчуттям, є проявом альтруїзму, який Є. Насіновська описує через ідентифікаційно-емпатичний механізм співпереживання і співчуття: людина ототожнює свій стан із станом іншої людини, і таким чином відбувається тимчасове злиття меж між двома «Я» [138]. Через механізм емпатії зрозумілим стає те, що допомога іншому є психологічним засобом розвитку особистості. Саме з цього приводу, Д. Брезієр назначає, що саме психотерапія в цілому за своєю сутністю є альтруїстичною діяльністю, яка стимулює розвиток і саморозвиток [29].

Втілення та розвиток цієї ідеї знаходимо в екофасилітативному підході П. Лушина, який зазначає, що емпатія, або, точніше, емпатійне слухання,

набуває розширеного трактування та визначається як компонент спільно-розподіленої форми спілкування між його суб'єктами, який спрямовано на формування нової колективної або системної ідентичності. Комунікація терапевтичної моделі консультанта та моделі особистості клієнта в процесі їх колективної взаємодії є головною умовою психотерапевтичної зміни як соціально зумовленої форми особистісної зміни. Емпатійне слухання визначається як уміння, що забезпечує таку комунікацію [120].

Узагальнюючи основні положення концепції допомагаючих відносин, зазначимо, що передусім, вони мають бути спрямованими на покращення життєдіяльності, розвиток зрілості і особистісне зростання. Психологічними умовами ефективності допомагаючих відносин є конгруентність, емпатія та безумовне прийняття іншої людини. В результаті допомагаючих відносин інша людина стає більш цілісною особистістю, стає здатною до самовираження та до розуміння і прийняття оточуючих. Суб'єкт, який надає допомогу, особистісно зростає та наближається до свого «реального Я», що є свідченням того, що допомога іншому є психологічним засобом розвитку особистості.

Таким чином, суб'єкт фасилітаційної взаємодії являє собою динамічну систему, яка постійно розвивається і удосконалюється. Обираючи різноманітні ролі від учасника експерименту до професійного фахівця, фасилітатор своїми діями призводить до розвитку особистості в різних умовах оточення. Зміст переживання психологічного благополуччя, зрозуміло є залежними щодо можливостей осмислення і переживання людиною, а її досвід визначає індивідуальні особистісні особливості, які є детермінуючими у виборі способів, форм, стратегій та цілей взаємодії та діяльності у мікро-, мезо- та макросередовищі [123].

Щодо індивідуального досвіду суб'єкта фасилітаційної взаємодії, то обов'язковим повинно бути врахування рівня його соціального і емоційного інтелекту. Під соціальним інтелектом слід розуміти здатність особистості, що базується на специфіці пізнавальних процесів, емоційному і соціальному досвіді розуміння самого себе, інших людей та прогнозування їх поведінки.

Соціальний інтелект має загальну структурну базу як із когнітивним розвитком, так й з емоційними основами моральності. Тому досить часто його визначають як «далекоглядність у міжособистісних відносинах» чи «практично-психологічний розум» [62].

Щодо емоційного інтелекту, який представляє собою інтегративну властивість особистості, що включає здібності до упізнання, розуміння і управління емоціями, а також емоційні знання, уміння і навички, то його основними є інтерпретативна, регулятивна, адаптивна (стресозахистна) і активізуюча функції. Саме емоційний інтелект лежить в основі інтересу до власних емоцій і емоційних переживань іншого, визначає ціннісне ставлення до внутрішнього світу. Розвинений емоційний інтелект забезпечує рефлексивний аналіз емоцій, регулює психологічні стани особистості, підвищує емоційну стійкість, опосередкує якість міжособистісних стосунків. Здібності до розуміння і управління емоціями лежать в основі упевненості у власній емоційній компетентності, позитивного самоставлення, формують гуманістичні цінності [53].

Розвиваючий потенціал фасилітаційної взаємодії пов'язаний із розширенням зони актуального розвитку її суб'єктів. А це означає, що вони набувають особливої властивості самостійно приймати рішення, бути відповідальним, бути творцем власної життєвої ситуації, мати мужність змінюватись і перетворювати оточуючу дійсність. Такі характеристики притаманні зрілій особистості, яка є творцем власного життя. Недарма Л. Анциферова у своїх роздумах підкреслює, що суб'єктом життя є людина, яка може і повинна пізнавати себе і внутрішній світ оточуючих людей, і для такої особистості «мудрість – це не тільки знання, але й суб'єктивне ставлення до них, наповнене переживаннями, пристрастями, почуттями та емоціями» [14, 13]. Чим більше особистість в процесі розвитку оволодіває все більш досконалішими способами перетворення оточуючого світу, тим більше вона виступає не лише як суб'єкт власної поведінки, але й як суб'єкт свого внутрішнього світу, свого психічного життя. Основною характеристикою

суб'єкта Л. Анциферова називає переживання людиною себе як суверенного джерела активності, здатного у визначених межах здійснювати перетворення оточуючого світу та самого себе [14].

Така особистість цілісна і убирає в собі усі ознаки її психологічного благополуччя в активності, рефлексивності, емпатійності, креативності і толерантності. Факт актуалізації стану психологічного благополуччя підтверджує тезу його зв'язку із процесом фасилітаційної взаємодії, у якому розгортається самореалізація і самоздійснення особистості. Тому є усі підстави висувати, що межі відкритості та психологічного благополуччя особистості детерміновані фасилітаційними ознаками.

Висновки до розділу 1

1. Теоретико-методологічний аналіз проблеми психологічного благополуччя особистості торкається широкого інтерпретаційного кола в психології. На фоні багаточисельних інтерпретацій зазначено узагальнений контекст наукового розуміння феномену у сфері повноцінно функціонуючої особистості через поняття «психічне здоров'я», «норма», «нормальна особистість», «позитивний стиль життя», «емоційний комфорт», «якість життя», «внутрішня картина здоров'я», «зріла особистість», «самоактуалізована особистість». Деталізовано аспекти диференціації понять «якість життя» і «відчуття якості життя» та наведено основні методологічні схеми інтерпретації таких суміжних понять як «психологічне благополуччя», «суб'єктивне благополуччя», «задоволеність життям», «щастя», «психічне здоров'я». Виокремлено *гедоністичний* і *евдемоністичний* підходи вивчення психологічного благополуччя. У гедоністичному підході до визначення психологічного благополуччя зосереджено увагу на внутрішніх переживаннях людини в термінах задоволеність життям, присутність позитивного настрою та відсутність негативних емоцій (М. Аргайл, Н. Бердберн, Е. Дінер, М. Селігман, Р. Шаміонов, Райан, К. Шелдон і Т. Кессер, Д. Колесов, М. Соколова, К. Хруцький, Г. Пучкова та ін.). З позицій евдемоністичного підходу, витоки

якого походять з гуманістичної психології (А. Маслоу, К. Роджерс), психологічне благополуччя розглядається як особистісне зростання, повнота самореалізації в конкретних життєвих умовах і обставинах, знаходження творчого синтезу між запитами соціального оточення та розвитком власної індивідуальності (В. Ананьєв, А. Вороніна, Л. Галкіна, Л. Куліков, В. Міхаель, Н. Узлов, О. Ширяєва та ін.).

Особлива увага приділена теорії самодетермінації особистості (Е. Десі, Р. Райан), у якій особистісне благополуччя пов'язують із базовими психологічними потребами (автономії, компетентності й зв'язками з іншими); основним положенням психо-соціального системного підходу, де серед вимірів благополуччя особистості виокремлено увагу і усвідомленість, розуміння та копінг, цілі та звички, чесноти та відносини (Р. Раск, Л. Уотерс); науковим ідеям операціоналізації життєстійкості особистості в атитюдах залучення, контролю і прийняття виклику (С. Мадді); структурно-функціональному описі психологічного благополуччя (К. Ріфф). У ході теоретичного опрацювання знаходимо розкриття психологічного благополуччя як системної єдності в ознаках оптимальних психологічних якостей і станів людини (С. Водяха, І. Галецька, Н. Каргіна, О. Кроник, С. Максименко, Ю. Олександров та ін.). Суб'єктна основа прояву психологічного благополуччя актуалізує інтегральну здатність позитивного функціонування (М. Наконечна, Я. Павлоцька, Л. Сердюк, Т. Титаренко, П. Фесенко, Т. Шевеленкова та ін.). Презентовані доробки демонструють тісний зв'язок із класичними персонологічними дослідженнями благополучного та гармонійного стану (А. Адлер, Р. Ассоджіолі, Е. Еріксон, Г. Олпорт, Ф. Перлс, К. Хорні, К. Юнг та ін.).

2. Узагальнено концептуальні позиції вивчення фасилітаційних характеристик переживання психологічного благополуччя особистості. На фоні узагальнення базових дефініцій феномену фасилітації проаналізовано теоретико-емпіричні доробки психологів, у яких зацентровано увагу на його інтерпретації як соціально-психологічному феномені, де особлива роль відведена компетентності фасилітатора (О. Бандурка, Д. Гейбор, А. Гірник,

Ч. Каррас, Г. Ложкін, К. Паттерсон, Н. Пов'якель та ін.); розкрито специфіку впливу групи на особистість через явища «соціальної інгібіції» (М. Обозов), «групового мислення» і «групової поляризації» (В. Агеев, О. Сиродеева), «внутрішнього конфлікту» (А. Ішмуратов), «групової згуртованості» (С. Левін), «психологічного обміну» та «ідіосинкразичного кредиту» (М.-А. Робер, Ф. Тильман); конкретизовано фасилітативні ролі (фасилітатор, фасилітативний консультант, фасилітативний коуч, фасилітативний тренер і фасилітативний лідер) (Р. Шварц) та розглянуто диференціацію фасилітаторів та презентаторів в залежності від репертуару засобів, позицій та цілей (консультант, коуч, тьютор, тренер, медіатор, модератор, наставник, дидакт, соціал, гуманіст, арбітр, діагност, творець-дослідник) (І. Гордієнко-Митрофанова, З. Мирошник, С. Романішина); систематизовано базові стратегії, тактики і технології фасилітаційної взаємодії (модерація, медіація, тренування, консультування) (С. Борисюк, Ф. Бурнард, В. Квас, Р. Фрейджер, Д. Фейдимен та ін.); окреслено центральні характеристики носія фасилітаційних якостей (А. Байлей, Р. Дімухаметов, А. Каряка, Ж. Маценко, В. Суміна, Б. Тейлор, Д. Хантер, О. Яцута та ін.); деталізовано конструкти «фасилітативності» (І. Авдеєва, О. Врубльовська, О. Кондрашихіна, О. Саннікова та ін.) та «фасилітативного потенціалу» (М. Казанжі). Досить потужним матеріалом в обґрунтуванні фасилітативності особистості є нароби, які проводилися у психопатології та психотерапії (Е. Берн, М. Боуен, Д. Брезієр, П. Горностай, А. Гройсман, П. Лушин, К. Роджерс, К. Рустам, М. Смирнова та ін.).

Фасилітативність віднаходить свій безпосередній зв'язок із проявами психологічного (евдомонічного) благополуччя особистості в ознаках потенціалу узгодженості психічних процесів і функцій, гармонії особистості, відчуття цілісності та внутрішньої рівноваги. На користь сказаного наведено конкретні доробки, відображені у рівноважній моделі М. Аргайла і Дж. Діна, програмній моделі соціальної взаємодії А. Шефлена, системній моделі А. Кендона, в моделі втручання Дж. Хірона. Окреслено контекст розгляду фасилітативності в системі суб'єктно-суб'єктних відносин в межах концепції

допомагаючих відносин К. Роджерса, де важливими є вміння емпатійного слухання, конгруентності та безумовного позитивного прийняття (С. Батсон, Г. Ванершот, Ж. Вірна, М. Наконечна, Є. Насіновська, Є. Суботський та ін.); екофасилітативного підходу П. Лушина; основних положень вивчення альтруїстичної і просоціальної спрямованості особистості (А. Бандура, О. Корабліна, С. Нартова-Бочавер, О. Старовойтенко, Т. Титаренко, Е. Фром, Х. Хекхаузен та ін.); дослідження індивідуального досвіду суб'єкта із врахуванням зони актуального розвитку суб'єкта (Л. Анциферова, Л. Виготський) та його соціального і емоційного інтелекту (Д. Гоулман, Ю. Емельянов). У завершенні аналітичного огляду зазначено, що саме фасилітативність відображає найбільш істотні особливості психологічного благополуччя особистості.

У першому розділі використані літературні джерела, що знаходяться у списку використаних джерел під номерами: [3; 4; 6; 7; 9; 10; 12; 13; 15; 16; 17; 18; 19; 22; 24; 26; 29; 31; 32; 35; 36; 38; 40; 43; 44; 45; 46; 47; 49; 50; 51; 52; 53; 56; 57; 58; 59; 60; 62; 65; 66; 67; 69; 70; 73; 75; 77; 78; 79; 97; 99; 101; 103; 104; 106; 107; 108; 110; 111; 113; 114; 114; 116; 117; 118; 119; 120; 122; 124; 126; 128; 129; 130; 131; 132; 133; 134; 135; 136; 137; 138; 141; 142; 143; 144; 145; 147; 148; 151; 153; 156; 157; 158; 162; 163; 164; 165; 166; 167; 168; 169; 171; 172; 175; 176; 177; 178; 181; 183; 184; 186; 187; 189; 190; 191; 193; 194; 195; 198; 199; 201; 202; 204; 205; 207; 208; 209; 210; 211; 212; 214; 215; 217; 218; 220; 221; 222; 223; 224; 225; 226; 227; 228; 229; 230; 232; 233; 235; 237; 238; 239; 240; 241; 242; 243; 244; 246; 247; 248; 249; 251; 252; 253; 254; 255; 256; 257; 258; 259; 260; 261].

Матеріали першого розділу дисертації висвітлено в публікаціях автора: [85; 86; 87; 88; 89; 92; 93].

РОЗДІЛ II

ПРОГРАМА ЕМПІРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

У розділі представлено концептуальні позиції емпіричного вивчення фасилітаційних чинників психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності та розроблено програму емпіричного дослідження та послідовність її реалізації; визначено вибірку дослідження та основні діагностичні прийоми.

2.1. Фасилітаційна детермінація психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності: модель теоретичної експлікації

Узагальнення проведеного аналізу проблеми фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості потребує концептуального обґрунтування досліджуваного феномену в контексті майбутньої просоціальної діяльності студентів, які здобувають фах за соціономічними професіями.

Просоціальна діяльність, яка розуміється як діяльність, що приносить користь іншій людині, розкривається у відповідних сферах професійної діяльності, де фахівці є носіями альтруїстичної спрямованості власної реалізації, що передбачає безкорисливе ставлення, співпереживання і підтримку людині [21; 41; 101; 146; 160; 216 та ін.]. Без сумніву, вказані особистісні якості формуються під час навчання у вищому навчальному закладі, і виступають базовими особистісними чинниками професійної успішності майбутнього фахівця. З цього приводу Т. Брессо зазначає, що підготовка сучасних студентів соціономічних професій передбачає

формування просоціальної мотивації як основи професійної спрямованості особистості: просоціальна мотивація орієнтує майбутнього фахівця на загальнокультурні, загальнолюдські, соціальні і моральні цінності, зміст яких складає виражене прагнення співпраці з іншими людьми, а також надання їм допомоги людині [28]. І. Грицюк, досліджуючи соціальні орієнтації студентів соціономічних професій, визначає їх як аксіологічне утворення, що є психологічним континуумом інтегральних психологічних змінних соціальної спрямованості та соціальної типології особистості, які узагальнено виражають сукупність основних соціальних функцій активного відображення, оцінювання та регулювання соціальної і професійної поведінки [54]. О. Ігнацька акцентує увагу на просоціальній спрямованості як інтегральній властивості, що містить в собі усі прояви соціальної людської природи: потреби, бажання, потяги, установки, інтереси, схильності, ідеали, переконання, цінності, світогляд, життєві цілі [63]. Н. Грищенко вважає, що одним з важливих завдань вищої освіти є підтримка формування особистісних смислів у молоді, які мають позитивну соціальну (просоціальну) орієнтацію на цілі [55].

Подібні дослідження не поодинокі, але відмінною їх ознакою є те, що у них наголошується на період студентства, під час якого відбувається зміна мотивації, системи ціннісних орієнтацій та інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку із професіоналізацією. Саме у цей період життя людина вирішує, в якій послідовності вона застосує свої здібності для реалізації себе в праці і загалом в житті. Тому, найважливішим новоутворенням цього періоду вважають пошук сенсу життя, завдяки якому вибудовуються життєві плани і перспективи. З цього приводу, К. Абульханова у концепції життєвого шляху особистості зазначає, що самовизначення є процесом і результатом вибору особистістю своєї позиції, цілей і засобів самоздійснення в конкретних обставинах життя; психологічним механізмом набуття та прояву особистістю свободи є встановленням людиною своїх власних особливостей, можливостей,

здібностей, вибір людиною критеріїв, норм оцінювання себе, цінностей, виходячи з вимог соціуму і до самої себе [2]. Перетворення студента в суб'єкт, зацікавленого в самозміні, зумовлює надалі становлення його як професіонала, здатного до побудови своєї діяльності, її змін і розвитку.

Вважаємо, що для того, щоб контролювати цілісний процес формування спеціаліста, важливим є визначення його стану переживання психологічного благополуччя, що є одним з найбільш важливих інтегративних психічних показників, що визначає не тільки різні аспекти відносин людини зі світом і їх успішність, але й рівень психологічного здоров'я особистості [34; 150; 159; 200 та ін.]. Також враховуючи сучасні тенденції змін професійної освіти, спрямованість на розвиток особистісного потенціалу майбутнього фахівця, слід забезпечити комфортне психологічно благополучне існування студента в освітньому просторі. Як вказує Р. Субботіна на суб'єктивне благополуччя студентства впливають такі фактори: потреба суспільства; загальна політика і методологічна позиція фахівця; науково-технічний прогрес (комп'ютерні засоби); сучасні потреби системи освіти (необхідність забезпечення у системі освіти доступності, якості, випереджаючого характеру, масовості, мобільності та ін.); загальна культура навчального закладу та ін. [192].

З огляду на специфічність вибірки досліджуваних у даному дослідженні, яку склали студенти – майбутні соціальні педагоги, соціологи, журналісти та психологи, які належать до групи соціономічних професій, вказані фактори психологічного благополуччя, актуалізують обов'язкове фактичне врахування фалілітаційних характеристик, які є запорукою їх успішної професійної реалізації в соціономічній діяльності. Так, якщо зміст просоціальної діяльності базується на моральній свідомості та альтруїстичних емоціях, таких як симпатія, емпатія, співчуття, то провідним у майбутній професійній діяльності зазначених спеціальностей має бути «модус служіння» [206]. Таким чином, просоціальна діяльність є по суті діяльністю альтруїстичною, що припускає співпереживання людині, що

потребує допомоги, підтримки, що опинилася у важкій ситуації, і припускає наявність безкорисливого інтересу до людини. А отже ці ознаки визначають інтенсивність фасилітаційних характеристик майбутніх фахівців соціономічних професій.

Проаналізувавши такі соціономічні професії як психолог, соціолог та соціальний педагог, було з'ясовано, що домінуючими видами діяльності цих фахівців є: вивчення поведінкових особливостей, дослідницько-аналітична робота, організація групових заходів, виявлення законів функціонування суспільства, підтримка процесу соціалізації різноманітних категорій людей [11; 25; 42; 71; 96; 188 та ін.].

Щодо професійної діяльності журналіста, то саме від журналістів, які повинні неупереджено і об'єктивно висвітлювати інформацію, залежить міра довіри до них з боку отримувачів інформації, що, в свою чергу, підвищує їх особистісну відповідальність і зацікавлене безкорисне ставлення до об'єктів професійної діяльності [149; 155]. В контексті аналізу просоціальної спрямованості діяльності журналіста варто згадати роботу Н. Міллера, який описуючи модель просоціальної особистості, виокремив так і її структурні компоненти як просоціальна мотивація, просоціальні риси та віра в справедливість світобудови. Усі ці компоненти між собою взаємопов'язані та чинять безпосередній вплив на поведінку. Якщо надання допомоги сприяє усуненню несправедливості, відбувається посилення активності. І, навпаки, за неможливості відновлення справедливості, просоціальні тенденції нівелюються аж до зміни ставлення до реципієнта допомоги [245].

У будь-якому випадку вказані професії за змістом професійної діяльності визначаються спрямованістю на захист і надання допомоги іншим, що пронизує їх суб'єкт-суб'єктну взаємодію, адже допомога «присутня скрізь, де люди вступають один з одним в стосунки» [98]. Головне, щоб така просоціальна активність була метою, а не випадковим результатом людської діяльності. Загалом Є. Насіновська, під альтруїстичними розуміє «тільки безкорисні допомагаючи дії, які не передбачають суб'єкту ніяких зовнішніх

нагород та заохочень» [138, 165]. Також вона наголошує на таких формах допомагаючої поведінки, які базуються на корисному розрахунку, і дії, пов'язані із співставлення витрат і користі від здійснюваних благодіянь. Тому в сферу власне альтруїстичних проявів не включені акти допомоги, які здійснюються на рівні регуляції поведінки соціально-нормативного типу, до яких належать: шаблонно-стеретипні прояви допомоги (культурні звички, правила етикету); акти допомоги, зумовлені зовнішніми соціальними вимогами і очікуваннями (допомагаючи дії у відповідь на демонстрацію моделі допомоги; слідування нормі взаємності; виконання норми відповідальності відповідно очікуваної від людини поведінки, тимчасове підвищення про соціальності членів групи) [138]. Тому для є важливим вважати, що для майбутніх фахівців соціономічних професій соціально корисна поведінка повинна бути цілеспрямованою. Зокрема С. Ліндерберг говорить про такі різновиди про соціальної поведінки як співпраця, справедливість, альтруїзм, надійність і уважність [182].

Як і кожна професія, де ставляться завдання «інженерії» людських стосунків, просоціальна діяльність вибудовує особливу систему принципів, що регулюють способи взаємодії як в групі, так і за її межами, адже саме під час виконання цієї діяльності домінують суб'єкт-суб'єктні стосунки, які носять довірливий характер [95]. Недарма, Н. Корчакова вводить в апарат психологічної науки поняття просоціальності, психологічний зміст і функціональну сутність якої визначає як інтегральну якість особистості, яка є диспозиційною основою поведінки сприяння та турботливо-емпатійного ставлення людини до інших людей [102].

Обравши професію типу відносин «людина – людина», майбутній працівник повинен чітко усвідомлювати, що вона, як і будь-яка інша діяльність, не тільки складається з основних функціональних блоків, зокрема, мотивів, цілей, планування, переробки інформації, концептуальних моделей прийняття рішення, дій, перевірки результатів і корекцій дій, але й спрямована, відповідно до визначених цілей і на вирішення суспільних

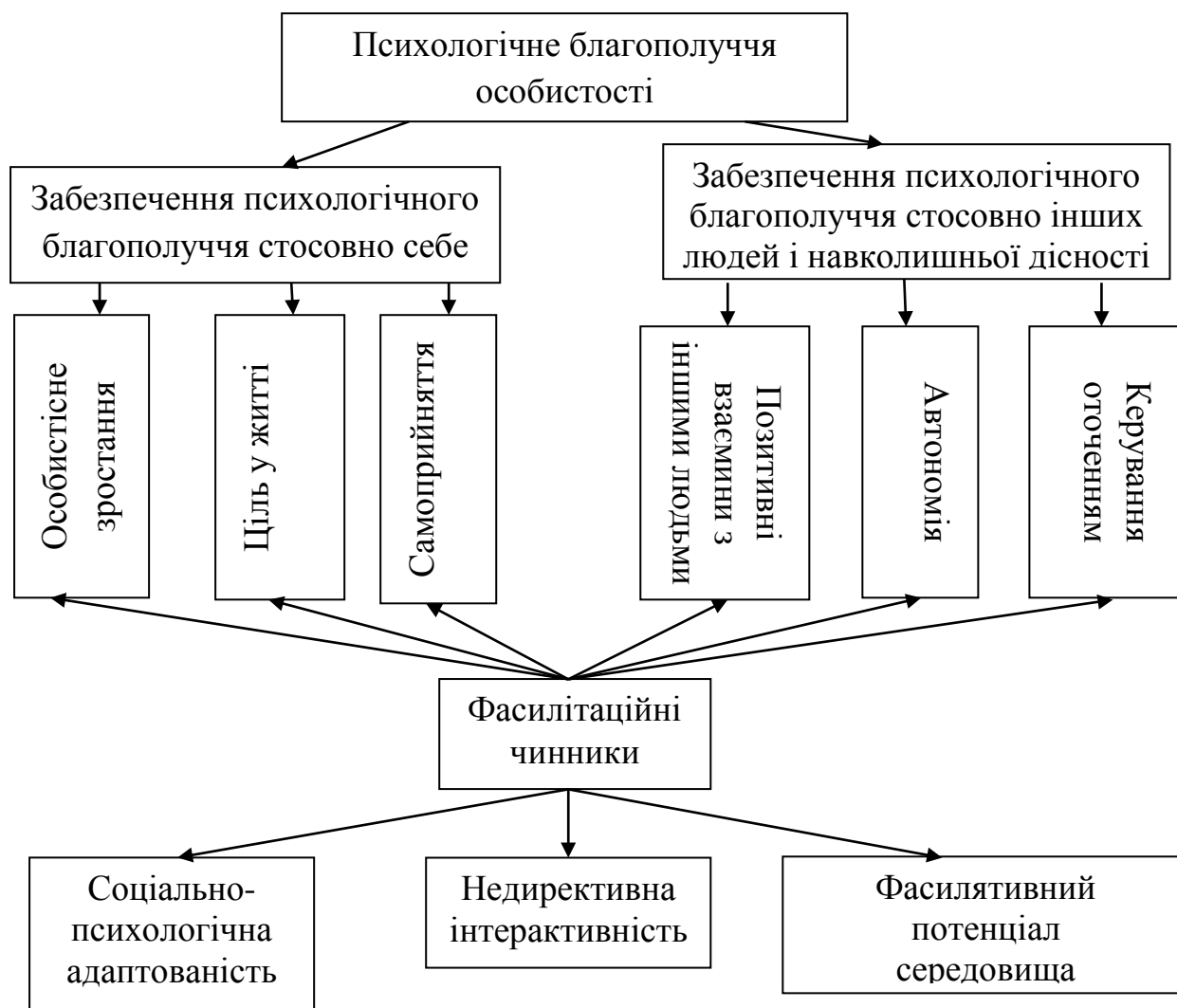
проблем [96]. В такому випадку не обійтися без фасилітаційних здібностей такого фахівця, завдяки яким можуть успішно вирішуватися питання його успішної професійної реалізації за рахунок вміння оцінки перспективи, розуміння людей, знання соціальних правил, здібностей мати справу з людьми, прогнозування їхньої поведінки і ефективної адаптації у міжособистісній взаємодії, гармонійного і емпатійного контакту з іншими людьми, володіння комплексом соціально-психологічних методів для вирішення професійних задач, знання соціальних проблем, чутливості до соціальних стимулів, розуміння незнайомих людей, пізнання елементів, класів, відносин, системи і перетворень поведінки тощо.

Проведений аналіз проблеми дає усі підстави для побудови *теоретичної моделі фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості*, у якій відображено її основні структурні характеристики (рис. 2.1).

В основі побудови запропонованої моделі закладено основні ідеї про структурний зміст основних компонентів психологічного благополуччя особистості за теорією К. Ріфф – позитивні взаємини з іншими, автономія, керування оточенням, особистісне зростання, ціль у житті, самоприйняття, кожен з яких визначає міру забезпечення особистісної безпеки і комфорту, а отже вміщує два вектори щодо забезпечення психологічного благополуччя стосовно себе та стосовно інших людей і навколишньої дійсності.

Забезпечення психологічного благополуччя особистості стосовно себе визначається мірою впізнавання та усвідомлення різноманітних складових власної особистості, її структури, якостей, властивостей, здібностей, цілей та істинної мотивації; а *забезпечення психологічного благополуччя особистості стосовно інших людей і навколишньої дійсності* визначається особливостями соціального включення людини у міжособистісну взаємодію; це специфічна ознака потенціального розкриття людини у різноманітних варіантах соціальних взаємовідносин, групового функціонування і ототожнення себе з фрагментами соціального Я, який припускає свідоме й активне сприйняття

навколишнього світу, а також активне внутрішнє відтворення особистістю прийнятих норм і цінностей у своїй діяльності.

Рис. 2.1. Модель фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості

Фасилітаційну детермінацію визначають *соціально-психологічна адаптованість, недирективна інтерактивність та фасилітаційний потенціал середовища*, які в узагальненому вигляді окреслюють міру психологічного благополуччя особистості.

Передусім, *соціально-психологічна адаптованість* особистості складає основу як її особистісного, так й соціального здоров'я, і, тому може інтерпретуватися як стан благополуччя, при якому людина може реалізувати свій власний потенціал, справлятися зі звичайними життєвими стресами, продуктивно працювати, а також вносити вклад в життя свого суспільства;

також саме в ознаках соціально-психологічної адаптованості знаходимо прояви соціального здоров'я людини, яке знаходить відображення в таких характеристиках як адекватне сприйняття соціальної дійсності, адаптація до фізичного й соціального середовища, спрямованість на суспільну справу, культура споживання, альтруїзм, емпатія, відповідальність перед іншими, безкорисливість, демократизм у поведінці [105].

Розглядаючи адаптивність як складну інтегральну властивість особистості, О. Кузнецова описує її як багаторівневе, але водночас цілісне утворення, яке має рівні відповідно до континуально-ієрархічної структури властивостей особистості О. Саннікової. Це: «1) формально-динамічний, що характеризує динамічні властивості адаптивності (особливості виникнення виявів адаптивності та форма їх відбиття в адаптаційній ситуації) та якісні, які відображають сутність адаптивності як психологічного феномену; 2) змістовно-особистісний, що містить ті аспекти адаптивності, які пов'язані зі спрямованістю адаптивних перебудов, тобто вибором середовища, до якого пристосовується особистість, та ті аспекти, що відносяться до самооцінки особистістю власної адаптивності, відношення до себе як суб'єкта адаптації (рівень індивідуального досвіду); 3) найвищий, соціально-імперативний, що представляє систему знань та уявлень особистості про «норми» виявів адаптивності, поведінки в адаптаційних ситуаціях» [173, 5].

Також функціонально адаптивність проявляється в регуляції динаміки, якості, змісту і результативності адаптаційного процесу в будь-яких умовах, ситуаціях взаємодії людини із соціальним середовищем. Соціально-психологічна адаптованість як системна характеристика особистості в ознаках превентивної адаптації суб'єкта до нових умов вміщує такі компоненти: постійно поновлювані адекватні уявлення про майбутні зміни в особистому і суспільному житті, тобто передбачення життєвих подій із урахуванням досвіду адаптації до включення в нові групи, до змін умов праці, навчання та іншим змінам життєдіяльності; розуміння смислу майбутніх подій: адекватна оцінка власних актуальних і потенціальних

можливостей; готовність здійснювати внутрішні або зовнішні дії для адаптації до змін; переживання індивідуальних змін і стресових ситуацій як часових або необхідних для досягнення цілі утруднень; ставлення до адаптації як до діяльності, необхідної для отримання певних результатів; відповідальність за власні дії; відкритість, гнучкість і толерантність до нового; комунікативна компетентність» [180].

Таким чином, соціально-психологічна адаптованість є тією інтегральною психологічною властивістю людини, яка створює основу для перебігу процесів самозміни і активного зовнішнього пристосування до нових умов існування. Дуже цінною є думка О. Саннікової, яка соціально-психологічну адаптованість розглядає як особистісну компетентність, результат накопичення і осмислення досвіду в певному класі ситуацій (невизначеності, стресу, змін в соціальному оточенні, професійній діяльності), як феномена, який відображає процес саморозвитку і розвитку соціальної зрілості особистості» [173, 38]. Таке розуміння імпонує нашій позиції виокремлення цього фасилітаційного чинника психологічного благополуччя особистості в контексті знаходження нею інтеграції як взаємозв'язку психічних властивостей, станів і узгодження внутрішнього й зовнішнього (власних можливостей і вимог соціуму), що забезпечує її спрямовану активність на вирішення певних завдань.

Недирективна інтерактивність як фасилітаційний чинник визначає міру сприяння в розвитку іншої особистості, і найчастіше проявляється в контексті допомагаючих відносин. Найкраще цей чинник описаний в теорії К. Роджерса, який розглядав допомогу іншому як акт взаємодії, яка надає змогу іншій людині краще усвідомити себе, зайняти особистісну позицію, бути суб'єктною. Це є головним у справжній допомозі іншому і умовою успішності психотерапії. Людині надається можливість зробити кроки у напрямку конструктивних змін, тобто особистісно розвиватися [167].

Виокремлюючи цей фасилітаційний чинник психологічного благополуччя особистості, поставлено акцент на суб'єктність майбутнього

фахівця соціономічної сфери, а саме як ставлення до себе як до причини і як до наслідку спілкування з іншою людиною, що володіє такими ж якостями суб'єктності, а саме – свідомістю, свободою вибору, відповідальністю, унікальністю. Ці характеристики пов'язані зі змістовно-цільовими та структурними особливостями фасилітативної взаємодії. При цьому, як зазначає І. Авдєєва, суб'єктна спрямованість є системоутворюючою характеристикою фасилітативних технологій [3]. В концепції К. Роджерса підкреслено повну відповідальність людини за своє власне благополуччя, але при цьому недирективна позиція психотерапевта повинна бути наповнена досвідом конгруентного емоційного сприйняття і відображення свого ставлення до себе, людей, подій крізь призму духовно-моральних цінностей. Одним з потужних елементів недирективної взаємодії є емпатійне розуміння і прийняття іншої людини, емоційний відгук на переживання інших людей, що проявляється у співпереживанні, співчутті. Таким чином, зміст ефективності просоціальної позиції особистості фахівця відбувається через емоційне ставлення до іншого.

Важливим для нашого дослідження є твердження про те, що недирективну поведінку, адекватну ситуації, забезпечує сформованість системи соціальних навичок та наявність у суб'єкта відповідних настанов щодо можливих альтернатив поведінки у конкретних ситуаціях життєдіяльності. Тобто йдеться про інтеріоризовані особистісні цінності щодо взаємодії в соціумі, які являють собою систему смислових значень образів, самостійно вироблених і прийнятих людиною в якості ключових детермінант своєї поведінки і діяльності в навколишньому світі. З цього приводу Б. Братусь зазначає, що «саме загальні смислові утворення (у разі їх усвідомлення – особистісні цінності), що є основними утворюючими одиницями свідомості особистості, визначають головні і відносно постійні ставлення людини до основних сфер життя – до світу, до інших людей, до самої себе» [26, 123]. Сукупність же основних ставлень до світу, до людей і себе, що задаються динамічними смисловими системами, і утворюють «в

своїй єдності і головній своїй сутності» властиву людині моральну спрямованість особистості.

Щодо недирективного і позитивного ставлення в процесі взаємодії, то останнім часом актуалізуються дослідження емоційного інтелекту. Серед них найбільш узагальнюючим є дослідження, виконане Е. Носенко і Н. Ковригою, які емоційний інтелект розуміють «як форму виявлення позитивного ставлення людини до світу (оцінювання його як такого, в якому людина може здійснювати успішну життєдіяльність); до інших (як гідних доброзичливого ставлення); до себе (як спроможного самостійно визначати цілі власної життєдіяльності й активно діяти у напрямі їх здійснення та гідного самоповаги)» [140, 109]. Таке розуміння розкриває можливість розглядати специфіку емоційного інтелекту як певної характерологічної властивості інтелектуально-емоційного порядку з функціонально позитивною спрямованістю особистості.

Таким чином, недирективна інтерактивність як фасилітаційний чинник психологічного благополуччя слід розглядати як інтегративне психологічне явище, що характеризує ступінь розвиненості емоційної сфери на рівні адекватності емоційного реагування в певних соціокультурних умовах.

Чинник *фасилітативного потенціалу середовища* розглядається як соціально спрямована активність людини із засвоєння рольових, нормативних вимог, цінностей, умов середовища (освітньо-професійного) засобом фасилітативного входження в процеси взаємодії, узгодження соціальних інтересів, колективних, групових і особистісних цілей. Можна сказати, що це своєрідний вплив так званої групової енергії, який за твердженням Р. Шварца визначає інтеграцію стилю фасилітатора та власного стилю людини, який повинен бути взаємним [255]. Тобто окрім впливу фасилітатора важливо задіювати фізичні, інтелектуальні, емоційні, інтуїтивні, креативні та інші можливості членів групи [236]. Саме така комбінація сприятливих чинників зробить фасилітацію найбільш ефективною.

М. Казанжі обґрунтовуючи динамічну модель фасиліативності, виокремила задіяння фасиліативного потенціалу середовища як один із компонентів її структури, наголошуючи на його вплив на перебіг прояву фасиліативності [70]. Тобто фасиліативний потенціал середовища напряму пов'язаний із становленням фасиліативності особистості: фахівець, який задіяний у фасилітаційну взаємодію, не просто реалізує себе у фасилітаційному середовищі, але й постійно його змінює і модифікує у бік його позитивного розвитку і удосконалення. В нашому випадку йдеться про освітнє середовище майбутніх фахівців просоціальної діяльності, яке в ідеалі є прототипом довірливих і підтримуючих відносин (середовище соціальної підтримки), то найважливішою умовою просоціальної спрямованості особистості студента є формування адекватної «Я-концепції», позитивної самооцінки, інтернального локусу контролю, оптимістичного світогляду, емпатійного потенціалу, афіліативних тенденцій і здатності до міжособистісних зв'язків тощо [127]. З цього приводу В. Абрамов зазначає, що педагогічну фасилітацію можна розглядати як сукупність усіх видів цілеспрямованого формування особистості, суттю яких є передача та засвоєння соціального досвіду [1].

Набуття студентами соціально-професійного досвіду неможливе без їх входження у професійне середовище, адже тільки у середовищі може відбуватися процес активної реалізації «накопичувальних» фахових знань, що проявляється у розвитку стійкого позитивного ставлення до обраної професії, та супроводжується проявами суб'єктивного почуття задоволення від обраної діяльності. Також не слід забувати, що набуття соціально-професійного досвіду це не тільки засвоєння знань шляхом входження в соціальне середовище, але й активний процес відтворення системи соціальних зв'язків індивідом за рахунок його активної діяльності, активного включення в середовище. Таким чином, власна активність людини залежить від того, які цінності вона обирає, які приклади наслідує, в які групи вступає, з якими людьми взаємодіє. Тому у нас є усі підстави стверджувати, що

фасилітативний потенціал середовища наповнений змістовно-сміисловою інтеграцією Я суб'єктів фасилітаційної взаємодії від ознак відсутності конфліктів до ознак повноцінної самоактуалізації та самореалізації особистості в реальному соціальному (освітньому) середовищі. У такому ракурсі висвітлення проблеми С. Дружилов говорить про таке системне психологічне утворення як «здатність особистості до самоактуалізації в гармонії із соціумом», коли процес взаємодії особистості та середовища призводить до оптимального співвідношення цілей і цінностей особистості та середовища за сприятливого емоційного самопочуття» [61].

Кожен із виокремлених фасилітативних чинників у комплексі складають основу оформлення *соціально здорової особистості*, яку можна трактувати як «розвиток і рух у бік самоактуалізації» [130]. Стрижень здорової особистості складають соціально-моральні якості особистості, такі як прийняття себе та інших, спонтанність, вміння концентруватися на проблемі, автономія, скромність і повага до оточуючих, самостійність дій, незалежність суджень, відповідальність за зроблений вибір, інтелектуальна розвиненість, здатність до творчості та саморозвитку. І, саме важливе, що незмінним критерієм здорової (зрілої, гармонійної, повноцінної) особистості є особистісна зрілість, яка вміщує такі характеристики: широкі межі «Я», активна участь у трудових сімейних і соціальних взаєминах; здатність до теплих і відвертих соціальних контактів (дружня інтимність і співчуття); емоційна стійкість і сприйняття; реалістичне сприйняття людей, об'єктів, ситуацій; вибудовування реальних цілей, досвід і рівень домагань; здатність до самопізнання і наявність почуття гумору; цілісна життєва філософія, яка об'єднує основу життя [113].

Таким чином запропонована нами теоретична модель фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості, демонструє нерозривний зв'язок фасилітації та переживання психологічного благополуччя, який породжує активність, спрямовану на пошук найкращого способу самореалізації особистості, запускає в дію механізми

самовизначення, які відповідальні за планування, рефлексію і самовдосконалення, завдяки чому людина може реорганізувати наявний досвід, який є реальним життєвим матеріалом для вияву ціннісно-сміслових можливостей й змістовно забезпечує рефлексивний процес осмислення, переосмислення і дієвого перетворення найближчого оточення.

З огляду на проведену концептуалізацію фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості будемо розглядати *психологічне благополуччя* майбутніх фахівців просоціальної діяльності як *психологічний стан, який зумовлюється комплексом сформованих соціально-адаптаційних здібностей, розвинутими вміннями недирективної інтерперсональної взаємодії та фасиліативним потенціалом освітньо-професійного середовища.*

Теоретичне обґрунтування проблеми ще раз доводить, що запропонований варіант моделювання є продуктивним засобом визначення фасилітаційного профілю психологічно благополучної особистості майбутніх фахівців просоціальної діяльності.

Упорядкування виявлених закономірностей фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя студентів соціономічних спеціальностей вимагає окреслення базових підходів та принципів організації емпіричного дослідження.

В аналізі психологічного благополуччя особистості ми опираємося на *суб'єктно-діяльнісний підхід*, згідно якого людина набуває низку специфічних рис, що відрізняють її від інших, властивостей самоорганізації, саморегуляції, самоконтролю, узгодження зовнішніх і внутрішніх умов, координації всіх психічних явищ з об'єктивними і суб'єктивними умовами активності в результаті включення її в процес різних цілеспрямованих і усвідомлюваних видів діяльності; людина як носій суспільних поглядів, ролей, функцій і відносин, яка активно включена в діяльність, виявляє себе як суб'єкта на вищому рівні активності і цілісності у нерозривному взаємозв'язку саморегуляції та самоконтролю. Варто підкреслити, що

взаємодія із світом на суб'єктному рівні здійснюється в особистісно-прийнятій формі та опосередковується не тільки соціальним досвідом, але й свідомим використанням свого особистісного потенціалу для досягнення успіху. З'являються нові потреби, пов'язані з реалізацією суб'єктних функцій: в самореалізації, об'єктивізації, саморозвитку [161, 51].

В основу аналізу феномену фасиліативності і фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя покладено *гуманістичний підхід*, так як проблема фасилітаційної бази особистості фахівця соціономічної сфери тісно пов'язана з її гуманістичною сутністю. А це означає, що підхід до життя кожного індивіда як вищого ціннісного виміру, доповнюється розумінням того, що кожна особистість є неповторною, унікальною, інтенціональною, відкритою, активною та амбівалентною системою [185, 61]. Саме гуманістичний ідеал як самоцінність особистості визначає смисл і призначення діяльності фахівця соціономічної сфери через специфіку його просоціальної діяльності альтруїстичного характеру, цінності етичної відповідальності та потреби самореалізації, самоствердження і самовдосконалення у гармонії суспільних та особистісних інтересів. Тому К. Роджерс постійно наголошував, що гуманістичний підхід у розумінні взаємин людей, дає змогу говорити про фасилітаційні установки як певну світоглядну орієнтацію і спосіб існування людей [164].

Генетично-деонтологічний підхід покладено в основу обґрунтування просоціальної діяльності майбутніх фахівців соціономічних професій. Просоціальна діяльність є духовно-моральнісним феноменом, що має унікальну соціальну та особистісну значущість. «Узгоджуючи смислові системи «цінність Я» та «цінність Іншого», вона забезпечує суб'єкту вихід за межі індивідуального простору, замкненого кола власних інтересів, формуючи відповідальне ціннісне ставлення до людей, готовність брати активну участь у їх життєдіяльності, діяти на благо Іншого, підтримувати, співчувати, виявляти турботу і опіку» [102, 120]. Засновник генетичної психології С. Максименко наголошує, що саме завдяки запропонованому ним

генетико-моделюючого методу, можна встановити специфічну «одиницю» психіки людини як енергетично-інформаційної сутнісної якості, що підкріплюється суб'єктно-особистісними якостями та дає можливість не лише проектувати процес розвитку, але й моделювати його в цілому [125].

Методологічні підходи склали основу обґрунтування принципів вивчення фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя майбутніх фахівців про соціальної діяльності, серед яких:

- *принцип цілісності* – це принцип, який об'єднує системність та ієрархічність в дослідженні фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості у відношенні їх функціонального взаємозв'язку. В психологічному смислі поняття «взаємозв'язок» визначається як категорія, що виражає факт того, що усі предмети і явища знаходяться у безкінечних зв'язках між собою. Кожне окреме явище, таким чином, є пов'язаним з іншою кількістю переходів, відношень, впливів, які мають взаємний характер;

- *принцип детермінізму* – передбачає розгляд і врахування фасилітаційних основ переживання психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності: психологічне благополуччя як психологічний стан детермінується процесом, умовами і результатами фасилітаційної взаємодії, який в той же час одночасно є важливою ознакою просоціальних здібностей;

- *принцип гуманістичної центрації* висвітлює моральну сутність побудови соціальної взаємодії у процесі просоціальної самореалізації особистості на засадах ідей добра і справедливості; він відкриває шлях до розуміння якісних характеристик інтрапсихічної основи гуманістичної поведінки, вказуючи на приналежність просоціальності до духовно-моральнісної сфери особистості, системи її базових благородних цінностей;

- *принцип паритетності* вказує на узгодження полярності процесу особистісного розвитку, у якому гармонійно поєднуються «цінність Я» та «цінність благополуччя Іншого» та на смислову логіку сприйняття Іншого як

рівного собі, та такого, що має право на підтримку і допомогу; він дає змогу чітко простежити взаємозв'язок впливу процесу фасилітації на переживання стану психологічного благополуччя особистості як основи для самопідкріплення подальшої гуманістично зорієнтованої поведінки;

- *принцип просоціальної суб'єктивізації* – висвітлює сутність процесу становлення особистості як відповідального суб'єкта про соціальної самореалізації шляхом інтерналізації, перетворення та імплементації моральних норм співжиття, усвідомлення та співвіднесення власних про соціальних інтенцій та потенцій;

Основи зазначених методологічних принципів знаходимо у роботах І. Бега, М. Боришевського, Б. Братуся, Б. Ломова, С. Максименка, Т. Татенка, Т. Титаренко та ін. З-поміж конкретних досліджень, по-особливному виокремлюється дослідження Н. Корчакової, у якому ретельно обґрунтовано генетично-деонтологічний підхід та його вихідні положення (онтогенетична трансформація первинних просоціальних установок у моральну якість особистості, про соціальна субективізація, паритетність, гуманістична центрація, діадичність взаємодії) та визначено основні чинники функціонування просоціальності (генетичний, соціальний, інтрапсихічний) та критерії сформованості просоціальності як особистісної якості (розуміння про соціальних норм та їх ментальна репрезентація, рефлексивність, ціннісне ставлення до іншого, здатність брати на себе відповідальність у ситуаціях із потенційним про соціальним контекстом, безкорисливість, емоційна чутливість, ціннісне ставлення до себе як суб'єкта про соціальної активності) [102]. Базові конструкти презентованого дослідження покладені в основу нашого дисертаційного дослідження.

В контексті даного дослідження становить інтерес виокремлення саме фасилітаційних чинників психологічного благополуччя особистості майбутніх фахівців соціономічної сфери, які, на нашу думку, є стрижнем їх професійної просоціальної компетентності. Центральна лінія такого розмірковування стосується положення про те, що якщо психологічне

благополуччя складає комплекс характеристик, які відображають комплекс ознак людини в переживанні змістовної наповненості й цінності життя в цілому як засобу досягнення внутрішніх, соціально орієнтованих цілей, що є умовою реалізації її потенційних можливостей і здібностей, то саме фасилітаційні ознаки просоціальної діяльності майбутніх фахівців соціономічної сфери є психологічним континуумом задоволеності соціальним статусом у мікросоціальному оточенні у комплексі сформованих соціально-адаптаційних здібностей, розвинутих вмій недирективної інтерперсональної взаємодії та фасиліативного потенціалу освітньо-професійного середовища.

Запропонований варіант цілісного уявлення про фасилітаційні чинники психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності, обґрунтування їх психологічного змісту та системоутворюючої ролі, стає концептуальним підґрунтям дисертації та визначає логіку емпірико-діагностичного вивчення означеної проблеми.

2.2. Обґрунтування програми та методів дослідження

Наукова розробка програми емпіричного вивчення фасилітаційних чинників психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності вимагає дотримання низки принципіальних положень, які є визначальними у визначенні методології емпіричного дослідження та організаційних форм його проведення.

З метою проведення емпіричного дослідження було розроблено програму, реалізація якої проводилася за загальноприйнятим в психології планом: етап збору первинних даних, їх переробка та інтерпретація, прийняття рішення (висновки та прогнози) [30, 141-143]. Програма вміщує три етапи та включала низку методик.

Перший етап (2016 р.), передбачає розробку методологічної основи дослідження: на основі попереднього знайомства з проблемою та результатів попереднього її вивчення, основна увага була зосереджена на виборі напряму дослідження, опрацюванні мети та завдань, визначенні об'єкту, предмету та методів дослідження, виборі можливих джерел інформації.

Другий етап (2017 р.) включав розробку програми, інструментарію дослідження, його організацію та проведення. Обираючи інструментарій дослідження, було використано апробовані та стандартизовані методики, які взаємодоповнюють одна одну. Дослідження проводилося на професійно-етичних принципах конфіденційності, зворотного зв'язку і добровільної участі в ньому досліджуваних.

На третьому етапі (2018-2019рр.) проводився аналіз, інтерпретація, тлумачення змістових і формально-логічних даних, які було отримано під час проведення емпіричного дослідження фасилітаційних чинників психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності.

У відповідності із концепцією дисертаційного дослідження було обрано методики науково-дослідницької роботи. Їх склали такі методики, які відповідають параметрам визначення психологічного благополуччя особистості, психологічному змісту фасилітаційних здібностей особистості та особливостей про соціальної спрямованості майбутніх фахівців соціономічних професій.

Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф (адаптація Н. Лепешинського) [109] призначена для вимірювання вираження основних складників психологічного благополуччя. Опитувальник складається з 84 тверджень, які оцінюються за п'ятибальною шкалою (повністю не згодний (1), швидше не згодний (2), де з чим не згодний (3), де з чим згодний (4), швидше згодний (5), повністю згодний (6)). Загальний показник за кожною зі шкал обчислюється додаванням балів. Потім «сирі» бали за допомогою ключа переводяться в стени, після чого визначають рівень за кожним із компонентів благополуччя (низький, середній, високий). Шкала містить такі компоненти психологічного благополуччя, як самоприйняття, автономія,

керування середовищем, особистісне зростання, позитивні відносини з оточенням, цілі в житті.

Індекс загального психологічного благополуччя обчислюють підсумовуванням балів, отриманих за всіма шістьма шкалами опитувальника:

- *шкала «автономія»* (високі значення за цією шкалою вказують на самовизначення й незалежність; бажання діяти згідно зі своїм досвідом; здатність протистояти соціальному тиску в думках і вчинках; саморегуляцію поведінки; здатність оцінювати себе, виходячи з особистих стандартів; низькі значення вказують на занепокоєність очікуваннями й оцінками інших; у прийнятті важливих рішень людина спирається на судження, думки інших; її мислення й поведінка піддаються соціальному тиску зі сторони оточення);

- *шкала «керування оточенням»* (високі значення за цією шкалою вказують на компетентність у керуванні повсякденними справами й здатність контролювати всю зовнішню діяльність; здійснення різноманітних видів діяльності; здатність обирати або створювати відповідні умови, що задовольняють особистим потребам і цінностям; ефективне використання можливостей, що випадають; низькі значення: труднощі в керуванні повсякденними справами; відчуття нездатності поліпшити або змінити умови свого життя, обставини; почуття безсилля, через те, що людина не може змінити можливості, які надаються навколишнім середовищем; відсутнє почуття контролю над зовнішнім світом);

- *шкала «особистісне зростання»* (високі значення за цією шкалою вказують на безперервний розвиток і реалізацію свого потенціалу; відкритість новому досвіду; почуття реалізації свого потенціалу; відстеження свого особистісного зростання й відчуття самовдосконалення з часом і все більше пізнання себе й своєї ефективності; низькі значення: почуття особистісної стагнації; відсутність відчуття поліпшення й особистісного зростання з часом; відчуття нудьги й незацікавленості життям; відчуття нездатності здобувати нові навички й способи поведінки);

- шкала «*позитивні взаємини з іншими*» (високі значення за цією шкалою вказують на теплі взаємини з близькими й друзями; бажання піклуватися про інших людей; уміння співпереживати іншим (емпатувати); також уміння знаходити компроміси у взаєминах; низькі значення: брак близьких, довірливих відносин з іншими; людині важко піклуватися про інших, бути теплою і відкритою; вона ізольована і фрустрована в міжособистісних взаєминах; не прагне йти на компроміс для підтримки важливих зв'язків із близькими й друзями, а також з іншими людьми);

- шкала «*мета в житті*» (високі значення за цією шкалою вказують на наявність цілей у житті; почуття усвідомленості свого минулого й сьогодення; присутність переконань, що надають життю сенсу; має наміри й цілі на все життя; низькі значення: немає почуття усвідомленості життя; відсутні погляди й переконання, не знаходить мети у своєму минулому житті; не має перспектив або переконань, що визначають сенс життя);

- шкала «*самоприйняття*» (високі значення за цією шкалою вказують на наявність позитивного ставлення до себе й свого минулого; усвідомлює й приймає різні сторони свого «Я», включаючи як позитивні, так і негативні якості; низькі значення: почуття незадоволеності, невдоволення собою; розчарування власним минулим; стурбованість певними особистісними рисами, неприйняття себе; бажання не бути тим, ким є, не бути собою).

Тест-опитувальник соціальної адаптивності О. Саннікової і О. Кузнецової [173] призначена для діагностики формально-динамічних і якісних ознак адаптивності. Тест-опитувальник містить низку тверджень, кожне з яких потрібно оцінити за мірою відповідності його змісту звичайному способу поведінки, образу думок, особливостей переживання досліджуваних. Для цього потрібно обрати один з чотирьох варіантів відповідей («безумовно так», «мабуть так», «мабуть ні», «безумовно ні»).

Методика діагностує такі показники адаптивності особистості:

Широта охоплення сигналів соціуму (ШОСС) – здатність повноцінно орієнтуватися в актуальній адаптаційній ситуації, «прочитуючи» максимально широке поле стимулів. Цей параметр характеризує особливості сприйняття

людиною нової або неочікуваної соціальної ситуації, готовність до адаптаційної ситуації струнко помічати широкий спектр реально присутніх і впливаючих на особистість елементів середовища, нюанси їх змін (поява нових, зникнення кількісних і якісних параметрів); загалом ця якість забезпечує адекватне уявлення про адаптаційну ситуацію.

Легкість розпізнавання та ієрархізації сигналів соціуму (ЛІСС) – здатність виокремлювати серед різноманітних стимулів, що діють в конкретній адаптаційній ситуації, головні, смислоутворювальні, найбільш об'єктивно значущі, що забезпечує когнітивну оцінку соціальної адаптаційної ситуації, її розуміння та інтерпретацію.

Точність орієнтації в соціальних очікуваннях (ТОСО) – зданість коректно відображати вимоги і очікування соціального оточення з приводу спільної взаємодії, що виражається в розумінні і правильній оцінці особистістю змін у станах і поведінці інших людей.

Стійкість емоційного переживання (СЕП) – схильність особистості зберігати емоційний баланс в переживаннях, що виникають як реакція на нову або неочікувану ситуацію, і тривало його утримувати без суттєвих змін в характеристиках домінуючих емоцій: їх знака і модальності, сили, інтенсивності, глибини і широти переживання.

Готовність змінюватися (ГЗ) – відкритість особистості новому досвіду, потреба особистості в змінах, здатність засвоювати новий досвід, асимілювати його.

Готовність до здійснення конструктивних дій, спрямованих на подолання невдач (ГПН) – готовність особистості активно впливати на розвиток подій у новій і змінювальній ситуації з метою досягнення успіху, здатність долати перешкоди і труднощі, що виникають в адаптаційній соціальній ситуації.

Готовність до здійснення дій, спрямованих на досягнення цілі (ГДЦ) – стійка готовність діяти активно в реалізації значущих цілей із урахуванням змін, що відбуваються в ситуації, а також умовах невизначеності розвитку подій.

Також у тест-опитувальник включена додаткова шкала, яка діагностує стан загальної задоволеністю життям (ПЗУ) як суб'єктивний показник адаптованості особистості.

Опитувальник вивчення міжособистісних відносин В. Шутца [197] спрямований на діагностику різних аспектів міжособистісних відносин у діадах і групах, а також на вивчення комунікативних особливостей особистості. Він може з успіхом використовуватися в консультативній та психотерапевтичній роботі. Опитувальник призначений для оцінки поведінки людини в трьох основних областях міжособистісних потреб: «включення» (І), «контроль» (З) і «афект» (А). У середині кожної області беруть до уваги два напрямки міжособистісного поведінки: виражене поведінка індивіда (е), тобто думка індивіда про інтенсивність власного поводження в даній області; і поведінку, необхідну індивідом від оточуючих (w), інтенсивність якого є оптимальною для нього.

Опитувальник складається з шести шкал, кожна з яких, по суті, містить твердження, які дев'ятикратно повторюються з деякими змінами. Всього опитувальник містить 54 твердження, кожне з яких вимагає від респондента, щоб він вибрав один з відповідей у рамках шестибальною оціночної шкали.

Опитувальник призначений для оцінки поведінки в трьох основних областях міжособистісних потреб: «включення» (І), «контроль» (С) «афект» (А). У середині кожної області беруть до уваги два напрямки міжособистісної поведінки: виражена поведінка індивіда (е), тобто думку індивіда про інтенсивність власної поведінки в цій області, і поведінка, яку потребує індивід від оточуючих (w), інтенсивність якої є оптимальною для нього.

Опитувальник складається з шести шкал, кожна з яких, по суті, містить твердження, яке дев'ятикратно повторюється з деякими змінами. Всього в опитувальнику міститься 54 твердження, кожне з яких вимагає від респондента, щоб він вибрав один з відповідей в рамках шестибальною оціночної шкали. У результаті оцінювання отримуються бали за шістьма основними шкалами: Іе, Іw, Се, Сw, Ае, Аw, на основі яких потім складається характеристика особливостей міжособистісної поведінки особистості.

Результати опитування оцінюються за допомогою «ключа». Кожній відповіді, що збігається з «ключем», присвоюється 1 бал. Сума балів складає первинну оцінку, отриману за відповідною шкалою. Таким чином, бали отримуються за всіма основними шістьма шкалами (Ie, Iw, Ce, Cw, Ae, Aw), які представляють собою цілі числа в інтервалі від 0 до 9.

Методика діагностики рівня емпатійних здібностей В. Бойка [152], складається з 36 питань, на які потрібно відповісти «так» або «ні». Загальний показник емпатії складає від 0 до 36 балів: 30 балів та вище – дуже високий рівень емпатії; 29-22 бали – середній рівень; 21-15 балів – занижений рівень; менше 14 балів – дуже низький. Сума балів за окремими шкалами методики складає від 0 до 6 балів:

- *раціональний канал емпатії* характеризує спрямованість уваги, сприймання й мислення емпатійної людини на сутність іншої людини – на її стани, проблеми, поведінку; цей спонтанний інтерес до іншого відкриває шляхи емоційного й інтуїтивного відображення партнера;

- *емоційний канал емпатії* фіксує здатність емпатійної людини входити в емоційний резонанс з оточуючими – співпереживати, співдіяти; емоційна відвертість в цьому випадку стає засобом «входження» в енергетичне поле партнера; співучасть та співпереживання виконує роль провідника між партнерами;

- *інтуїтивний канал емпатії* характеризує здатність респондента бачити поведінку партнера, діяти в умовах дефіциту вихідної інформації про них, з точкою опори на досвід, який прихований в підсвідомості; на рівні інтуїції сходяться та узагальнюються різноманітні дані про партнерів без оціночних стереотипів;

- *установки, які сприяють або перешкоджають емпатії* полегшують або ускладнюють дію усіх емпатійних каналів; ефективність емпатії знижується, якщо людини прагне уникати особистісних контактів, вважає несумісним проявляти інтерес до іншої людини та переконана себе спокійно ставитися до переживань і проблемам оточуючим;

– *прониклива здатність в емпатії* розглядається як важлива комунікативна властивість людини, яка дозволяє людині створювати атмосферу відкритості, довірливості, душевності; при цьому, розслабленість партнера сприяє емпатії, а атмосфера напруженості, неприродності, підозрілості перешкоджає розкриттю і емпатійному розкриттю;

– *ідентифікація* – виступає як обов'язкова умова успішної емпатії; це вміння зрозуміти іншого на основі співпереживання, постановки себе на місце партнера; в основу ідентифікації покладено легкість, рухливість та гнучкість емоцій, здатність до уподібнення.

Методика діагностики емоційного інтелекту Н. Хола [64] була застосована для виявлення здібностей розуміти відносини особистості, що репрезентується в емоціях та вміння управляти емоційною сферою на основі прийнятих рішень. У методиці є 30 тверджень і 5 шкал:

шкала «емоційна усвідомленість», котра дає можливість дізнатися на скільки точно і правильно розуміє та приймає свої емоції та переживання;

шкала «здатність керувати своїми емоціями», що показує здатність людини управляти своїми емоціями та не піддаватися різним емоційним поривам та використовувати їх для досягнення поставлених цілей;

шкала «самотивація», котра дає змогу проаналізувати вміння людини налаштувати на роботу та заохотити себе до виконання певної діяльності,

шкала «емпатія», що дає інформацію про вміння індивіда співпереживати та входити в емоційний стан іншої людини,

шкала «здатність розпізнавати емоції інших», суть якої полягає в аналізі здатності розуміти чужі емоції та почуття та використовувати їх для досягнення поставлених цілей.

Методика дає можливість визначити два рівня емоційного інтелекту: інтегральний і парціальний.

Знання рівня сформованості емоційного інтелекту у студентів соціономічних спеціальностей є важливим для даного дослідження. Адже в міжособистісному спілкуванні, яке займає чільне місце в роботі майбутнього соціального працівника, дуже важливим є сформований баланс між справжнім

вираженням емоційного настрою й повагою, правилами й нормами й обачністю.

5-факторний опитувальник особистості П. Коста і Р. МакКрей [213] базується на оцінці п'яти універсальних рис, які в сучасній психологічній науці відомі як «велика п'ятірка» і вміщують «нейротизм», «екстраверсія», «відкритість досвіду», «згода» і «усвідомленість». Автори опитувальника, адаптуючи 5-факторну особистісну методику запропонували біполярність кожного фактору:

- *«екстраверсія-інтроверсія»*, первинними компонентами якого є активність-пасивність, домінування-підкорення, комунікативність-замкнутість, пошук нових вражень-уникнення нових вражень;

- *«прив'язаність-віддаленість»*, вміщує такі особистісні диспозиції як дружнє ставлення, довірливість, співпраця, а також залежність і прийняття індивіда групою, які у протилежному полюсі віддаленості вміщують ознаки дистанціювання і суперництва; цей фактор оформлений такими компонентами як теплота-байдужість, співпраця-суперництво, довірливість-підозрілість, розуміння-нерозуміння, повага інших-самоповага;

- *«контролювання-природність»*, який відповідає за вольову регуляцію поведінки; контролюючий себе індивід зазвичай проявляє цілеспрямованість, добросовісність, методичність і наполегливість; природня у своїй поведінці людина, навпаки прагне до гармонійних відносин з природою; цей фактор оформлений такими компонентами як акуратність-неакуратність, наполегливість-слабовілля, відповідальність-безвідповідальність, контроль-імпульсивність, передбачливість-безпечність;

- *«емоційність-емоційна стриманість»* вміщує характеристики афективної сфери особистості; емоційність у людини проявляється у підвищеній чутливості до середовищних впливів, особливо в стресових ситуаціях; емоційна стриманість, навпаки характеризує людину, що схильна до лагодності, повільності і самодостаточності; цей фактор оформлений такими компонентами як тривожність-безтурботливість, напруженість-розслабленість,

депресивність-емоційна комфортність, самокритика-самодостатність, емоційна лабільність-емоційна стабільність;

- *«грайливість-практичність»* вміщує полярні ознаки від вміння плавно «переходити» з реального світу у нереальний, сприймати незвичайні образи, думки, почуття, символіку мистецтва і вільно насолоджуватися ними, до тенденцій чіткої відповідності реальності, що у своїх межових проявах призводить до конформізму, жорстокості і авторитаризму; цей фактор оформлений такими компонентами як цікавість-консерватизм, мрійливість-реалістичність, артистичність-неартистичність, сензитивність-нечутливість.

Опитувальник складається із 75-ти парних протилежних за смыслом стимульних висловлювань, які характеризують поведінку людини. Стимульний матеріал містить 5-бальну оціночну шкалу (-2; -1; 0; 1; 2). Сума балів первинних факторів по вертикалі визначає кількісне вираження основного фактора. Мінімальна кількість отриманих балів для будь-якого фактора дорівнює 15, а максимальна – 75. Умовно бальні оцінки можна поділити на високі (51-75 балів), середні (41-50 балів) та низькі (15-40 балів).

Методика вивчення соціальних норм просоціальної поведінки У. Фурманова і Н. Кухтової [154], спрямована для вивчення позицій засвоєння соціальних норм і побудови міжособистісних відносин на основі чотирьох видів норм, що надають вплив на про соціальну спрямованість поведінки. Методика містить 62 запитання, які оформлені у чотири шкали:

норма соціальної відповідальності – це суспільне правило, що базується на тому, що людини повинні допомагати тим, хто цього потребує, вміщує в себе каузальну атрибуцію і почуття відповідальності за різноманітні соціальні ситуації для уникнення почуття вини і збереження самооцінки;

норма взаємності – пов'язана із різноманітними реакціями щодо надання допомоги, так званими відносинами обміну різноманітної мотивації (альтруїстична чи егоїстична); як правило допомога надається в обмін на попередню допомогу; це очікування людей, що їх допомога іншим збільшить ймовірність того, що їм будуть допомагати в майбутньому;

норма справедливості – розрахована на надання допомоги інших «за заслугами»; вона базується на тому, що члени групи будуть задоволені розподіленням нагороди, яка пропорційна участі кожного учасника групи; люди визначають це як «справедливість», коли кожна людина отримує нагороду в тому обсязі, в якому було встановлено особиста участь в спільній діяльності;

норма «витрати-винагорода» - пов'язана із особистісним дістресом і наданням допомоги у надзвичайних ситуаціях.

Тест-опитувальник визначення фасилітативного потенціалу особистості М. Казанжі [70] розрахований на визначення психологічного змісту фасилітативного потенціалу. Опитувальник містить 60 запитань, відповіді на які фіксуються за шкалою «так», «напевно так», «напевно ні» та «ні». Найчастіше цей опитувальник використовується для психологічного діагнозу, наукового дослідження, чи то корекції. Опитувальник діагностує 6 шкал:

- *емоційний компонент фасилітативного потенціалу* (високі бали за цією шкалою свідчать про вміння підтримати іншу людину на емоційному рівні, поспівчувати, підбадьорити, підняти настрій, створити гарну емоційну атмосферу тощо; низькі бали свідчать про невміння впливати на емоційну сферу іншої людини);

- *когнітивний компонент фасилітативного потенціалу* (високі бали свідчать про вміння надати цінну пораду, показати можливі виходи з певної ситуації, допомогти в вирішенні складної життєвої задачі; низькі бали свідчать про відсутність зазначених вмінь);

- *вольовий компонент фасилітативного потенціалу* (високі бали свідчать про вміння змусити себе зробити щось для іншої людини, навіть якщо це досить важко, або ж, навпаки, стримати себе і не допомагати комусь (наприклад, рідній чи близькій людині) тільки для того, щоб вона сама чомусь навчилася, зробила власний самостійний вчинок; низькі бали свідчать про слабкість вольових зусиль, неможливість концентрації, невміння зосередитись на справах іншої людини);

- *поведінковий компонент фасилітативного потенціалу* (високі бали свідчать про активну допомогу іншим, що проявляється в конкретних вчинках, поведінці, причому ця допомога спрямована на благо людини, сприяє її особистісному зростанню; низькі бали свідчать про відсутність вчинків, діянь по допомозі іншим людям;

- *потребово-мотиваційний компонент фасилітативного потенціалу* (високі бали свідчать про виражене бажання, потребу сприяти людям, радість і приємні враження від позитивних змін в іншій людині та ін.; низькі бали свідчать про відсутність бажання, потреби сприяти людям;

- *ціннісно-смиловий компонент фасилітативного потенціалу* (високі бали свідчать про те, що позитивні зрушення в іншій людині є цінністю; смисл життя вважається не лише у власних задоволеннях, але й в розвивальному впливові на інших людей; однак це не свідчить про виключне служіння розвитку оточуючих, а вказує на розвиток іншого як цінність і смисл життя для людини наряду з іншими її цінностями та смислами; низькі бали свідчать про відсутність або слабе вираження цінності розвивального впливу на іншу людину, сприяння іншому не є одним з смислів життєдіяльності людини).

Кожна з методик, на основі попередньої апробації, була оцінена на валідність, надійність, позитивні результати якої дали змогу застосувати їх у цьому дослідженні. Конкретні шляхи емпіричного вивчення досліджуваної проблеми представлені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Схема емпіричного дослідження фасилітаційних чинників
психологічного благополуччя студентів**

Аспекти вивчення проблеми	Психодіагностичні методики	Психодіагностичні критерії
Рівень психологічного благополуччя	Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф (адаптація Н. Лепешинського)	- самоприйняття; - автономія; - керування середовищем; - особистісне зростання; - позитивні відносини з оточуючими; - цілі в житті;

Зміст фасилітативного потенціалу особистості	Тест-опитувальник визначення фасилітативного потенціалу особистості М. Казанжі	-емоційний компонент; -когнітивний компонент; -вольовий компонент; -поведінковий компонент; -потребово-мотиваційний компонент; -ціннісно-смысловий компонент
Соціально-адаптаційні здібності	Тест-опитувальник соціальної адаптивності О. Саннікової і О. Кузнецової	-широта охоплення сигналів соціуму; -легкість розпізнавання та ієрархізації сигналів соціуму; -точність орієнтації в соціальних очікуваннях; -стійкість емоційного переживання; -готовність змінюватися; -готовність до здійснення конструктивних дій, спрямованих на подолання невдач; -готовність до здійснення дій, спрямованих на досягнення цілі; -стан загальної задоволеністю життям
	5-факторний опитувальник особистості П. Коста і Р. МакКрей	-екстраверсія-інтроверсія; -прив'язаність-віддаленість; -контролювання-природність; -емоційність-емоційна стриманість; -грайливість-практичність
Недирективна інтерперсональна взаємодія	Опитувальник вивчення міжособистісних відносин В. Шутца	-демонстративна поведінка включення; -очікувана поведінка включення від оточення; -демонстративна поведінка контролю; -очікувана поведінка контролю від оточуючих; -демонстративна поведінка афекту; -очікувана поведінка афекту від оточуючих

	Методика діагностики рівня емпатійних здібностей В. Бойка	-раціональний канал емпатії; -емоційний канал емпатії; -інтуїтивний канал емпатії; -установки, які сприяють або перешкоджають емпатії; -прониклива здатність в емпатії; -ідентифікація
Задіяння фасилітативного потенціалу освітньо-професійного середовища	Методика діагностики емоційного інтелекту Н. Хола	-емоційна усвідомленість; - здатність керувати своїми емоціями; -самомотивація; -емпатія; -здатність розпізнавати емоції інших
	Методика вивчення соціальних норм поведінки і просоціальної поведінки У. Фурманова і Н. Кухтової	-норма соціальної відповідальності; -норма взаємності; -норма справедливості; -норма «витрати-винагорода»

При обробці результатів дослідження використовувалися методи математичної статистики: *процедура стандартизації змінних* (для зменшення розбіжностей між кількісними результатами, отриманими за різними методиками, з використанням середніх значень та показників стандартного відхилення кожної зі шкал); *критерій нормальності Колмогорова-Смирнова* (для визначення міри відповідності емпіричного розподілу нормальному з метою адекватного вибору подальших (параметричних чи непараметричних) методів обробки емпіричних даних); *непараметричний критерій Краскелла-Уоллеса* (для встановлення достовірності та значущості міжгрупових відмінностей у рівнях прояву психологічного благополуччя); *дискримінантний аналіз* (для підтвердження та візуалізації диференціації вибірки на субвибірки залежно від визначеного рівня психологічного благополуччя кожного студента); *факторний аналіз* (для мінімізації кількості змінних та концентрації інформації про основні фасилітативно-особистісні особливості психологічного

благополуччя студентів у формі невеликого масиву даних); *кореляційний аналіз* (для встановлення зв'язків між факторними симптомокомплексами кожного рівня психологічного благополуччя та компонентами фасиліативного потенціалу); *метод визначення корегентності* отриманих корелограм (для визначення сумарної «ваги» компонентів фасиліативного потенціалу для кожного рівня психологічного благополуччя. Статистична обробка даних здійснювалась за допомогою комп'ютерного забезпечення SPSS для Windows версія 13.0. [33].

Для емпіричного підтвердження теоретичних положень викладених у теоретичному розділі роботи та визначення правомірності використання запропонованих нами діагностичних методів та методик було проведено дослідження на вибірці студентів, що склала 323 особи (студенти факультету психології та соціології, факультету філології та журналістики, факультету педагогіки та соціальної роботи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки) віком від 18-ти до 25-ти років. Під час формування вибіркової сукупності було дотримано вимог до її змістовності. Шлях підбору вибірки відповідає предмету дослідження та основним дослідницьким гіпотезам.

Основні гіпотези дослідження: психологічне благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності зумовлено релевантними проявами їх фасилітаційної компетентності у формі сформованих соціально-адаптаційних здібностей, розвинутих вмінь недирективної інтерперсональної взаємодії та задіяння фасиліативного потенціалу освітньо-професійного середовища; рівень переживання психологічного благополуччя, детермінований комплексом фасилітаційних ознак студентів, що визначає тенденції їх просоціальної поведінки.

Інтерпретація результатів та висновки за темою дисертаційного дослідження завершили дослідницький цикл проведеної роботи. Результати такого аналізу представлені у вигляді схем, таблиць, діаграм та рисунків.

Окрім того, протягом всього періоду дослідження проводилася апробація основних результатів роботи на науково-практичних конференціях, а також опублікування основних матеріалів дослідження у провідних наукових фахових вітчизняних та зарубіжних виданнях.

Отже, розроблена на системно-комплексній основі програма вивчення фасилітаційних чинників психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності, використана низка методів та психодіагностичних методик дослідження, чіткість планування та конкретизація етапів дослідження дають право стверджувати, що результати наукової роботи є вірогідними у вивченні зазначеної проблеми.

Висновки до розділу 2

1. Розглянувши теоретико-методологічні позиції щодо вивчення психологічного благополуччя особистості та узагальнення його фасилітаційних характеристик, запропоновано авторську позицію фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності. На основі аналізу змісту просоціальної діяльності, яка приносить користь іншій людині, і розкривається у відповідних сферах професійної діяльності, констатовано необхідність вивчення просоціальної спрямованості особистості ще у період навчання у вищому навчальному закладі, і, особливо це стосується майбутніх фахівців соціономічної сфери (соціальні педагоги, соціологи, журналісти і психологи).

Розроблено теоретичну модель *фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості*, у якій відображено її основні структурні характеристики. Виокремлено компоненти психологічного благополуччя позитивні взаємини з іншими, автономія, керування оточенням, особистісне зростання, ціль у житті, самоприйняття, кожен з яких визначає міру забезпечення особистісної безпеки і комфорту, та зазначено вектори два вектори щодо *забезпечення психологічного благополуччя стосовно себе* (визначається мірою впізнавання та усвідомлення різноманітних складових

власної особистості, її структури, якостей, властивостей, здібностей, цілей та істинної мотивації) та *забезпечення психологічного благополуччя особистості стосовно інших людей і навколишньої дійсності* (визначається особливостями соціального включення людини у міжособистісну взаємодію). Виокремлено і охарактеризовано фасилітаційні чинники психологічного благополуччя – *соціально-психологічна адаптованість, недирективна інтерактивність та фасилітаційний потенціал середовища*, які у комплексі складають основу оформлення соціально здорової особистості.

Конкретизовано теоретико-методологічні положення базових підходів в аналізі проблеми фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя майбутніх фахівців про соціальної діяльності, серед яких *суб'єктно-діяльнісний підхід, гуманістичний підхід, генетично-деонтологічний підхід*; та виокремлено провідні принципи вивчення зазначеної проблеми – *принцип цілісності, принцип детермінізму, принцип гуманістичної централізації, принцип паритетності, принцип просоціальної суб'єктивності*.

2. Обґрунтовано програму емпіричного дослідження фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності та послідовність її поетапної реалізації; визначено вибірку дослідження та основний психодіагностичний інструментарій, який використано у дослідженні; конкретизовано використання різносторонніх методів математичної статистики для аналізу та узагальнення отриманих психодіагностичних даних.

У другому розділі використані літературні джерела, що знаходяться у списку використаних джерел під номерами: [1; 3; 11; 20; 21; 25; 28; 30; 33; 34; 41; 42; 54; 55; 61; 63; 64; 70; 71; 95; 96; 98; 101; 102; 105; 109; 113; 125; 127; 130; 138; 140; 146; 149; 150; 154; 155; 159; 160; 161; 164; 167; 173; 180; 182; 185; 188; 200; 206; 213; 216; 236; 245; 255].

Матеріали другого розділу дисертації висвітлено в публікаціях автора: [82; 90; 91; 94].

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАСИЛІТАЦІЙНИХ ЧИННИКІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У розділі представлено результати дослідження фасилітаційних чинників психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності та обґрунтовано особливості впливу фасилітаційної детермінації в залежності від різних рівнів психологічного благополуччя майбутніх фахівців соціальної сфери.

3.1. Діагностична констатація результатів дослідження

Вивчення фасилітаційних чинників психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності буде проходити за схемою послідовного використання методів математичної статистики до усього масиву зібраного психодіагностичного матеріалу. Емпіричне дослідження фасилітаційних чинників психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності відбувалась у кілька етапів з використанням різних діагностичних методів та методик.

Проведений нами констатувальний експеримент дав змогу підтвердити теоретичні узагальнення, що були сформульовані у першому і другому розділах роботи.

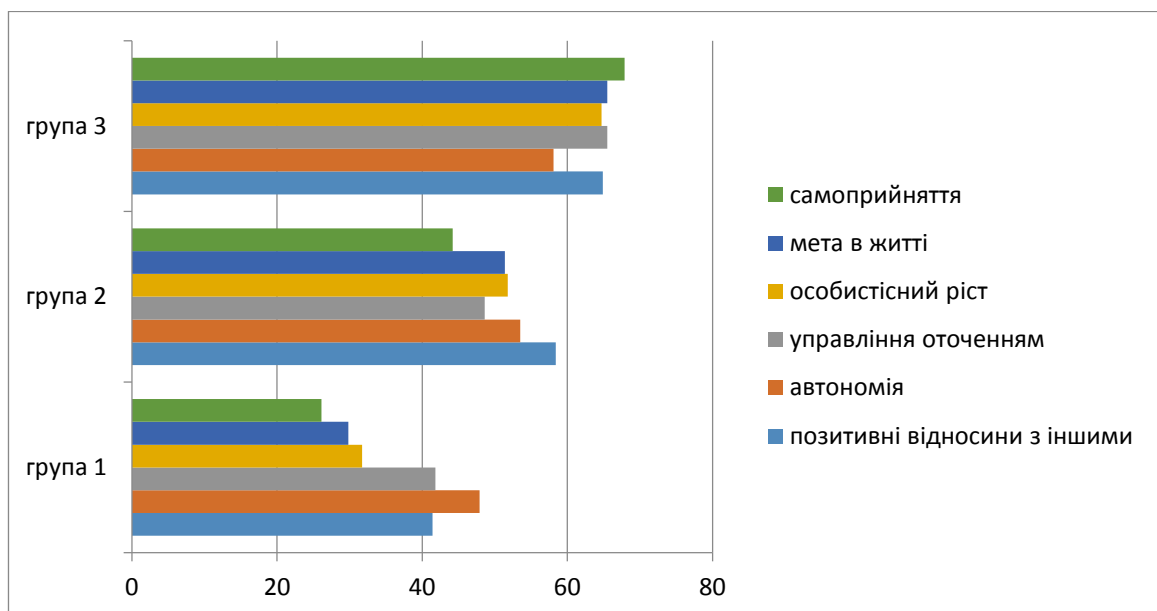
Зауважимо, що математично-статистична робота з результатами констатувального експерименту передбачає нівелювання розбіжностей у діапазонах кількісно-числових даних отриманих за усіма методиками. Це стає можливим завдяки використанню процедури стандартизації змінних шляхом перерахунку усіх отриманих значень за формулою:

$$\frac{(x_i - \bar{x})}{S}$$

де x_i – змінна, яка стандартизується, $\bar{x}$ – середнє значення за обраною шкалою з врахуванням результатів усіх респондентів, S – стандартне відхилення кожної змінної.

За допомогою такого перерахунку ми можемо проводити послідовний математично-статистичний аналіз результатів емпіричного дослідження.

Зауважимо, що констатувальний експеримент був проведений на вибірці, що склала 323 особи, яка, диференційована на три незалежні групи осіб за результатами обрахунку узагальненого показника психологічного благополуччя особистості: 105 осіб (32,5 %) – респонденти з низьким рівнем психологічного благополуччя (інтегральний показник психологічного благополуччя склав $X_{\text{сер}}=218,9$); 123 особи (38,1 %) – респонденти з середнім рівнем психологічного благополуччя ($X_{\text{сер}}=380,0$); 95 осіб (29,4 %) з високим рівнем психологічного благополуччя ($X_{\text{сер}}=386,6$). Середньогруповий розподіл показників за основними шкалами методики визначення психологічного благополуччя К. Ріфф представлений на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Середньогруповий розподіл показників психологічного благополуччя у досліджуваних групах студентів

Примітка: група 1 – студенти з низьким рівнем психологічного благополуччя; група 2 – середній рівень; група 3 – студенти із високим рівнем психологічного благополуччя

Щодо відмінностей показників за основними шкалами методики, то помітним є виражена автономія в ознаках незалежності і домінантності в групі з низьким рівнем психологічного благополуччя, що часто знаходить вияв у бажанні самостійного прийняття рішень та здатності протистояти соціальному тиску в думках і вчинках; у групі із середнім рівнем психологічного благополуччя з-поміж майже однаково виражених ознак, виокремлюється показник позитивних відносин з іншими, що вказує на їх теплі взаємини з близькими й друзями; бажання піклуватися про інших людей; уміння співпереживати іншим (емпатувати), а також уміння знаходити компроміси у взаєминах; у групі з високим рівнем психологічного благополуччя спостерігаємо рівномірно високий розподіл за усіма показниками (за незначним відхиленням показника автономності), що дає змогу охарактеризувати цих досліджуваних із розвиненим позитивним ставленням до себе і оточуючого світу, адекватною самооцінкою; у них добре розвиненою є здатність контролю і самоконтролю; вони відкриті новому досвіду за рахунок розвиненого почуття реалізації свого потенціалу, наявності цілей і сенсу в житті та почуття усвідомленості свого минулого й сьогодення.

Результати інтегральної оцінки психологічного благополуччя, показали статистично значущі відмінності за показниками непараметричного критерію Н Крускала-Уоллеса у досліджуваних групах (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Результати обрахунку Н-критерію Крускала-Уоллеса для
визначення психологічних відмінностей соціальної адаптивності в
досліджуваних групах студентів**

Діагностичні показники	1	2	3	Хі-квад- рат	Ст.св.	Р-рівень значи- мості
Інтегральна оцінка психологічного благополуччя	55,7	168,9	270,4	264,635	2	.000***

Подальша робота з отриманими емпіричними матеріалами передбачає визначення типу розподілу діагностичних даних для визначення певної групи методів (параметричних або непараметричних), що дозволять достовірно встановити відмінності між особистісними характеристиками представників усіх трьох груп студентів: 1 група – студенти з низьким рівнем психологічного благополуччя, 2 група – студенти з середнім рівнем психологічного благополуччя, 3 група – студенти з високим рівнем психологічного благополуччя.

Для цього ми використали Z-критерій нормальності Колмогорова-Смирнова (дод. А, табл. А.1). Як бачимо, значення *Asymp. Sig* Z-критерію (ймовірність того, що розподіл відповідає нормальному) майже в усіх діагностичних шкал менше або рівне $p \leq 0,05$, що свідчить про те, що розподіл частот балів (оцінок) істотно відрізняється від нормального. Зазначимо, що, як правило, основною причиною відхилення результатів емпіричної діагностики від нормального розподілу є особливості процедури вимірювання: шкали, що використовуються можуть володіти нерівномірною чутливістю до характеристики, що вимірюється в різних частинах діапазону її мінливості. Проте максимальна відповідність даних емпіричного дослідження нормальному розподілу необхідна, переважно, під час розробки нової вимірювальної процедури або тестової шкали.

У нашому випадку така специфіка розподілу даних вказує на те, що при подальшій обробці результатів емпіричного дослідження (зокрема, при порівнянні результатів діагностики встановлених трьох субвибірок між собою за встановленими психологічними характеристиками), ми повинні використовувати непараметричні методи математичної статистики.

Для перевірки доцільності та коректності диференціації груп респондентів залежно від рівня психологічного благополуччя та візуалізації територіального розміщення і співвідношення виділених субвибірок була застосована процедура дискримінантного аналізу.

Дискримінантний аналіз – це різновид багатовимірною аналізу, призначеного для класифікації даних. Основне його завдання полягає у тому, щоб відповідно до значень дискримінативних змінних для об'єктів класифікації визначити класи, у які потрапляють ці об'єкти. Множину об'єктів у просторі Р-ознак можна представити як скупчення точок: чим більше об'єкти всередині кожного класу схожі один на одного і відрізняються від об'єктів з інших класів, тим менше перетинаються «території» виділених груп. В якості залежної змінної у дискримінативному аналізі виступає деяка номінативна шкала (у нашому випадку рівень психологічного благополуччя), яка класифікує респондентів на групи, що відповідають різним її градаціям; незалежними змінними є кількісні показники діагностичних критеріїв (дискримінативні змінні, що представлені у числовій шкалі) для усіх об'єктів класифікації.

Завдання класифікації з використанням цього методу реалізується за допомогою канонічних дискримінативних функцій. Канонічні функції – це ортогональні осі, що максимально диференціюють центроїди класів (тобто типові ознаки класу) та дають можливість визначити відмінність між двома та більше сукупностями об'єктів на основі міри відмінностей між типовими характеристиками кожної групи. Аналіз отриманих канонічних функцій супроводжується отриманням важливих статистичних показників класифікації. Основними з них є власне значення канонічної функції (показник інформативності функції), λ -Уїлкса (міра достовірності розрізнення класів) та χ^2 -тест (визначає статистичну значимість такого розрізнення). Дискримінантний аналіз зазвичай здійснюється з використанням покрокового методу.

Основні результати розрахунків дискримінативного аналізу представлені у таблицях 3.2 і 3.3 та додатку Б (табл. Б.1, Б.2). Зауважимо, що під час здійснення аналізу одна із змінних була виключена з обчислень (шкала «Раціональний канал емпатії»), оскільки показники толерантності та статистики F-виключення вказували на її низьку дискримінативну здатність.

Таблиця 3.2

**Власні значення канонічних функцій за результатами
дискримінативного аналізу**

Функція	Власне значення	% поясненої дисперсії	Кумулятивний %	Канонічна кореляція
1	14,213	82,5	82,8	.967
2	2,945	17,2	100,0	.864

Примітка: а – в аналізі використовувалися перші 2 канонічні функції.

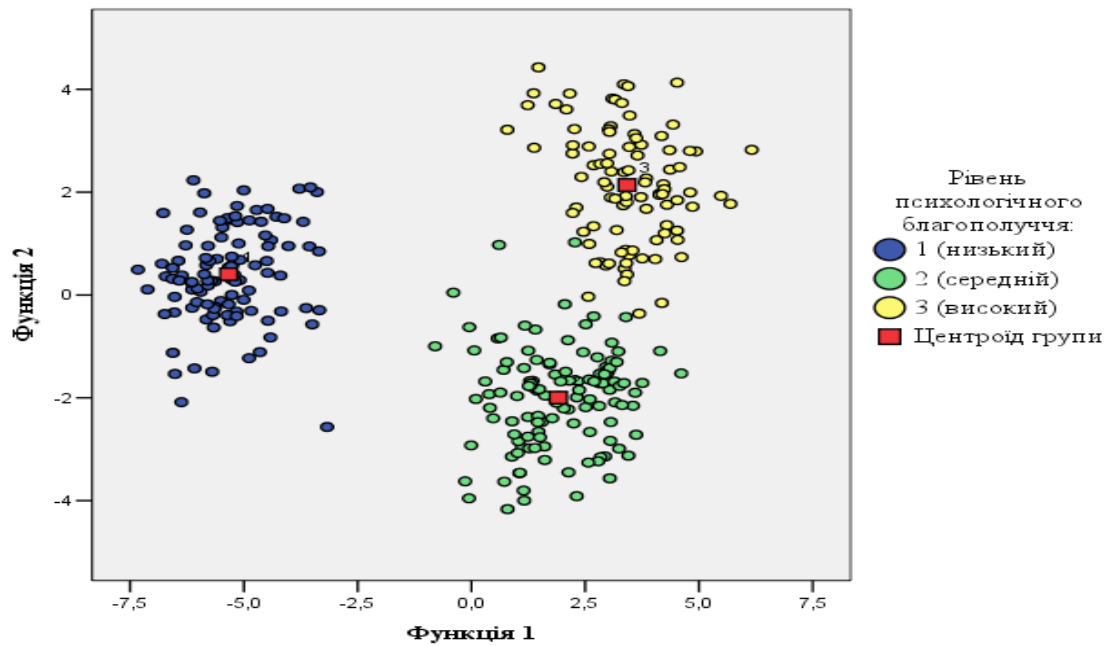
Отримані результати засвідчують, що перша канонічна функція володіє 82,8 % дискримінативних можливостей, друга – 17,2 %, що у підсумку забезпечує стовідсоткову інформативність власних значень виділених канонічних дискримінативних функцій.

Таблиця 3.3

**Показники λ -Уїлкса та χ^2 за результатами
дискримінативного аналізу**

Перевірка функції(й)	Лямбда Уїлкса	Хі-квадрат	Ступінь свободи	Знч.
від 1 до 2	.017	1193,572	116	.000
2	.253	400,058	57	.000

У першому рядку міститься значення $\lambda=0,017$ та статистична значимість $p \leq 0,001$ для усього набору канонічних функцій, а у другому рядку – дані дискримінативної здатності набору після виключення першої функції. Як бачимо, повний набір функцій володіє дуже високою дискримінативною здатністю ($p \leq 0,001$), яка не зменшується після виключення першої функції. Таким чином, отримані дані дозволяють подальшу роботу з результатами дискримінативноно аналізу та їх інтерпретацію. Отже, статистично достовірні показники та χ^2 -тест на рівні $p \leq 0,001$ підтверджують доцільність розрізнення саме трьох груп респондентів залежно від рівня психологічного благополуччя. Візуалізація територіального співвідношення між виділеними групами графічно представлена на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Графічне відображення канонічних дискримінативних функцій

Щодо класифікації в цілому, то відсоток співпадіння реальної класифікації за рівнем прояву психологічного благополуччя і класифікації об'єктів за допомогою канонічних функцій становить, за результатами дискримінантного аналізу, майже 99 %. Решта 3 % об'єктів не піддаються чіткій класифікації, оскільки їх діагностичні показники демонструють одночасне поєднання характеристик різних рівнів психологічного благополуччя (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Результати класифікації дискримінативного аналізу

Між групами			Передбачувана належність до групи			Усього
			1	2	3	
вихідні	Частота	1	105	0	0	105
		2	0	121	2	123
		3	0	2	93	95
	%	1	100	0	0	100
		2	0	98,4	1,6	100
		3	0	2,1	97,9	100
98,8 % вихідних сгрупованих спостережень класифіковано правильно						

Така висока точність передбачення, що ґрунтується на поєднанні запропонованих діагностичних показників, підтверджує об'єктивність класифікації та правильність обраних діагностичних критеріїв.

Подальша обробка отриманих емпіричних даних передбачала перевірку статистичної гіпотези про наявність відмінностей у детермінантах та характеристиках психологічного благополуччя серед респондентів. З-поміж методів математичної статистики найповніше цьому завданню відповідає критерій Н Крускала-Уоллеса. Це непараметричний аналог однофакторного дисперсійного аналізу для незалежних вибірок, призначений для перевірки гіпотези про відмінності у вираженості певної ознаки (або ознак) одночасно між трьома і більше вибірками ($k > 2$). Основна ідея критерія Н Крускала-Уоллеса ґрунтується на представленні усіх значень вибірок, що порівнюються у вигляді однієї загальної послідовності упорядкованих (прорангованих) значень з подальшим обрахунком середнього рангу для кожної вибірки. Чим менше збігів між ранговими показниками, тим більше відрізняються вибірки (без конкретизації напрямку відмінностей).

Емпіричне значення критерію Н Крускала-Уоллеса обраховується за формулою:

$$H_{\text{эмп}} = \frac{12}{N(N+1)} \cdot \sum_i \frac{T_j^2}{n_j} - 3(N+1)$$

де N – загальна кількість досліджуваних ($N=264$), T_j – сума рангів в j -у рядку, n_j – кількість досліджуваних в j -ій групі.

Базовими статистичними показниками достовірності обрахунків для цього критерію є емпіричне значення показника χ^2 -, число ступенів свободи та p -рівень значимості отриманих даних. Результати використання непараметричного критерію Н Крускала-Уоллеса подано у дод. В, табл. В.1.

Результати проведення тест-опитувальника соціальної адаптивності О. Саннікової і О. Кузнецової, показали статистично значущі відмінності за показниками непараметричного критерію Н Крускала-Уоллеса у досліджуваних групах (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Результати обрахунку Н-критерію Крускала-Уоллеса для
визначення психологічних відмінностей соціальної адаптивності
в досліджуваних групах студентів**

Діагностичні показники	Група 1	Група 2	Група 3	Хі- квад- рат	Ст. св.	Р- рівень значи- мості
Широта охоплення сигналів соціуму	149,1	146,6	196,3	18,230	2	.000***
Легкість розпізнавання сигналів соціуму	175,7	118,2	203,6	48,403	2	.000***
Точність орієнтації в соціальних очікуваннях	173,1	132,0	188,6	21,960	2	.000***
Стійкість емоційного переживання	188,5	134,6	168,2	19,592	2	.000***
Готовність змінюватися	152,7	199,7	123,4	37,392	2	.000***
Готовність до здійснення конструктивних дій	169,5	142,4	179,1	9,374	2	.009**
Готовність до здійснення дій для досягнення цілей	163,2	139,4	189,9	15,774	2	.000***
Показник загальної задоволеності адаптацією	159,1	145,0	187,1	11,053	2	.004**
Загальний показник соціальної адаптивності	175,3	120,4	201,0	43,119	2	.000***

Примітка: рівень достовірності: * – $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$.

Психологічний профіль соціальної адаптивності досліджуваних студентів показує високий рівень ($X_{сер}=29,2$) прояву у групі студентів із високим рівнем психологічного благополуччя, який межує з високим показником їх загальної задоволеності ($X_{сер}=31,8$). Особливо виокремлюються такі показники як «широта охоплення сигналів соціуму» ($X_{сер}=33,1$), що дає змогу охарактеризувати цих майбутніх фахівців як досить уважних і спостережливих, їм достатньо небагато часу для спілкування, щоб надати розгорнуту характеристику людині, їм подобається

«бути в курсі усіх справ», а також вони легко розподіляють увагу і можуть одночасно вирішувати питання з декількома людьми одночасно; «легкість розпізнавання ієрархічних сигналів соціуму» ($X_{\text{сер}}=29,5$), коли у будь-якій бесіді вони завжди вловлюють головну суть, не відволікаючись на дрібниці, навіть у складних і несподіваних ситуаціях вони завжди знають чого хочуть та приймають правильні рішення, вони вміють «розкласти усе по полочкам», а також ніколи не діють під впливом спонтанних бажань; «точність орієнтації у соціальних очікуваннях» ($X_{\text{сер}}=27,6$), що визначає поведінку цих студентів, як таких, які вміють добре орієнтуватися у будь-якій ситуації, а саме йдеться про вміння передбачати розвиток подій, по зовнішньому вигляду здогадатися про думки іншої людини, адже вони добре відчують настрій та справжні наміри оточуючих; «готовність до здійснення конструктивних дій, спрямованих на подолання невдач» ($X_{\text{сер}}=33,4$), завдяки чому ці студенти вважають себе впевненими і везучими, вони не бояться невдач, і тому ніколи не починають щось робити, якщо заздалегідь невпевнені у її успіху; «готовність до здійснення дій, спрямованих на досягнення цілей» ($X_{\text{сер}}=33,6$), що визначає їх особливість «запалюватися» новими ідеями, настроєність на подолання труднощів заради досягнення мети; у житті вони не слідують за обставинами, а створюють їх самі і при бажанні завжди можуть змінити ситуацію у бік її зручності.

У студентів із середнім рівнем психологічного благополуччя зафіксовано так само як і у попередній групі високий рівень загальної адаптивності ($X_{\text{сер}}=28,6$) та високий показник загальної задоволеності ($X_{\text{сер}}=30,2$). Аналіз психологічного профілю соціальної адаптивності показав домінування такого показника як «готовність змінюватися» ($X_{\text{сер}}=29,7$), зміст якого визначається такими характеристиками як схильність до пошуку нових, оригінальних варіантів вирішення будь-якої проблеми, інноваційність щодо змін обстановки і звичок, адже вони можуть легко змінити ставлення до обставин залежно від обставин, а різноманітні несподіванки не заважають їм продуктивно працювати, адже вони добре знають ціну помилкам, які

колись допускали. Цікавим виявився факт, що за рештою показників методики спостерігається їх факт їх слабшого вираження у порівнянні із групою студентів із низьким рівнем психологічного благополуччя.

Щодо соціальної адаптивності студентів із низьким рівнем психологічного благополуччя, то рівень їх загальної адаптивності склав 27,2 бала та рівень загальної задоволеності 30,2 бала, що мало відрізняється від попередніх груп, але у психологічному профілі демонструє домінуючу позицію займає тільки такий показник соціальної адаптивності як «стійкість емоційного переживання» ($X_{сер}=25,3$), що дає змогу охарактеризувати цих майбутніх фахівців, які вміють контролювати свої емоції і переживання, вони ніколи не діють під впливом настрою, що допомагає їм зберегти розміркованість і розсудливість.

Результати використання непараметричного критерію Н Крускала-Уоллеса для методики діагностики рівня емпатійних здібностей В. Бойка подано у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Результати обрахунку Н-критерію Крускала-Уоллеса для визначення психологічних відмінностей емпатійних здібностей в досліджуваних групах студентів

Діагностичні показники	Група 1	Група 2	Група 3	Хі-квадрат	Ст. св.	Р-рівень значимості
Емоційний канал емпатії	153,5	161,8	171,7	1,983	2	.371
Інтуїтивний канал емпатії	139,1	165,6	182,6	11,573	2	.003**
Установки, що блокують емпатію	149,1	164,7	172,8	3,616	2	.164
Прониклива здатність до емпатії	163,7	156,8	166,8	0,704	2	.703
Ідентифікація	148,0	166,5	171,6	3,905	2	.142
Загальний показник емпатії	135,6	165,3	186,7	15,276	2	.000***

Примітка: рівень достовірності: ** – $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$.

За отриманими даними статистично-значущі відмінності помічено лише за шкалою інтуїтивного каналу емпатії ($X_{сер}=2,38$), ознаки якої домінують у групі студентів із високим рівнем психологічного благополуччя, що дає змогу охарактеризувати їх чутливих і проникливих людей, які здатні діяти в умовах дефіциту вихідної інформації та приймати рішення на основі власного досвіду і відчуттів. Саме виражений інтуїтивний канал емпатії й складає базу високого загального показника емпатії ($X_{сер}=16,3$) у цій групі досліджуваних студентів.

Цікавим доповненням став аналіз результатів опитувальника вивчення міжособистісних відносин В. Шутца. У підтвердження отриманих даних представляємо результати використання непараметричного критерію Н Крускала-Уоллеса для (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

**Результати обрахунку критерію Н Крускала-Уоллеса для
психологічних характеристик міжособистісних відносин
в досліджуваних групах студентів**

Діагностичні показники	Група 1	Група 2	Група 3	Хі- квад- рат	Ст. св.	Р- рівень значи- мості
Демонстративна поведінка включення	85,2	213,4	180,4	115,51	2	.000***
Очікувана поведінка включення від оточення	147,3	191,9	139,4	21,509	2	.000***
Демонстративна поведінка контролю	139,6	198,9	138,9	32,144	2	.000***
Очікувана поведінка контролю від оточуючих	84,3	182,5	221,4	119,56	2	.000***
Демонстративна поведінка афекту	110,0	209,4	158,1	66,507	2	.000***
Очікувана поведінка афекту від оточуючих	106,6	195,2	180,3	57,806	2	.000***

Примітка: рівень достовірності: *** $p \leq 0,001$.

Аналіз результатів цієї методики важливий тим, що дає змогу визначити рівень міжособистісних потреб майбутнього фахівця соціономічної сфери, адже налагодження контакту з людьми сприяє вибудовуванню довірливих стосунків з ними, а отже й ефективності в майбутній професійній діяльності. Цікавим виявився факт, що серед трьох чинників міжособистісної взаємодії (включення, контроль і афектація), в групі студентів із середнім рівнем психологічного благополуччя зафіксовано їх комплексних прояв; в групі студентів із високим рівнем благополуччя домінуючу позицію займає лише чинник контролю («очікувана поведінка контролю від оточуючих»); в групі студентів із низьким рівнем психологічного благополуччя зазначені чинники виявили нижчий рівень прояву (особливо це стосується такого показника як «демонстративна поведінка включення»).

Деталізація психологічного змісту міжособистісної взаємодії в групі студентів із середнім рівнем психологічного благополуччя демонструє його різноплановість, а саме: щодо їх включення як потреби створювати і підтримувати позитивні відносини з іншими людьми, на основі яких виникає взаємодія і співпраця, то воно розгортається в діапазоні тенденції знаходитися серед інших людей (Ie – демонстративна поведінка включення), від «індивіда до інших людей» (вони прагнуть приймати інших людей, підтримують їх інтерес до них і участь у спільній діяльності; прагнуть активно належати до різних соціальних груп і як найчастіше бувати серед людей); потреба контролю, яка передбачає спостереження за перебігом взаємодії, спілкування, знаходить вияв у діапазоні тенденції контролю відносин над іншими (Ce – демонстративна поведінка контролю від «індивіда до інших людей» (вони контролюють інших людей і впливають на них; прагнуть керувати і приймати рішення); потреба афектації, завдяки якій вдається створювати й утримувати позитивні відносини з людьми з акцентом на емоційну складову, проявляється у діапазоні тенденції бажання індивіда, щоб інші встановлювали відносини з ним (Aw – очікувана поведінка афекту) від «інших людей до індивіда» (вони прагнуть, щоб інші

люди були більш емоційно близькими і ділилися з ними своїми інтимними почуттями) до «демонстративної поведінки афекту» (вони прагнуть бути у близьких, інтимних відносинах з іншими людьми, проявляти до них теплі дружні почуття).

У групі студентів із високим рівнем психологічного благополуччя, очікувана потреба контролю, завдяки якій створюються і зберігаються позитивні відносини з людьми з опорою на контроль і силу, знаходить вияв у діапазоні тенденції підкорення іншим під час спілкування (Cw – очікувана поведінка контролю), а саме, вони прагнуть, щоб інші люди контролювали їх дії, впливали і говорили, що потрібно робити).

Варто відміти, що у групі студентів із низьким рівнем психологічного благополуччя заявили про себе достатньо виражені «очікувана поведінка включення від оточення» (вони прагнуть бути включеними в оточення і діяльність інших людей), а також «демонстративна поведінка контролю» (прагнуть контролювати інших людей та впливати на них, приймати за них рішення та керувати ними).

Результати використання непараметричного критерію Н Крускала-Уоллеса методики діагностики емоційного інтелекту Н. Хола подано у табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Результати обрахунку критерію Н Крускала-Уоллеса для психологічних характеристик емоційного інтелекту в досліджуваних групах студентів

Діагностичні показники	Група 1	Група 2	Група 3	Хі-квадрат	Ст. св.	Р-рівень значимості
Емоційна усвідомленість	89,4	189,1	207,1	96,648	2	.000***
Здатність керування емоціями	92,5	184,2	210,1	91,136	2	.000***
Самомотивація	79,0	208,1	194,1	125,75	2	.000***
Емпатія	104,4	181,7	200,1	61,950	2	.000***

продовження табл. 3.8

Здатність розпізнавання емоцій інших	90,8	204,1	186,2	93,381	2	.000***
Загальний показник емоційного інтелекту	60,8	206,7	215,7	183,09	2	.000***

Примітка: рівень достовірності: *** $p \leq 0,001$.

Психологічний профіль емоційного інтелекту досліджуваних студентів показав, що основні його складові (емоційна усвідомленість, здатність керування емоціями, емпатія) домінують у групі студентів із високим рівнем психологічного благополуччя; це дає змогу охарактеризувати студентів як таких, що вміють правильно зрозуміти і прийняти свої емоції та переживання (адже для них і негативні і позитивні емоції є джерелом знань, тому негативні емоції слугують лише для усвідомлення змін в житті; вони здатні спостерігати зміни своїх почуттів, що допомагає їм підтримувати «гарну форму»); здатні керувати своїми емоціями та не піддаватися різним емоційним поривам та використовувати їх для досягнення поставлених цілей (вони вміють бути спокійними і зосередженими в різних життєвих ситуаціях, не зациклюватися на негативних емоціях і діяти заспокійливо на інших людей); вміють співпереживати та входити в емоційний стан іншої людини (вони чутливі до емоційних потреб інших людей, адекватно реагують на настрої і бажання людей, здатні полегшити стан інших людей); а також помічено високі показники самомотивації та здатності розпізнавання емоцій інших в групі студентів із середнім рівнем психологічного благополуччя, що дає можливість відмітити у цих студентів їх вміння налаштувати на роботу та заохотити себе до виконання певної діяльності (вони можуть із задоволенням включатися в процес спілкування з іншими людьми, легко сприймають перешкоди у вирішенні проблемних питань, та легко входити в стан спокою, готовності та зосередженості); вміння здатності розуміти чужі емоції та почуття та використовувати їх для досягнення поставлених цілей (вони вміють розпізнавати емоції за виразом обличчя та відчувати потреби інших людей, добре вловлюють знаки в спілкуванні між людьми та допомагають людям використовувати їх спонукання для досягнення власних цілей).

Результати використання непараметричного критерію Н Крускала-Уоллеса для 5-факторного опитувальника особистості П. Коста і Р. МакКрей подано у табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Результати обрахунку критерію Н Крускала-Уоллеса для особистісних характеристик в досліджуваних групах студентів

Діагностичні показники	1	2	3	Хі-квад-рат	Ст.св.	Р-рівень значимості
Активність-пасивність	86,3	191,8	207,1	105,69	2	.000***
Домінування-підкорення	82,8	196,7	204,6	113,98	2	.000***
Комунікативність-замкнутість	61,1	213,3	207,2	183,67	2	.000***
Пошук-уникнення вражень	70,9	192,7	222,9	154,89	2	.000***
Залучення-уникнення уваги	88,2	217,7	171,4	111,66	2	.000***
Теплота-байдужість	123,5	186,8	172,4	27,999	2	.000***
Співпраця-суперництво	85,9	183,7	218,0	112,20	2	.000***
Довірливість-підозрілість	79,9	208,3	192,8	122,93	2	.000***
Розуміння-нерозуміння	70,7	215,1	194,2	152,82	2	.000***
Повага інших-самоповага	80,2	194,1	210,8	122,20	2	.000***
Акуратність-неаккуратність	140,9	178,2	164,4	9,251	2	.010*
Наполегливість-слабовілля	181,8	152,6	152,3	7,085	2	.029*
Відповідальність-безвідповідальність	153,0	168,3	163,8	1,582	2	.453
Контроль-імпульсивність	72,1	200,0	212,2	146,59	2	.000***
Передбачливість-безпечність	88,6	195,6	199,6	97,448	2	.000***
Тривожність-безтурботність	182,9	121,4	191,5	38,486	2	.000***
Напруженість-розслабленість	180,6	124,7	189,8	32,617	2	.000***
Депресивність-емоційний комфорт	193,3	134,2	163,4	22,876	2	.000***
Самокритика-самодостатність	172,3	144,7	173,1	6,903	2	.032*
Емоційна лабільність-стабільність	191,1	130,2	171,1	25,687	2	.000***
Цікавість-консерватизм	191,0	136,4	163,0	19,610	2	.000***
Мрійливість-реалістичність	214,2	93,8	192,7	109,64	2	.000***

продовження табл. 3.9

Артистичність-неартистичність	225,1	92,4	182,4	121,98	2	.000***
Сензитивність-нечутливість	220,5	87,2	194,1	132,99	2	.000***
Пластичність-ригідність	235,6	89,5	174,5	142,58	2	.000***
Загальник показники екстра-інтроверсії	53,1	213,4	215,9	211,84	2	.000***
Загальний показник ривязаності-віддаленості	56,8	213,1	212,1	197,61	2	.000***
Загальний показник контрольованості-природності	95,4	193,3	195,1	79,218	2	.000***
Загальний показник емоційності-стриманості	194,2	117,0	184,7	46,634	2	.000***
Загальний показник грайливості-практичності	236,2	75,9	191,4	180,33	2	.000***

Примітка: рівень достовірності: * – $p \leq 0,05$; *** $p \leq 0,001$.

Психологічний аналіз особистісних властивостей досліджуваних студентів показав їх статистично-значущі відмінності у групах (за виключенням показника відповідальності-безвідповідальності), диференційованих за рівнем психологічного благополуччя.

Обробка первинних компонентів методики показала, що компонент «екстра-інтраверсія» демонструє поступове його підвищення за середньогруповими показниками відповідно до підвищення рівня психологічного благополуччя досліджуваних студентів: у групі 1 простежуються тенденція до прояву екстравертованості ($X_{сер}$ від 4,2 до 6,6), що дає змогу охарактеризувати цих студентів як комунікабельних, оптимістичних, орієнтованих на швидкість виконання поставлених завдань з перевагою роботи короткотривалої пам'яті; у групі 2 і групі 3 помічено тенденції до прояву інтравертованості ($X_{сер}$ від 9,3 до 11,2), що знаходить вияв у більшій опорі на власні сили і бажання, стриманості, вмінні планувати майбутнє життя, аналізувати власні вчинки і не довіряти початковим спонуканням і захопленням, вони вміють контролювати свої почуття і рідко бувають нестриманими і збудженими.

Компонент «прив'язаність-віддаленість» продемонстрував схожі результати середньогрупового розподілу показників: у групі 1 простежуються тенденція до прояву віддаленості ($X_{сер}$ від 4,8 до 7,9), типовим проявом якої є прагнення бути незалежним і самостійним, а отже вони прагнуть до неперевершеності і досягають поставлених цілей усіма доступними засобами, адже їх більше хвилюють власні проблеми, ніж проблеми оточуючих людей; у групі 2 і групі 3 помічено тенденції до прояву прив'язаності ($X_{сер}$ від 8,8 до 10,6), що проявляється у вираженій потребі бути поряд з іншими людьми і відчувати особисту відповідальність за їх благополуччя, вони усіляко підтримують колективні заходи і добросовісно та відповідально виконують усі доручення, не є прихильниками конкуренції, а надають перевагу співпраці з людьми.

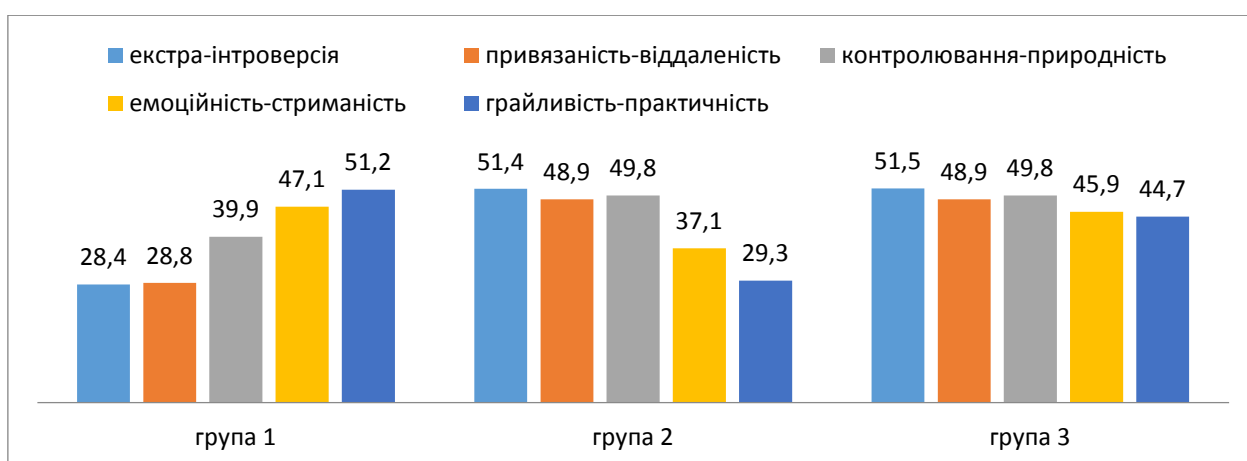
Компонент «контролювання-природність» демонструє ідентичну попередній тенденцію прояву: у групі 1 помічаємо тенденцію до прояву природності ($X_{сер}$ від 4,9 до 10,4), що є ознакою «легкого життя» цих досліджуваних у безпечності і схильності до необдуманих вчинків; вони не прагнуть проявляти наполегливість у досягненні цілей і не бажають докладати зусилля для виконання прийнятих в суспільстві вимог у культурних норм поведінки; у групі 2 і групі 3 помічено тенденції до прояву контрольованості ($X_{сер}$ від 9,3 до 10,8), в таких рисах особистості як сумлінність, відповідальність, обов'язковість, точність і акуратність у справах; ці студенти вміють дотримуватися моральних принципів і не порушують загальноприйнятих норм поведінки в суспільстві і прагнуть до утвердження загальнолюдських цінностей, і часто всупереч своїм власним.

Психологічний аналіз компоненту «емоційність-стриманість» показав, що у групі 1 та групі 3 ($X_{сер}$ від 8,5 до 10,5) простежується підвищена емоційність, що характеризує осіб цих груп як нездатних контролювати свої емоції та імпульсивні потяги, що досить часто робить їх безпорадними заважає цілеспрямовано вирішувати життєві труднощі, і, як результат, вони схильні до самозвинувачення і відчаю. Натомість у студентів групи 2 ($X_{сер}$

від 6,4 до 8,1) зафіксовано значно нижчі показники за цим компонентом, що дає змогу охарактеризувати їх як самодостатніх, впевнених у своїх силах, емоційно зрілих, спокійних осіб, які не піддаються випадковим коливанням настрою; їх реалістичне сприйняття життя визначає їх кращу адаптованість до життєвих ситуацій та врівноваженість до несприятливих умов.

При психологічному аналізі компоненту «грайливість-практичність» помічено особливість високих показників грайливості у групі 1 та групі 3 (Хсер від 7,6 до 10,9), що дає можливість охарактеризувати цих студентів, як осіб, які до свого життя ставляться як до гри, вони живуть заради задоволення своєї цікавості, проявляючи інтерес до різноманітних сторін життя, тому часто досягають успіхів у науковій діяльності, у них добре розвинена інтуїція і естетичний художній смак. У групі 2 (Хсер від 4,7 до 8,9) домінуючу позицію займає практичність, вираженими ознаками якої є реалістичність і адаптованість до повсякденного життя; ці студенти вміють віддано працювати, проявляючи неабияку наполегливість і прагнення у досягненні поставлених цілей; вони постійні у звичках та інтересах, тому їх важко вивести з рівноваги та повпливати на зроблений ними вибір.

Узагальний особистісний профіль досліджуваних студентів з різним рівнем психологічного благополуччя представлений на рис.3.3.

Рис. 3.3. Особистісний профіль досліджуваних студентів з різним рівнем психологічного благополуччя

Примітка: група 1 – студенти з низьким рівнем психологічного благополуччя; група 2 – середній рівень; група 3 – студенти із високим рівнем психологічного благополуччя

Результати використання непараметричного критерію Н Крускала-Уоллеса для методики вивчення соціальних норм просоціальної поведінки У. Фурманова і Н. Кухтової подано у табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Результати обрахунку критерію Н Крускала-Уоллеса для характеристик просоціальних норм поведінки в досліджуваних групах студентів

Діагностичні показники	1	2	3	Хі-квадрат	Ст.св.	Р-рівень значимості
Норма соціальної відповідальності	117,8	169,6	201,0	42,755	2	.000***
Норма взаємності	183,8	169,2	128,5	19,443	2	.000***
Норма справедливості	174,3	131,4	187,9	22,765	2	.000***
Норма витрати-винагороди	125,4	140,6	230,1	74,564	2	.000***

Примітка: рівень достовірності: *** $p \leq 0,001$.

Аналіз зафіксованих діагностичних показників показав, що найвищі показники просоціальних норм поведінки за усіма шкалами належать групі студентів із високим рівнем психологічного благополуччя, за виключенням шкали «норми взаємності», яка виявилася діаметрально домінуючою у групі студентів із низьким рівнем психологічного благополуччя. Отримані результати дають змогу виснувати, що для студентів з високим і середнім рівнем психологічного благополуччя властива виражена норма соціальної відповідальності, що відображено у їх відповідях, що вони можуть переживати почуття провини, якщо не допоможуть людям, які потребують допомоги; для них дуже важливо допомагати людям, бути чуйними до них, підтримувати і турбуватися про них, адже вони переконані, що людина народжена вільною і відповідальна за власні вчинки перед собою; їх норма просоціальної справедливості виражається у переконаннях, що кожна людина отримує в житті те, чого заслуговує; на їх думку, якщо людина самостійно чогось досягла, то вона більш чутлива до несправедливого

ставлення до себе та інших; вони переконані, що допомога іншим людям завжди буде винагородженою; вони готові завжди до захисту, переконані, що у всіх людей рівні можливості по життю; просоціальна норма «витрати-винагорода» цих студентів відображена у схвальних відповідях щодо готовності надання допомоги без будь-якої користі, і, навіть в умовах загрози щось втратити або позбавитися чогось.

У групі студентів із низьким рівнем психологічного благополуччя виражена просоціальна норма взаємності, яка пов'язана із різноманітними реакціями щодо надання допомоги, і, в першу чергу, це стосується їх схвального ставлення таких тверджень, які стосуються їх переконання, що «допомагати потрібно тим, хто тобі допоміг», також вони найчастіше допомагають у тому випадку, коли впевнені, що в майбутньому можуть і самі розраховувати на допомогу (платити «за добро – добром», «за зло – злом»), тобто, загалом на їх думку, допомога іншим людям дає змогу встановити зручні взаємини винагороди чи то компенсації.

Результати використання непараметричного критерію Н Крускала-Уоллеса для нест-опитувальника визначення фасилітативного потенціалу особистості М. Казанжі подано у табл. 3.11.

Таблиця 3.11

**Результати обрахунку критерію Н Крускала-Уоллеса для
характеристик фасилітативного потенціалу особистості
в досліджуваних групах студентів**

Діагностичні показники	1	2	3	Хі-квад-рат	Ст.св.	Р-рівень значимості
Емоційний компонент	78,2	187,1	222,1	133,77	2	.000***
Когнітивний компонент	68,4	173,2	250,9	194,11	2	.000***
Вольовий компонент	125,0	162,0	202,9	34,938	2	.000***
Поведінковий компонент	116,0	163,6	210,7	51,594	2	.000***
Потребнісно-мотиваційний компонент	120,2	153,8	218,7	57,318	2	.000***

продовження табл. 3.11

Ціннісно-смісловий компонент	85,2	161,9	247,0	150,55	2	.000***

Примітка: рівень достовірності: *** $p \leq 0,001$.

Отримані результати демонструють виражений фасилітативний потенціал особистості в групі студентів із високим і середнім рівнем психологічного благополуччя, що дає підстави охарактеризувати їх як людей із розвинутою емоційною взаємодією з іншими людьми (вони легко відчують настрій і можуть легко його підняти іншій людині, що відображається у їх цілеспрямованості і впевненості в собі; вміють впливати на емоції і переживання інших людей, що сприяє на взаєморозуміння між людьми; в спілкуванні вміло створюють атмосферу невимушеності і підтримки тощо); з когнітивною наповненістю у процесі міжособистісної взаємодії (при вирішенні важливого для людини питання прагнуть не нав'язувати свою думку, а допомогти їй зробити власний вибір; вони вважають, що потрібно розвивати переваги людини, а не боротися з її недоліками; легко і правильно розуміють ті особливості людини, які нею ще не розкриті, але є її сильною стороною особистості тощо); з вираженими вольовими характеристиками у спів дії з іншими людьми (вони є натхненниками у здійсненні гарних вчинків; завжди виконують свої обіцянки, не рахуючись з тим, чи це є для них зручно; чітко усвідомлюють межі своїх можливостей і завжди є чітко обов'язковими у справах, які стосуються іншої людини тощо); з вираженою поведінковою активністю (вони вміють чітко планувати свої дії, проявляти наполегливість у досягненні позитивних змін в людині, щирій участі у справах людей як приклад для наслідування тощо); з розвинутою потребоно-мотиваційною спрямованістю сприяння іншим людям (у них виражена потреба допомогти іншим людям, тому часто без засудження і обговорення проступка просто співпереживають людині; завжди готові з розумінням і повагою поставитися до будь-якого рішення іншої людини; вони не прагнуть шани і визнання, допомагаючи іншим людям тощо); з високими ціннісно-смісловими ідеалами взаємодії з

іншими людьми (для них допомога іншій людині є великою цінністю, що наповнює їх життя смислом; допомагаючи іншій людині, вони завжди орієнтуються на її цілі і цінності, а не на власні; вони щиро вірять, що усі люди за своєю природою прекрасні, але вони не завжди про це знають тощо).

Отримані результати свідчать, що кількісні показники діагностичних критеріїв відрізняються між собою, що демонструє наявність відмінностей у формуванні рівня психологічного благополуччя. Статистично значущими ($p \leq 0,05$, $p \leq 0,01$, $p \leq 0,001$) виявились відмінності між переважною більшістю запропонованих діагностичних критеріїв, проте варто зауважити, що серед масиву емпіричних даних є критерії, за якими не виявлено статистично-значущих відмінностей, що демонструє їх фасилітаційну нейтральність у формуванні психологічного благополуччя серед студентів.

Як показали результати (дод. В, табл. В.1), статистично-незначущими ($p \geq 0,05$) виявились відмінності між субвибірками за такими діагностичними критеріями як: емоційний канал емпатії, установки, що блокують емпатію, прониклива здатність до емпатії, ідентифікація, відповідальність-безвідповідальність. Перераховані шкали не будуть враховуватися у подальшому аналізі емпіричних даних як недостатньо інформативні та статистично незначущі критерії диференціації груп.

Наступним кроком аналізу особистісних чинників психологічного благополуччя став процес мінімізації кількості змінних та концентрації інформації у вигляді невеликого масиву даних.

Для цього завдання використано метод факторного аналізу, адже з допомогою процедури факторизації зменшується розмірність вихідного простору корелюючих між собою ознак та забезпечується більш економна їх репрезентація при мінімальних втратах вихідної інформації. Результатом факторного аналізу є перехід від множини вихідних змінних до меншої кількості нових змінних, що формують так звані фактори, які, водночас, інтерпретуються як передумови спільної мінливості масиву вихідних змінних. За допомогою факторного аналізу у дослідженні було зменшено

розмірність вимірюваних характеристик та детермінант психологічного благополуччя особистості до меншої кількості незалежних факторів, що дає змогу легко і більш однозначно інтерпретувати психологічні змінні, що значно корелюють одна з одною. З його допомогою отримано факторну структуру особистісних характеристик, які зумовлюють специфіку формування та прояву певного рівня психологічного благополуччя.

Факторизація методом головних компонент (Principal Components) з наступним варімакс-обертанням (Varimax) матриці психологічних шкал (змінних), визначених за допомогою вище перелічених методик дала змогу визначити та інтерпретувати факторну структуру вимірюваних психологічних особливостей як передумови психологічного благополуччя. Елементи факторної матриці, а саме «факторні навантаження або ваги», демонструють коефіцієнти кореляції одного фактора з усіма іншими показниками, що використовуються в дослідженні. Оскільки кожен стовпчик факторної матриці (фактор) є свого роду змінною величиною, то самі фактори так само можуть корелювати між собою. Тут можливі два випадки: кореляція між факторами дорівнює нулю – в такому випадку фактори будуть незалежними (ортогональними); кореляція між факторами більше нуля – фактори вважатимуться залежними.

Під час проведення факторного аналізу найбільш важливим процесом вважають інтерпретацію отриманих факторів. Аналізуючи факторну матрицю, слід враховувати знаки факторних навантажень кожного складового компоненту фактору. Якщо в одному й тому ж факторі зустрічаються навантаження з протилежними знаками, то це є ознакою того, що між змінними, які мають протилежні знаки, існує обернено пропорційна залежність. Факторна матриця показує також, які змінні утворюють кожен фактор. Це пов'язано, перш за все, з рівнем значущості факторної ваги. У проведеному дослідженні факторний аналіз виконувався комп'ютерною програмою SPSS, у якій рівень значущості факторної ваги було встановлено на рівні не менше 0,5.

Виділений в результаті факторизації фактор становить сукупність тих змінних з числа включених в аналіз, котрі мають значущі навантаження. Відтак, фактор можна розглядати як певну штучну «одиницю» групування змінних на основі зв'язків, що існують між ними. Ця одиниця є умовною, оскільки, змінивши певні умови проведення процедури факторизації матриці інтеркореляцією, можна отримати іншу факторну матрицю (структуру), де розподіл змінних за факторами та їх факторні ваги можуть виявитися іншими.

Метою застосування факторного аналізу у нашому дослідженні було:

– верифікація факторної моделі чинників формування певного рівня психологічного благополуччя шляхом зменшення розмірності (мінімізації масиву даних) вимірюваних показників до меншої кількості незалежних факторів;

– обчислення регресійних факторних оцінок для виявлення взаємозв'язків між рівнями (низьким, середнім, високим) психологічного благополуччя та основними компонентами фасилітативного потенціалу респондентів.

Факторизація матриці психологічних шкал (змінних), перевірених за допомогою критерію Н Краскелла–Уоллеса, відбувалася за допомогою методу головних компонент (Principal Components) з наступним варімакс-обертанням (Varimax). Для визначення числа факторів ми користувалися критерієм Кайзера (власне значення фактору більше 1 (Eigenvalue $\lambda > 1$). Правомірність застосування методу факторного аналізу до вибірки також перевірялась за критерієм Кайзера-Мейера-Олкіна: значення кореляції між фактором та змінними, що входять в його структуру менше 0,5 не брались до уваги в аналізі та критерієм сферичності Барлетта ($p \leq 0,001$).

Таким чином, факторизація методом головних компонент (Principal Components) з наступним варімакс-обертанням (Varimax) матриці психологічних змінних, виміряних за допомогою методик, що використовувались у констатувальному експерименті, дала змогу отримати

кількісно та якісно інтерпретовані факторні моделі характеристик та детермінант психологічного благополуччя.

Отож, правомірність застосування факторного аналізу до визначених показників у вибірці студентів з низьким рівнем психологічного благополуччя було перевірено за допомогою критерію адекватності вибірки Кайзера-Мейсера-Олкіна (критерій КМО = 0,628), а також критерію сферичності Бартлетта (приблизне значення $\chi^2=1190,047$; $df = 629$; $p = 0,000$), що засвідчило доцільність та можливість використання заданого типу аналізу для обраних даних (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

**Факторна структура фасилітаційних детермінант
низького рівня психологічного благополуччя студентів**

Діагностичний показник	Компонента								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Демонстративна поведінка контролю	.810								
Очікувана поведінка контролю від оточуючих	-.662								
Очікувана поведінка афекту від оточуючих	.630								
Загальний показник «Емоційність-стриманість»		-.704							
Загальний показник соціальної адаптивності		-.691							
Загальний показник «Грайливість-практичність»		.627							
Норма справедливості			.777						
Очікувана поведінка включення від оточення			.689						
Загальний показник емоційного інтелекту			.538						

продовження табл. 3.12

Загальний показник «Екстра-інтроверсія»				.844					
Демонстративна поведінка включення					.745				
Норма соціальної відповідальності					-.625				
Загальний показник «Контрольованість-природність»						-.806			
Загальний показник емпатії							.736		
Демонстративна поведінка афекту							.716		
Норма взаємності								.826	
Норма витрати-винагороди								-.638	
Загальний показник «Привязаність-віддаленість»									-.808
Показник загальної задоволеності									-.560

Для аналізу отриманих даних важливим є накопичений відсоток дисперсії факторів, який визначає наскільки повно вдалося описати сукупність емпіричних даних за їх допомогою: чим вищий цей показник, тим більшу частину масиву вдалося факторизувати. Після варімакс-обертання матриця факторних навантажень виявилася доволі структурованою у дев'ять факторів, що описують майже 70 % дисперсії масиву емпіричних даних. Виділення найбільш значущих факторів підтверджено відповідними високими показниками коефіцієнтів факторних навантажень.

У нашому випадку перший фактор пояснює 10,14 % дисперсії, другий – приблизно 8,41 %, третій – 7,83 % дисперсії, четвертий – 7,52 % дисперсії, п'ятий – близько 7,44 % дисперсії, шостий – 7,37 % дисперсії, сьомий – 7,24 %, восьмий – 7,14 %, дев'ятий – 6,8 % загальної дисперсії масиву емпіричних даних (табл. 3.13).

Власні значення виокремлених факторів

Фактори	Навантаження фактору після обертання		
	Всього (факторна вага)	Навантаження (у %)	Загальний показник навантаження (у %)
1	1,928	10,145	10,145
2	1,598	8,412	18,556
3	1,488	7,832	26,388
4	1,430	7,526	33,914
5	1,415	7,447	41,361
6	1,401	7,375	48,735
7	1,377	7,246	55,981
8	1,357	7,144	63,125
9	1,297	6,828	69,953

Отже, перейдемо до детального змістового аналізу кожного з виділених факторів.

Перший фактор містить такі складові компоненти: демонстративна поведінка контролю (.810), що виявляється у контролюванні і впливу на інших людей та в прагненні управління і прийняття рішень; вони прагнуть впливати на виробниче і неформальне суспільне життя, поводячи себе досить прохолодно і байдуже; надають сильного впливу на діяльність інших, прагнучи керувати ходом подій з метою, щоб усі чинили так, як вони хочуть; в усіх видах діяльності обирають для себе панівну роль; очікувана поведінка контролю від оточуючих (-.662) повністю підтверджує попередні демонстративні ознаки включення контролю, адже вони не допускають, щоб інші надавали впливу на їх діяльність чи то включали їх до будь-якої діяльності; вони уникають надання права іншим вирішувати питання про те, що необхідно зробити, а також не дозволяють іншим судити про те, що вони роблять; очікувана поведінка афекту від оточуючих (.630), що вміщує ознаки постійного прагнення бути емоційно наближеним до інших людей, тим самим уникаючи самотності і впевненості у своїх силах і можливостях; їм подобається, коли люди ставляться до них безпосередньо відверто і щиро. Таким чином, змістовно узагальнюючи психологічні характеристики, які

увійшли до першого фактору, проінтерпретуємо його назву як «*демонстративна поведінка контролю*».

Другий фактор «*емоційна нестриманість*» містить такі діагностичні показники як емоційність-стриманість (-.704), який увібрав ознаки імпульсивності і відсутності відчуття відповідальності, адже переважно їх поведінка носить ситуативний характер; вони не є стретійкими, тому у стресових ситуаціях переживають посилену психологічну напругу, що часто призводить до заниження самооцінки, появи почуття образливості і самозвинувачення; загальний показник соціальної адаптивності (-.691) підтверджує попередні характеристики, адже низький рівень соціальної адаптивності говорить про те, що людина дуже важко переживає, навіть незначні зміни в житті, що супроводжується негативними емоційними переживаннями щодо супротиву стресу, недостатньої здатності до прийняття самостійних рішень, незрілістю, а інколи навіть, й невротичною залежністю; грайливість-практичність (.627), що є вираженою демонстрацією легковажного і безвідповідального ставлення до життя; їм подобаються несподіванки, але вони не полюбляють розмірковувати, адже для них краще помріяти про щось, бо їх душевний стан сповнений емоційними переживання і вигаданими образами, які організують ставлення до життя, як до азартної гри чи то до трюка фокусника; вони завжди готові до відкриття чогось нового у собі, добре знають, що таке краса і елегантність, але їм складно відрізнити вигадане від реального життя; довіряючи своїм почуттям і інтуїції, вони слабо орієнтуються у повсякденних справах і обов'язках і тому часто уникають рутинну працю.

Третій фактор «*просоціальна справедливість*» оформлений однойменним показником просоціальної норми справедливості (.777), яка є потужним регулятором по-справжньому справедливого ставлення до людей, адже вони переживають жалість до тих людей, з якими несправедливо вчинили; для них є важливим, щоб з кожною людиною у світі обходилися однаково справедливо; вони щиро вірять, що у кожній людині повинні бути

рівні права і можливості по життю, а також, що кожна людина отримує в житті те, чого заслуговує; а також показником очікуваної поведінки включення від оточення (.689), який демонструє сильну потребу належності до групи та прагнення бути прийнятим людьми, а отже подобатися ним, викликати увагу і зацікавленість своєю особою (вони постійно прагнуть до близьких відносин з членами груп, дозволяють іншим приймати рішення стосовно себе, легко підкорюються іншим, їм дуже подобається, коли інші задіюють їх групової взаємодії); та загальним показником емоційного інтелекту (.538), який визначається високим рівнем самомотивації, вмінням розпізнавати емоції інших людей, високою емоційною обізнаністю і емоційним комфортом та соціальною емпатією, які у комплексі підтверджують професійну придатність майбутніх просоціальних фахівців в ознаках безкорисливості, надійності та людяності.

Четвертий фактор «екстраверсія» визначається однойменним показником екстра-інтроверсії (.844), що вміщує ознаки вираженої зовнішньої спрямованості студентів цієї групи, а саме йдеться про їх поведінкову активність з постійною тягою до нових вражень, сміливість і безтурботність; їм подобаються фізичні навантаження, вони люблять, щоб інші швидко виконували їх розпорядження, проявляють у всьому ініціативу, їм подобається спілкуватися з незнайомими людьми і набувати нових друзів в незнайомих компанях, вони почувають себе щасливими, коли на них звертають увагу, тому досить часто ведуть себе демонстративно і зухвало.

До **п'ятого фактору «демонстративна поведінка включення»** з найбільшою факторною вагою увійшли показники: демонстративна поведінка включення (.745), який є визначальним у прагненні цих студентів приймати інших людей і підтримувати їх інтерес до них та їх діяльності; вони зацікавлені у задіянні інших людей у своїх планах, легко налагоджують близькі відносини з іншими людьми задля спільного виконання діяльності, їм подобається брати участь у дискусіях і демонструвати свою ініціативну активність; норма соціальної відповідальності (-.625) у зазначеному вимірі

демонструє відсутність щирості і чуйності у стосунках з людьми, адже для них допомагати людям не так важливо в силу переконання, що турбота про інших залежить від людей, які її потребують, тому що людина повинна сама відповідати за свої власні вчинки.

До **шостого фактору «природність»** увійшов один особистісний показник контрольованості-природності (-.806), психологічний зміст якого вміщує ознаки «легкого життя» студентів цієї групи, що виражається у природності, безпечності і схильності до необдуманих вчинків; вони досить легковажно ставляться до своїх обов'язків і вчинків, часто ігнорують культурними і моральними нормами і цінностями; їх розкутість відображається у частому переживанні емоційних захоплень, а норми і правила для них є лише формальністю, від якої вони з легкістю можуть відступитися.

Сьомий фактор «емпатійність» найсильніший зв'язок продемонстрував із загальним показником емпатії (.736), що фактично виражається у вмінні цих студентів правильно уявляти, що відбувається всередині іншої людини, що вона переживає та як оцінює оточуючий її світ; це позитивне (емоційне та інтуїтивне) ставлення до партнера, «входження» у його енергетичне поле з метою створення з ним стосунків відкритості, довірливості та конгруентності; у вмінні зрозуміти іншого на основі співпереживань і постановки себе на місце іншої людини; та показником демонстративної поведінки афекту (.716), у якому локалізовано прагнення цих студентів бути у близьких, інтимних відносинах з іншими людьми та проявляти до них теплі дружні відносини, а саме, вони завжди поведуться з іншими людьми по-приятельськи, відверто і зацікавлено.

Восьмий фактор «просоціальна взаємність» найбільшою мірою визначають показники норми просоціальної поведінки: норма взаємності (.826), яка визначає просоціальну поведінку допомоги і підтримки тільки в тому випадку, коли людина впевнена, що в майбутньому може зворотно їх отримати, тобто переважно така людина діє за принципом «допомагай тільки

тим, хто тобі допоміг»; носії просоціальної взаємності приходять на допомогу тільки у випадку подальшої винагороди чи компенсації, тому вони схильні надавати допомозі і підтримці формату «я тобі – ти мені»; норма витрати-винагороди (-.638) визначає зміст просоціальної поведінки крізь призму отримання будь-якої користі від надання допомоги, ці студенти переконані, що час і енергія, які добровільно потрачені на допомогу іншим людям, потребують більшої винагороди, а також вони найчастіше допомагають тим людям, від яких можуть отримати схвалення за допомогу та вважають, що гарне ставлення до інших людей не є корисним, так як часто його приймають за слабкість і відповідають недоброзичливістю.

Дев'ятий фактор «соціальна віддаленість» увібрав особистісний показник прив'язаності-віддаленості (-.808), типовою ознакою якого є віддаленість як виражена незалежність і самостійність; ці студенти найчастіше в стосунках з людьми обирають дистанцію і уникають будь-якої доручень і обіцянок, адже їх інтереси поставлені уперед усім іншим, які вони готові виборювати у конкурентній боротьбі, прагнучи до не перевершення; та показник загальної задоволеності (-.560), який є ознакою соціально-психологічної адаптованості, що в даному випадку демонструє полярний прояв незадоволеності, який проявляється у відчутті невдоволення тим, що відбувається, у пригніченому настрою і занепаді сил, некомфортними відчуттям і непорозумінням у колі друзів і колег та бажанні, щоб життя склалося інакше.

Наступний етап дослідження передбачав пошук факторної структури фасилітаційних ознак середнього рівня психологічного благополуччя. Правомірність застосування факторного аналізу до визначених показників було перевірено за допомогою критерію адекватності вибірки Кайзера-Мейера-Олкіна (критерій КМО = 0,611), а також критерію сферичності Бартлетта (приблизне значення $\chi^2=1421,360$; $df = 643$; $p = 0,000$), що засвідчило доцільність та можливість використання заданого типу аналізу для обраних даних (табл. 3.14).

Після варімакс-обертання матриця факторних навантажень виявилася доволі структурованою, з чітко вираженими дев'ятьма факторами, що описують 68 % дисперсії масиву емпіричних даних. Виокремлення найбільш значущих факторів підтверджено відповідними високими показниками коефіцієнтів факторних навантажень (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Власні значення виокремлених факторів

Фактори	Навантаження фактору після обертання		
	Всього (факторна вага)	Навантаження (у %)	Загальний показник навантаження (у %)
1	1,869	9,839	9,839
2	1,583	8,333	18,172
3	1,491	7,847	26,018
4	1,422	7,485	33,503
5	1,414	7,444	40,947
6	1,405	7,394	48,341
7	1,397	7,353	55,695
8	1,250	6,577	62,271
9	1,216	6,399	68,670

Перший фактор, який пояснює майже 10 % дисперсії даних, містить чотири складових компоненти: норма справедливості (.719) як форма просоціальної поведінки виражається у переконаннях цих студентів, що кожна людина отримує в житті те, чого заслуговує та що допомога іншим людям завжди повинна бути відзначена; норма просоціальної відповідальності (.702) визначає виражену готовність студентів у наданні допомоги і підтримки іншим людям, адже це для них дуже важливо турбуватися про інших і бути уважними і чуйними до людей; емоційність-стриманість (-.597) як особистісний показник у форматі домінантної емоційної стриманості демонструє емоційну зрілість і витривалість студентів цієї групи, адже вони добре усвідомлюють вимоги дійсності, володіють адекватною самооцінкою та вміють легко пристосовуватися до змінюваних умов життя; екстра-інтроверсія (-.569) як особистісний показник внутрішньої

спрямованості доліджуваних студентів, знаходить вияв у внутрішній активності і впевненості у власні сили, тому ззовні вони справляють враження стриманих, рівних у настрої і емоційних переживаннях людей, які вміють планувати своє майбутнє та окреслювати перспективи подальшого життя. Компоненти, що входять до цього фактору дають змогу інтерпретувати його як *«просоціальна справедливість»*.

До **другого фактору «контрольованість»** (8,33 % дисперсії), увійшли такі показники як контрольованість-природність (.834), у якому відображено усі вміння вольової регуляції поведінки завдяки таким сформованим рисам як добросовісність, відповідальність, обов'язковість і налегливість, сповнені моральними принципами і переконаннями та прагненням до загальнолюдських цінностей; прив'язаність-віддаленість (.525) як особистісний індикатор їх вираженої прив'язаності до інших людей, добре доповнює попередні характеристики, адже їх розвинене прагнення бути з людьми, робить їх відповідальними за благополуччя людей, тому вони вміють співпереживати і радіти радощам інших людей; як правило, вони користуються повагою і вміють співпрацювати з людьми; грайливість-практичність (-.416) як особистісний показник демонструє виражену рису практичності, яка відображає наполегливість у досягненні реальних цілей і життєвих планів, а також сталість у звичках і інтересах та надійність у всьому, що оточує.

У **третьому факторі «прагнення до лідерства»** (7,84 % дисперсії) об'єднано такі ознаки поведінки контролю (показник очікуваної поведінки контролю від оточуючих (-.865)), що проявляється у вираженому прагненні контролювати інших людей і впливати на них, не чекаючи згоди від них, а також у бажанні керувати і приймати рішення без погодження з іншими; а також ознаки демонстративної поведінки афекту (.502), що проявляється у їх прагненні налагодження дружніх і близьких відносин з іншими людьми з метою співпраці.

Четвертий фактор «*демонстративна поведінка контролю*» (7,48 % дисперсії) увібрав у свій склад показник демонстративної поведінки контролю (.866), повністю локалізуючи процес керування і впливу на інших людей на власних позиціях управління і прийняття рішення; та показник демонстративної поведінки включення (.593), який інтегрував базові ознаки готовності до взаємодії з іншими людьми у різноманітних формах налагодження відносин і продуктивної співпраці.

До **п'ятого фактору** «*очікувана поведінка афекту*» (7,44 % дисперсії) увійшли два компоненти, які демонструють специфіку міжособистісної взаємодії досліджуваних студентів цієї групи: з одного боку йдеться про очікувану поведінку афекту від оточуючих (.754), а саме ці студенти максимально докладають зусилля для того, щоб люди емоційно наблизилися з ними і залучали їх до спільної діяльності, тобто можна говорити про їх прагнення створювати і зберігати почуття взаємного теплового емоційного відношення («я відчуваю, що заслуговую на визнання і любов»); а другого боку, – про очікувану поведінку включення від оточення (.709), у якій вміщено потенціал прагнення бути задіяним у спільну діяльність інших людей, а отже йдеться про бажання цих студентів подобатися, приваблювати увагу, викликати інтерес, тобто відчувати себе цінною і значимою особистістю.

Шостий фактор «*альтруїстична поведінка*», який пояснює 7,39% дисперсії даних, оформлений ознаками просоціальної поведінки альтруїстичного спрямування (норма взаємності (-.777)), в основі якої закладено здатність на безоплатну жертву, потреба віддавати та почуття відповідальності, коли акти турботи про інших людей, надання їм допомоги здійснюються за власним переконанням людини, без якого б то не було розрахунку або тиску з боку.

Сьомий фактор «*емоційний інтелект*» (7,35 % дисперсії даних) оформлений узагальненими ознаками розвиненого емоційного інтелекту (.823), що виражається у здатності розрізнення, адекватного вираження і

управління власними емоціями, переживаннями у відповідності до суспільно вироблених еталонів; тобто є усі підстави вважати, що студенти цієї групи визначаються прагненням управляти емоціями, щоб дотримуватися гуманістичних норм в стосунках з оточуючими людьми.

У **восьмому факторі** «емпатійність» (6,57 % дисперсії даних) об'єднано узагальнені показники емпатії (.826) та соціальної адаптивності (-.550), які у комплексі характеристик, дають можливість говорити про сформовану у цій групі студентів здатність до переживання емоцій, що виникають у іншої людини в процесі спілкування та здатність до проникнення у внутрішній світ іншої людини, яка дозволяє поставити себе на місце іншої людини і стати причетним до її переживань; виражена соціальна адаптивність підкреслює стресостійкість і емоційну витривалість в проблемних життєвих ситуаціях, що підкріплена у таких рисах студентів як самовпевненість, толерантність, врівноваженість та помірна адекватність.

Дев'ятий фактор «задоволеність життям», який пояснює 6,3 % загальної дисперсії ознак, оформлений однойменним показником (.831), що як показник соціально-психологічної адаптованості демонструє вміння студентів цієї групи переживати відчуття повноти життя та як однієї з психологічних основ стійкості особистості та її психологічного благополуччя.

Наступний етап дослідження передбачав пошук факторної структури ознак високого рівня психологічного благополуччя. Правомірність застосування факторного аналізу до визначених показників було знову ж таки перевірено за допомогою критерію адекватності вибірки Кайзера-Мейера-Олкіна (критерій КМО=0,688), а також критерію сферичності Бартлетта (приблизне значення $\chi^2=1226,310$; $df = 609$; $p = 0,000$), що засвідчило доцільність та можливість використання заданого типу аналізу для обраних даних. Результати факторизації представлено у таблиці 3.16.

Після варімакс-обертання матриця факторних навантажень виявилася доволі структурованою, з чітко вираженими дев'ятьма факторами, що описують майже 75 % дисперсії масиву емпіричних даних. Виділення найбільш значущих факторів підтверджено відповідними високими показниками коефіцієнтів факторних навантажень (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

Власні значення виокремлених факторів

Фактори	Навантаження фактору після обертання		
	Всього (факторна вага)	Навантаження (у %)	Загальний показника навантаження (у %)
1	2,613	13,752	13,752
2	1,898	9,991	23,743
3	1,880	9,896	33,640
4	1,551	8,164	41,803
5	1,370	7,213	49,016
6	1,291	6,797	55,814
7	1,255	6,606	62,419
8	1,213	6,384	68,804
9	1,145	6,026	74,829

Перший фактор «*просоціальна відданість*», який пояснює 13,75 % дисперсії ознак, та вміщує комплекс таких просоціальних характеристик (норма витрати-винагороди (.851), норма справедливості (.767) та норма взаємності (-.734)), які визначають високий прояв відданості, довіри до людей та альтруїзму, та виражаються у таких характеристиках як готовність прийти на допомогу, безкорисливість, що відображає делікатність, ніжність, прагнення піклуватись про близьких і незнайомих людей, а також терпимість до недоліків і вміння пробачати; добросердечність, яка характеризує здатність до взаємодопомоги і спілкування, доброзичливість, уважність; довірливість, що демонструє такі якості як повага до інших, вдячність, прагнення приносити радість; та поступливість, що дає змогу оцінити критичність до себе, скромність та сором'язливість. Фактично ці студенти надають перевагу служінню істині, добру й допомоги.

Другий фактор «*гармонія міжособистісної взаємодії*» (9,99 % дисперсії ознак) отримав свою назву завдяки зафіксованих у ньому показників, які позитивно пов'язані з бажанням самоствердження та довірчих взаємин з людьми та з прагненням людини до схвалення з боку оточуючих (демонстративна поведінка включення (.859); демонстративна поведінка афекту (.738); очікувана поведінка включення від оточення (.576)): вони прагнуть бути у близьких, інтимних стосунках з іншими, проявляти до них свої дружні та теплі почуття, їх вміння «включатися» відображає прагнення приймати інших, належати до різних соціальних груп та перебувати якомога частіше серед людей; а ознаки очікуваного включення від оточення демонструють прагнення досліджуваних бути запрошеними іншими для участі в їх діяльності та бути з ними емоційно близькими.

Виокремлено **третій фактор** «*соціально-психологічна адаптивність*» (9,89 % дисперсії ознак) через показники загальної адаптованості (.772), що досягається засобом особистісної здатності до адекватних зв'язків із оточуючим світом і людьми, завдяки чому людина може адекватно сприймати себе і взаємовідносини з іншими; показники особистісної контрольованості (контрольованість-природність (.696)), що відображає здатність до обережності та обдуманості, гнучкості, дисциплінованості, прояву лідерства, організованості, здійснення впливу на інших з метою реалізації власних цілей, а також прагнення до здобуття соціального статусу та отримання визнання; показники стриманості (емоційність-стриманість (-.647)), у якій синтезовано такі якості і властивості досліджуваних студентів як оптимізм, впевненість у собі, вміння володіти собою, відсутність емоційного напруження, самовладання та адекватн самооцінка).

Подальший аналіз **четвертого фактору** «*прив'язаність*» (8,16 % дисперсії ознак) демонструє зміст вираженої прив'язаності (прив'язаність-віддаленість (.814)), що виражається у вираженій гуманістичній спрямованості взаємодії з іншими людьми через розвинене почуття відповідальності за спільні справи, добросовісність і відповідальність у

міжособистісної взаємодії, сповненій співпраці і бажання допомоги і підтримки; вираженої практичності (грайливість-практичність (-.583)), що знаходить вияв у наполегливості досягнення поставлених цілей та раціональному ставленні до життєвих подій, за якими слідує постійна готовність прийняття відповідальності за власні дії та конструктивні форми міжособистісної взаємодії; як носії демонстративної поведінки контролю (.537), студенти цієї досліджуваної групи характеризуються прагненням тримати ситуацію під контролем та своєрідною здатністю інтуїтивно діяти та швидко реагувати на соціальні події з метою захисту своєї точки зору, власних інтересів, ідей та водночас до захисту власної позиції з метою впливу на інших.

П'ятий фактор «емоційна компетентність», який пояснює 7,21 % дисперсії ознак, об'єднав у собі базові конструкти емоційного інтелекту (.811) через сформовані вміння управління власними емоціями із дотриманням відповідних правил самоконтролю емоцій, емоційну витримку, вміння захищати себе від емоційного зриву, вміння відволікатись від непотрібної та негативної інформації, навички обміну змістом емоційних переживань, вміння підтримувати високий рівень самооцінки у себе та в інших, розпізнавання емоції інших; та характеристики очікуваної поведінки афекту від оточуючих (.602), яка демонструє прагнення особистості, щоб інші прагнули бути з нею емоційно близькими та ділились своїми почуттями та домінування мотивації спілкування та стосунків з іншими людьми.

Наповнення **шостого фактору** «емпатійність» (6,79 % дисперсії ознак), визначається загальним показником емпатії (.778), що знаходить у студентів цієї досліджуваної групи вияв у здатності адекватного оцінювання емоції, відчуття емоційного стану іншої людини, а також у вміння усвідомлення власних відчуттів; такі емоційно насичені елементи довіри та поваги до себе та інших людей, підкріплені показником очікуваної поведінки контролю від оточуючих (.647), що на нашу думку, ймовірно пов'язане із обов'язковим отриманням зворотнього зв'язку щодо правильного і

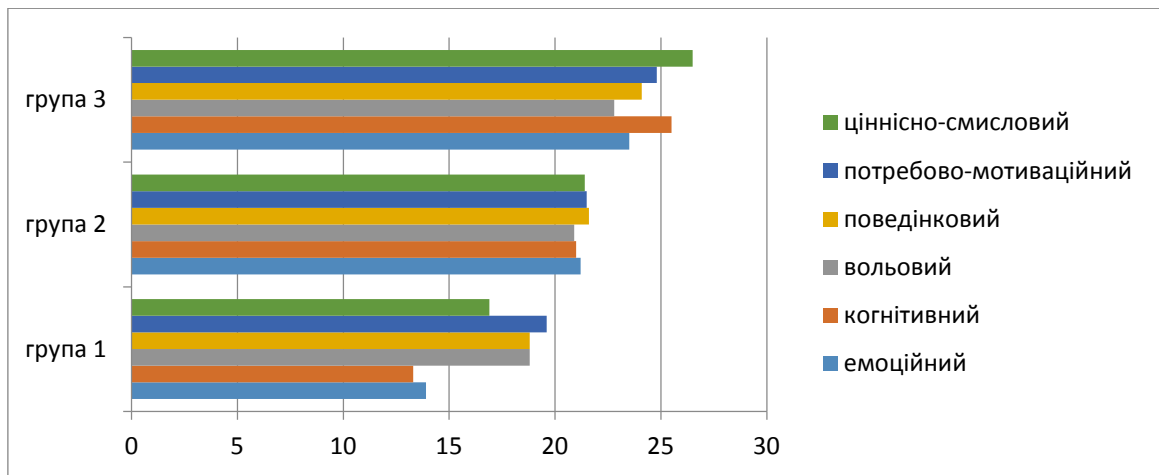
адекватного розгортання процесу міжособистісної взаємодії та скерування діяльності.

Сьомий фактор «задоволеність життям» (6,61 % дисперсії ознак), оформлений однойменним показником (.876), що відображає активне, оптимістичне ставлення до життєвих ситуацій та віри у власні можливості в досліджуваних студентів, а саме, їх бадьорий настрій виявляється в загальній позитивній і радісній поведінці; їхні бажані цілі сприймаються як реальні, тому вони більш упевнені у власних силах і можливостях та є носіями емоційної стійкості, адекватної й ефективної психічної саморегуляції поведінки та діяльності; і, як результат, вони виявляють готовність за будь-яких умов узяти на себе відповідальність у прийнятті життєвих рішень.

Восьмий фактор «інтроверсія» (6,38 % дисперсії ознак), за психологічним змістом (показник екстра-інтроверсії (-.812)) наповнений характеристиками внутрішньої спрямованості психіки, які визначають її потенціал врівноваженості в ознаках емоційної стабільності, упевненості в собі, самокритичності та прагнення особистості до довірливо-відвертої взаємодії з людьми.

До **девятого фактору** «просоціальна відповідальність» (6,02 % дисперсії ознак) увійшов показник норми соціальної відповідальності (.921), як форма просоціальної поведінки опредмечена потребою надавати допомогу і підтримку, тим, хто цього потребує, безкорисливістю, поступливістю, надійністю, людяністю, які є складовими компонентами у структурі суб'єктів просоціальної сфери професійної реалізації, до якої й належать досліджувані студенти.

Наступним етапом став аналіз результатів тест-опитувальника фасилітативного потенціалу особистості М. Казанжі, за результатами середньогрупового зрізу якого, помітним є збільшення фасилітаційних ознак у групі студентів із високим рівнем психологічного благополуччя, де домінуючу позицію отримують когнітивний і ціннісно-смысловий компоненти фасилітаційного потенціалу особистості (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Середньогруповий розподіл показників фасилітативного потенціалу особистості в групах досліджуваних студентів

Примітка: група 1 – студенти з низьким рівнем психологічного благополуччя; група 2 – середній рівень; група 3 – студенти із високим рівнем психологічного благополуччя

Наступним етапом дослідження стало визначення статистично-достовірних кореляційних зв'язків між факторними симптомокомплексами різних рівнів психологічного благополуччя та основними показниками фасилітативного потенціалу особистості. Кореляційний аналіз спрямований на перевірку гіпотези про зв'язок між змінними з використанням коефіцієнту кореляції r-Пірсона.

Результати обрахунків кореляційних зв'язків між факторними комплексами низького рівня психологічного благополуччя та показниками фасилітативного потенціалу студентів подані у табл. 3.18.

Таблиця 3.18

Обрахунок кореляційних зв'язків між факторними комплексами низького рівня психологічного благополуччя та показниками фасилітативного потенціалу студентів

Компоненти ФП	Емоційний компонент ФП	Когнітивний компонент ФП	Вольовий компонент ФП	Поведінковий компонент ФП	Потребно-мотиваційний компонент ФП	Ціннісно-смысловий компонент ФП
Фактори						
Демонстративна поведінка контролю	.102	-.078	-.083	-.011	-.187	-.069

продовження табл. 3.18

Емоційна нестриманість	.241*	.154	.002	.023	-.004	-.128
Просоціальна справедливість	-.119	-.387***	-.281**	-.008	.017	-.192*
Екстраверсія	.075	-.068	-.056	.039	.340**	-.101
Демонстративна поведінка включення	-.131	-.002	.131	-.024	-.055	.064
Природність	.292**	.023	-.012	.020	.030	-.099
Емпатійність	-.091	-.135	.048	-.247*	-.101	-.193*
Просоціальна взаємність	.067	.119	.227*	.280**	.098	.047
Соціальна віддаленість	.244*	.097	.018	.222*	.034	.019

Примітка: умовні позначення: * $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$; нулі та коми опущені; ФП – фасилітативний потенціал.

Аналіз зафіксованих кореляційних зв'язків показав, що *емоційний компонент* фасилітативного потенціалу в низьких показниках прояву, що свідчить про несформоване вміння впливати на емоційну сферу іншої людини, пов'язаний із *фактором «емоційної нестриманості»*, у якому локалізовані ознаки імпульсивності і відсутності відчуття відповідальності, заниженої самооцінки, образливості і самозвинувачення, які підкріплені слабкою соціально-психологічною адаптивністю із вираженим легковажним, грайливим ставленням до життя; із *фактором «природності»*, якій увібрав ознаки безпечності, розкнутості і схильності до необдуманих вчинків, легковажного ставлення до своїх обов'язків і вчинків, ігнорування і моральними нормами і цінностями; із *фактором «соціальної віддаленості»*, типовою характеристикою якого є незалежність і самостійність, що проявляється у дистанціюванні від інших людей аж до повного уникнення та прагнення до неперевершення і конкурування, і, як результат відражається на загальному відчутті незадоволення від життя, пригніченому настрою і занепаді сил.

Когнітивний компонент фасилітативного потенціалу в низьких показниках прояву, що свідчить про відсутність вмінь роз'яснення, надання поради і допомоги у вирішенні складної життєвої ситуації, негативно пов'язаний із фактором «*просоціальної справедливості*», що означає, що у цих студентів відчуття справедливого ставлення до людей не є сформованим, і, вони не вміють співчувати людям та вірити у людські можливості, не прагнуть бути прийнятими ними і належати до групи; слабо розвинений емоційний інтелект в усіх його характеристиках блокує про соціальну безкорисливість, надійність і людяність.

Вольовий компонент фасилітативного потенціалу в середніх показниках прояву інтенсивності вольових зусиль та можливості сконцентрованості на справах іншої людини, позитивно пов'язаний із фактором «*просоціальної взаємності*», наповнення якого показує, що студенти цієї досліджуваної групи як носії просоціальної взаємності, допомагають і відгукуються на підтримку тільки в тому випадку, коли впевнені на зворотній варіант їх отримання чи то отримання винагороди чи компенсації, тому можна не розраховувати на їх доброзичливість і щирість.

Поведінковий компонент фасилітативного потенціалу в середніх показниках прояву активної допомоги іншим людям, засвідченої у конкретних вчинках та поведінці, орієнтованих на благо людини та її особистісне зростання, позитивно пов'язаний із фактором «*просоціальної взаємності*», що підтверджує їх прагнення допомагати людям у випадку отримання конкретної користі; та фактором «*соціальної віддаленості*» в типових ознаках незалежності і самостійності, дистанціювання і уникнення, які провокують соціально-психологічну не адаптованість і незадоволеність життям; та негативно пов'язаний із фактором «*емпатійності*», що демонструє відсутність емпатійних вмінь цих студентів щодо уявлень про внутрішній світ людини, позитивного ставлення до партнера і «входження» у його енергетичне поле з метою створення з ним стосунків відкритості, довірливості та конгруентності; також їх демонстративна поведінка афекту

не орієнтована на встановлення близьких і дружніх відносин з іншими людьми, що блокує їх відвертість і щирість міжособистісної взаємодії;

Потребнісно-мотиваційний компонент фасилітативного потенціалу в середніх показниках бажання і потреби сприяти людям, позитивно пов'язаний із фактором «екстраверсії», психологічне наповнення якого демонструє виражену зовнішню спрямованість поведінки, сміливість, безтурботність, постійний пошук нових вражень, привертання до себе уваги, демонстративність і, навіть зухвалість.

Щодо *ціннісно-сислового компоненту* фасилітативного потенціалу в низьких показниках вираження цінностей розвивального впливу міжособистісної взаємодії і сприяння іншій людині, то нами зафіксовано, як у попередньому випадку, негативний кореляційний зв'язок із фактором «емпатійності» та фактором «просоціальної справедливості», обернене значення якого підтверджує слабкість фасилітативного потенціалу через несформовані вміння справедливого ставлення до людей, відсутність очікуваної поведінки включення і прийняття іншими людьми, та несформованість емоційного інтелекту, у якому увібрано емоційно-орієнтовані ознаки самосвідомості, самоконтролю, соціальної чуйності та управління міжособистісними відносинами.

Результати обрахунків кореляційних зв'язків між факторними комплексами середнього рівня психологічного благополуччя та показниками фасилітативного потенціалу студентів подані у табл. 3.19.

Аналіз зафіксованих кореляційних зв'язків показав, що *емоційний компонент* фасилітативного потенціалу в середніх показниках прояву, позитивно корелює із фактором «очікуваної поведінки афекту», у якому інтегровано ознаки потреби і бажання студентів цієї досліджуваної групи до емоційного наближення з людьми і встановлення з ними взаєморозуміння, спільних цікавих відносин кооперації; із фактором «емпатійності», що доповнює характеристики цих студентів у їх здатності переживання емоцій іншої людини та вміння проникнення у її внутрішній світ іншої людини, що

підкреслено вираженою соціально-психологічною адаптованістю в ознаках самовпевненості, толерантності, врівноваженості та помірної адекватності; із фактором «задоволеності життям», якій визначає вміння переживати відчуття повноти життя в усіх ознаках стійкості особистості і психологічного благополуччя.

Таблиця 3.19

Обрахунок кореляційних зв'язків між факторними комплексами середнього рівня психологічного благополуччя та показниками фасилітативного потенціалу студентів

Компоненти ФП	Емоційний компонент ФП	Когнітивний компонент ФП	Вольовий компонент ФП	Поведінковий компонент ФП	Потребно-мотиваційний компонент ФП	Ціннісно-смісловий компонент ФП
Фактори						
Просоціальна справедливість	.033	.182*	.321**	.126	-.075	.021
Контрольованість	.021	-.095	.323**	-.100	.189*	-.019
Прагнення до лідерства	.018	-.205*	.047	.065	.064	.112
Демонстративна поведінка контролю	.068	-.058	-.137	-.031	-.078	.026
Очікувана поведінка афекту	.179*	.140	-.075	*-.040	.109	.151
Альтруїстична поведінка	.071	-.072	-.072	.221*	-.058	.070
Емоційний інтелект	-.117	-.175	-.025	-.091	.099	.218*
Емпатійність	.221*	.010	.031	.182*	.041	.313**
Задоволеність життям	.192*	-.080	-.087	.174*	.093	.198*

Примітка: умовні позначення: * $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$; нулі та коми опущені; ФП – фасилітативний потенціал.

Когнітивний компонент фасилітативного потенціалу в середніх показниках прояву, демонструє позитивний кореляційний зв'язок із фактором «просоціальної справедливості», який виражається у стійких

переконаннях студентів справедливого ставлення до людей та світу, що активізує їх готовність у наданні допомоги і підтримки іншим людям, а їх стриманість є ознакою емоційної зрілості і витривалості, адекватної самооцінки, самовпевненості і стриманості; та негативний зв'язок із фактором *«прагнення до лідерства»*, що підкреслює відсутність у цих студентів прагнення контролювати інших людей і впливати на них, але при цьому вони органічно налаштовані на налагодження дружніх і близьких відносин з іншими людьми з метою співпраці.

Вольовий компонент фасилітативного потенціалу в середніх показниках прояву, позитивно пов'язаний із фактором *«просоціальної справедливості»*, що як і у попередньому описі відповідає усім про соціальним нормам справедливого ставлення до людей в ході взаємодії; та фактором *«контрольованості»*, який увібрав ознаки вольової регуляції поведінки, практичності у проявах наполегливості, сталості в інтересах і особистісній надійності; їх добросовісність, відповідальність і обов'язковість допомагає знаходити контакт з іншими людьми, проявляти співпереживання і допомогу та відчувати прив'язаність через теплоту, довірливість та повагу інших.

Зазначимо, що саме фактор *«контрольованості»* знаходить позитивний кореляційний зв'язок із *потребово-мотиваційним компонентом* фасилітативного потенціалу студентів цієї групи, що підсилює окреслені якості і властивості у розрізі мотиваційної спрямованості у прояві альтруїстичних тенденцій поведінки.

Поведінковий компонент фасилітативного потенціалу в середніх показниках прояву, позитивно пов'язаний із фактором *«альтруїстичної поведінки»* в усій палітрі істинного альтруїстичного спрямування від орієнтації на безкорисливу допомогу іншим людям до щирого інтересу до іншої людини безвідносно особистої вигоди; із фактором *«емпатійності»*, який за психологічним змістом пояснює не тільки вміння студентів впливати на емоційні переживання інших людей, але й окреслює соціально-адаптаційні характеристики гнучкості, толерантності та врівноваженості в

міжособистісних стосунках; та фактором «задоволеності життям», у якому відображено спектр психологічного благополуччя та особистісної успішності і комфортності.

Аналізуючи кореляційний зв'язок між *ціннісно-смысловим компонентом* фасилітативного потенціалу в середніх показниках вираження та факторними комплексами, помічаємо ідентичний попередньому, позитивний зв'язок із факторами «емпатійності» і «задоволеності життям», а також із фактором «емоційного інтелекту», який в інтегрованій формі відображає сформований баланс між справжнім вираженням настрою й поваги, правилами і гуманістичними нормами, й обачністю майбутнього фахівця просоціальної діяльності.

Результати обрахунків кореляційних зв'язків між факторними комплексами високого рівня психологічного благополуччя та показниками фасилітативного потенціалу студентів подані у табл. 3.20.

Таблиця 3.20

Обрахунок кореляційних зв'язків між факторними комплексами високого рівня психологічного благополуччя та показниками фасилітативного потенціалу студентів

Компоненти ФП	Емоційний компонент ФП	Когнітивний компонент ФП	Вольовий компонент ФП	Поведінковий компонент ФП	Потребнісно-мотиваційний компонент ФП	Ціннісно-смысловий компонент ФП
Фактори						
Просоціальна відданість	.047	.013	.221*	.112	.324**	.198*
Гармонія міжособистісної взаємодії	-.096	.041	-.081	.213*	.061	.125
Соціально-психологічна адаптивність	-.134	.047	-.051	.195*	.154	-.004
Прив'язаність	-.094	-.001	.009	-.080	.198*	.048
Емоційна компетентність	.311**	.033	.089	.124	-.120	-.163

продовження табл. 3.20

Емпатійність	.173*	-.063	.089	-.026	.348**	.080
Задоволеність життям	-.014	.015	.001	-.101	-.087	.377***
Інтроверсія	-.050	-.148	-.233*	-.002	-.157	.093
Просоціальна відповідальність	-.112	.213*	.228*	.054	.089	-.077

Примітка: умовні позначення: * $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$; нулі та коми опущені; ФП – фасилітативний потенціал.

Аналіз зафіксованих кореляційних зв'язків показав, що *емоційний компонент* фасилітативного потенціалу у високих показниках прояву, позитивно корелює із фактором «*емоційної компетентності*», у якому об'єднано базові конструкти емоційного інтелекту та характеристики очікуваної поведінки афекту від оточуючих в ознаках прагнення особистості до близьких і довірливих відносин з іншими людьми; та *фактором «емпатійності»*, який вміщує вміння студентів цієї досліджуваної групи до адекватного оцінювання емоції, відчуття емоційного стану іншої людини тощо, що підкріплено очікуваною поведінкою контролю від оточуючих для перевірки і уточнення правильності емоційного реагування.

Когнітивний компонент фасилітативного потенціалу у високих показниках прояву, демонструє позитивний кореляційний зв'язок із *фактором «просоціальної відповідальності»*, у якому локалізовані центральні характеристики норми соціальної відповідальності цих студентів щодо готовності і реалізації підтримки і допомоги іншим людям без отримання будь-якої користі чи нагороди, а за покликом душі і ментального конструювання альтруїстичної реальності.

При аналізі кореляційних зв'язків *вольового компоненту* фасилітативного потенціалу у високих показниках прояву, знову помічений позитивний зв'язок із *фактором «просоціальної відповідальності»*, зміст якого логічно доповнює позитивна кореляція із *фактором «просоціальної відданості»*, у якому зафіксований комплекс позитивних характеристик

просоціальної поведінки студентів в ознаках відданості, довіри до людей та альтруїзму, готовності прийти на допомогу, безкорисливості, толерантності, доброзичливості та прагнення приносити радість іншим людям; зафіксований негативний кореляційний зв'язок із *фактором «інтроверсії»* надає студентам екстравертованого фону особистісних якостей, а саме це стосується їх комунікабельності, мобільності та поведінкової активності.

Поведінковий компонент фасилітативного потенціалу у високих показниках прояву, позитивно пов'язаний із *фактором «гармонії міжособистісної взаємодії»* в ознаках готовності до дружніх взаємин з людьми та прагнення цих студентів «включатися» в простір взаємодії з іншими людьми; та *фактором «соціально-психологічної адаптивності»*, який характеризує особистісну здатність до адекватних зв'язків із оточуючим світом і людьми, завдяки чому людина може адекватно сприймати себе і взаємовідносини з іншими, також ці студенти є носіями толерантності, дисциплінованості і емоційної стриманості.

Потребово-мотиваційний компонент фасилітативного потенціалу у високих показниках прояву, позитивно пов'язаний із *фактором «просоціальної відданості»* в широкому спектрі готовності студентів цієї групи діяти на благо іншої людини; із *фактором «прив'язаності»* в ознаках гуманістичної спрямованості взаємодії з іншими людьми, розвинені почуття відповідальності і добросовісності, наполегливості досягнення поставлених цілей та раціональному ставленні до життєвих подій; та *фактором «емпатійності»* із його базовими характеристиками вмінь проникати у внутрішній світ інших людей і осягати їхні переживання та вмінь впливати на емоційний стан інших людей за умови отримання зворотнього зв'язку від суб'єктів взаємодії.

Те, що стосується аналізу кореляційного зв'язку *ціннісно-сміслового компоненту* фасилітативного потенціалу із виявленими факторними комплексами, то варто відмітити, що на фоні вираженої просоціальної відданості, яка загалом й заснована на ціннісно-сміслових установках та

емпатійних налаштуваннях, про що засвідчує позитивна кореляція із фактором *«просоціальної відданості»*, заявляє про себе й активне і оптимістичне ставлення студентів до життєвих подій і людей, їх емоційна стійкість, адекватна самооцінка і вміння брати на себе відповідальність у прийнятті різноманітних рішень, що засвідчує позитивна кореляція із фактором *«задоволеності життям»*.

Таким чином проведене дослідження дає усі підстави для ствердження, що рівень психологічного благополуччя знаходить у детермінаційному відношенню до проявів фасиліативності майбутніх фахівців соціальної сфери.

3.2. Інтегративні тенденції фасилітаційної детермінації в забезпеченні психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності

Проведене дослідження дає змогу концептуально доповнити зміст фасилітаційних чинників психологічного благополуччя студентів соціономічних спеціальностей у комплексі їх особистісних властивостей засобом врахування емпірично зорієнтованих результатів.

Виходячи з припущення даної дисертаційної роботи, яке успішно доведено у ході проведення дослідження, отримано результати, які окреслили психологічний зміст фасилітаційних чинників психологічного благополуччя студентів соціономічних спеціальностей. Загалом, запропоновану програму емпіричного дослідження можна розглядати як структурний спосіб вивчення фасилітаційних детермінант психологічного благополуччя особистості, а саме, йдеться про зреалізовану можливість виокремлення взаємозв'язків з індивідуальними психологічними якостями досліджуваних студентів у вигляді комплексної зумовленості їх цілісними підсистемами (факторами). Виявлені факторні профілі фасилітаційних

детермінант психологічного благополуччя, диференційованого за рівнем прояву, демонструє схожі тенденції, але й є суттєві відмінності (табл. 3.21).

Таблиця 3.21

Динаміка змін у факторній структурі фасилітаційних чинників психологічного благополуччя студентів за рівнем його прояву

Факто	Студенти з низьким рівнем психологічного благополуччя	Студенти з середнім рівнем психологічного благополуччя	Студенти з високим рівнем психологічного благополуччя
1	- демонстративна поведінка контролю (0,810); - очікувана поведінка контролю від оточуючих (-0,662); - очікувана поведінка афекту від оточуючих (0,630)	- норма справедливості (0,719); - норма соціальної відповідальності (0,702); - емоційність-стриманість (-0,597); - екстра-інтроверсія (-0,569);	- норма витрати-винагорода (0,851); - норма справедливості (0,767); - норма взаємності (-0,734);
2	- емоційність-стриманість (-0,704); - загальний показник соціальної адаптивності (-0,691); - грайливість-практичність (0,627)	- контрольованість-природність (0,834); - прив'язаність-віддаленість (0,525); - грайливість-практичність (-0,416);	- демонстративна поведінка включення (0,859); - демонстративна поведінка афекту (0,738); - очікувана поведінка включення від оточуючих (0,576);
3	- норма справедливості (0,777); - очікувана поведінка включення від оточення (0,689); - загальний показник емоційного інтелекту (0,538)	- очікувана поведінка контролю від оточуючих (-0,865); - демонстративна поведінка афекту (0,502);	- загальний показник соціальної адаптивності (0,772); - контрольованість-природність (0,696); - емоційність-стриманість (-0,647);
4	- екстра-інтроверсія (0,844)	- демонстративна поведінка контролю (0,866); - демонстративна поведінка включення (0,593);	- прив'язаність-віддаленість (0,814); - грайливість-практичність (-0,583); - демонстративна поведінка контролю (0,537);

продовження табл. 3.21

5	- демонстративна поведінка включення (0,745); - норма соціальної відповідальності (-0,625)	- очікувана поведінка афекту від оточуючих (0,754); - очікувана поведінка включення від оточуючих (0,709);	- загальний показник емоційного інтелекту (0,811); - очікувана поведінка афекту від оточуючих (0,602);
6	- контрольованість-відповідальність (-0,806);	- норма взаємності (-0,777);	- загальний показник емпатії (0,778); - очікувана поведінка контролю від оточуючих (0,647);
7	- загальний показник емпатії (0,736); - демонстративна поведінка афекту (0,716);	- загальний показник емоційного інтелекту (0,823);	- показник загальної задоволеності (0,876);
8	- норма взаємності (0,826); - норма витрати-винагороди (-0,638);	- загальний показник емпатії (0,826); - загальний показник соціальної адаптованості (-0,550);	- екстра-інтроверсія (-0,812);
9	- прив'язаність-віддаленість (-0,808); - показник загальної задоволеності (-0,560);	- показник загальної задоволеності (0,831);	- норма соціальної відповідальності (0,921);

Є усі підстави констатувати, що в статистичних матрицях наданий вичерпний комплекс взаємозв'язків досліджуваних фасилітаційних чинників психологічного благополуччя студентів як певної структури їх особистісних властивостей, виражених у кількісних значеннях коефіцієнтів кореляції у досліджуваних вибірках. Значущі з цих зв'язків відображаються у вигляді корелограм факторного аналізу, які експлікують собою комплекс особистісних показників, а також патерн зв'язків між ними (тобто структуру), який лежить в основі забезпечення психічного утворення психологічного благополуччя особистості.

За допомогою процедури кореляційного аналізу нами вираховувалися значення коефіцієнтів між факторними комплексами рівня психологічного благополуччя (низький, середній і високий) та показниками фасилітативного

потенціалу студентів. Цей спосіб дає можливість виявити і охарактеризувати детермінацію психологічного благополуччя не тільки у вигляді аналітичних зв'язків з окремими індивідуальними якостями, але й плані його комплексної зумовленості цілісними підсистемами цих якостей. В кореляційних матрицях представлено комплекси взаємозв'язків виявлених факторів і компонентів фасиліативного потенціалу в якісних значеннях коефіцієнтів кореляції за рівнями прояву психологічного благополуччя у майбутніх фахівців просоціальної діяльності (табл. 3.18-3.20).

Варіанти аналізу корелограм досить різноманітні і ретельно описані в літературі [76; 139; 183]. Нами обрано варіант визначення міри корегентності (інтегрованості) отриманих корелограм, адже ми вважаємо, що саме особистісні характеристики, які конституюють фасилітаційні ознаки психологічного благополуччя студентів за рівнем його прояву, не пов'язані аналітичними залежностями, але утворюють три якісно відмінних інтегрованих симптомокомплекса, адже явище психологічного благополуччя є складним системним утворенням, яке детерміновано фасилітаційними особливостями психіки і інтегровано у фасиліативному потенціалі особистості.

Аналіз корелограм проводився нами з визначення «ваги» кожного компонента фасиліативного потенціалу особистості: показники, значущі на рівні $p \leq 0,001$ оцінюються в 3 бала; показники, значущі на рівні $p \leq 0,01$ – 2 бала; показники, значущі на рівні $p \leq 0,05$ оцінюються в 1 бал. Таким чином, кожна змінна (властивість) характеризується включеністю в певну кількість кореляційних відношень, які відрізняються за сумарною вагою. Сумування ваги усіх взаємозв'язків, в які включений кожен компонент фасиліативного потенціалу, дає загальний показник ваги особистісної характеристики в загальній факторній структурі фасилітаційних ознак психологічного благополуччя. Характеристики, які мають найбільшу вагу, тобто є включеними в найбільше число значущих кореляційних зв'язків, є базовими для особистості (базові властивості) і фактично визначають її структурну побудову. Слід підкреслити, що саме базові якості є найважливішими для структурування

цілісної підсистеми якостей, які необхідні для забезпечення певного зовнішнього критерію, як у нашому випадку психологічного благополуччя студентів соціономічних спеціальностей. Вони можуть і повинні бути проінтерпретовані як структурноутворюючі, адже навколо них здійснюється синтез, структурування усіх інших якостей. В табл. 3.22 подано значення ваги змінних кожної із структур в досліджуваних групах студентів.

Таблиця 3.22

Значення кількості кореляційних зв'язків між факторними комплексами психологічного благополуччя та показниками фасиліативного потенціалу студентів

Компоненти фасиліативного потенціалу	Студенти з низьким рівнем психологічного благополуччя	Студенти з середнім рівнем психологічного благополуччя	Студенти з високим рівнем психологічного благополуччя
Емоційний компонент	4/4	3/3	3/3
Когнітивний компонент	3/0	2/1	1/1
Вольовий компонент	3/1	4/4	3/2
Поведінковий компонент	4/3	3/3	2/2
Потребово-мотиваційний компонент	2/2	1/1	5/5
Ціннісно-смісловий компонент	2/0	4/4	4/4

Примітка: через риску (/) вказана сумарна вага позитивних кореляцій

Запропонована інтерпретаційна схема отриманих результатів вивчення фасилітаційних чинників психологічного благополуччя студентів соціономічних спеціальностей добре віднаходить своє відображення у прийомі вивчення двох категорій якостей – провідних та базових, – який добре описаний у відповідній методичній літературі та реалізований у психологічних дослідженнях [80; 115; 139 та ін.]. Якщо базовими називають якості, які мають найбільшу структурну вагу у будь-якій цілісній структурі, тобто це такі якості, які мають найбільше число зв'язків з іншими якостями та

найбільшу значущість цих зв'язків. То провідними називають ті якості, які мають значущий безпосередній зв'язок з будь-яким критерієм, у відношенні якого функціонує певна структура якостей.

Проведений інтерпретаційний аналіз дав змогу відмітити таку особливість досліджуваного явища, яка добре вкладається в систему диференціації фасилітаційних чинників психологічного благополуччя в залежності від рівня його прояву у студентів досліджуваних груп:

- у групі студентів із низьким рівнем психологічного благополуччя, зафіксовані кореляційні зв'язки демонструють домінування у цій групі досліджуваних *емоційного* компоненту фасилітаційного потенціалу, який засвідчує невміння впливати на емоційну сферу іншої людини, в силу нерозвинених емоційно-адаптивних реакцій цих фахівців, схильності до афектів та звинувачення оточуючих, що сприяє таким формовиявам емоційних бар'єрів як домінування негативних емоцій і небажання зближатися з людьми, а отже підтверджується вираженими показниками емоційної нестриманості; неконтрольованою імпульсивністю та грайливістю і легковажністю, що констатує їх ситуативно-домінуючі ознаки бути кращими і досконалими із вираженим вмінням представлення своєї позиції без особливої аргументації; тенденцією дистанціювання від інших людей та загальним відчуттям незадоволеністю життям, що фактично робить їх категоричними і консервативними в оцінках інших людей; та і *поведінкового* компоненту в ознаках здійснення вчинків та дій щодо допомоги іншим людям тільки у випадку конкретної користі, незалежності і самостійності, відсутності емпатійної компетентності і толерантності у міжособистісній взаємодії, що негативно відображається в їх адаптаційному профілі переживання реальних емоційних переживань з вимогами майбутньої професійної діяльності.

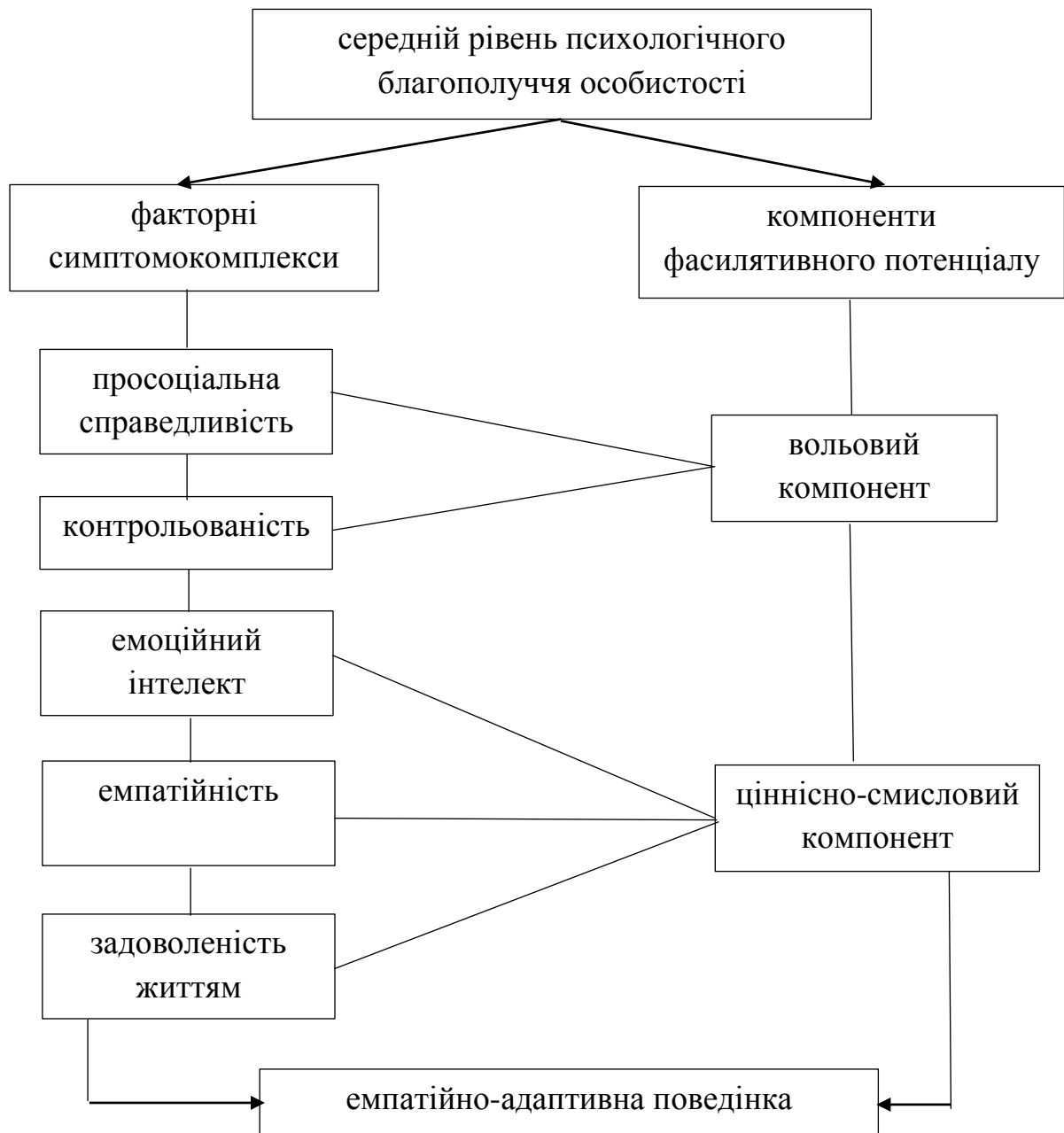
Тому є усі підстави констатувати, що психологічний зріз фасилітаційних ознак психологічного благополуччя майбутніх фахівців соціальної сфери експлікує форму *імпульсивно-корисної* поведінки досліджуваних студентів (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Схема психологічного змісту імпульсивно-корисної форми поведінки осіб з низьким рівнем психологічного благополуччя

- у групі студентів із середнім рівнем психологічного благополуччя, зафіксовані кореляційні зв'язки демонструють домінування *вольового* компоненту фасилітативного потенціалу особистості, підкріплений ознаками просоціальної справедливості, добросовісності, сталості і надійності, емпатійності і прив'язаності, що суттєво впливає на їх прагнення до ствердження загальнолюдських цінностей, і, часто не на користь власним інтересам, демонструє відповідальність та прагнення до самовдосконалення, що проявляється у розвинутій самооцінці власних можливостей, які тісно межують із високою моральністю і витриманістю; та *ціннісно-сміслового* компоненту фасилітативного потенціалу в ознаках соціально-адаптаційних

характеристик гнучкості, толерантності та врівноваженості в міжособистісних стосунках, що виражається у створенні теплих й довірливих відносин з іншими, вмінні дивитися на світ очима інших, любити людей і як наслідок знаходити з ними контакт, їх комунікабельність й відкритість, дає змогу толерантніше ставитися до інших; та загального фону задоволеності життям за рахунок комунікативно-відкритих ознак, сповнених відповідальності, впевненості, внутрішньої тактовності і вихованості, активності та адаптаційної мобільності (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Схема психологічного змісту емпатійно-адаптивної форми поведінки осіб із середнім рівнем психологічного благополуччя

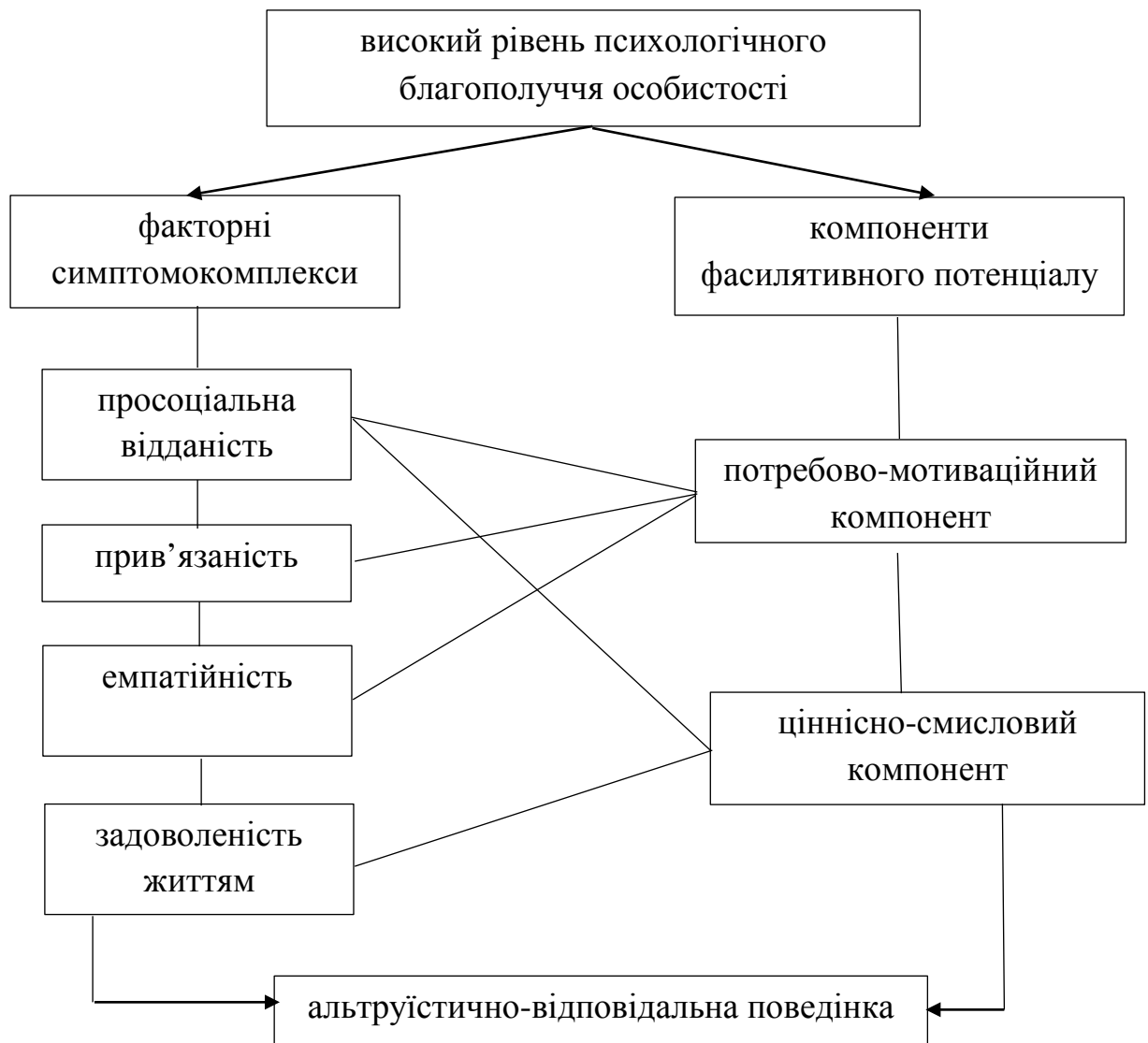
Психологічний зріз фасилітаційних ознак психологічного благополуччя майбутніх фахівців соціальної сфери експлікує форму *емпатійно-адаптивної* поведінки досліджуваних студентів.

- у групі студентів із високим рівнем психологічного благополуччя, зафіксовані кореляційні зв'язки демонструють домінування *потребово-мотиваційного* компоненту фасилітативного потенціалу у широкому спектрі проявів просоціальної відповідальності, альтруїстичності, гуманістичної спрямованості та емпатійності, за рахунок чого, ці студенти можуть толерантніше і відвертіше ставитися до інших, їх розвинута комунікативність дає змогу ефективно проявляти ініціативність, активність, відкритість новим знанням і відносинам; та *ціннісно-сміслового* компоненту фасилітативного потенціалу в ознаках просоціальної відданості, оптимістичного ставлення до людей, альтруїстичної реалізованості та задоволеності життям, які у комплексі визначають сформовані життєву установку і вміння бути близькими і відкритими з людьми, соціально корисними, готовими робити добро та безкорисливо допомагати усім людям та постійно приходити на допомогу.

Психологічний зріз фасилітаційних ознак психологічного благополуччя майбутніх фахівців соціальної сфери експлікує форму *альтруїстично-відповідальної* поведінки досліджуваних студентів (рис. 3.7).

Таким чином виявлені форми поведінки студентів демонструють фасилітативний вимір, який детермінує прояв психологічного благополуччя: студенти з низьким рівнем психологічного благополуччя визначаються імпульсивно-корисною поведінкою із сформованим емоційним та поведінковим компонентами фасилітативного потенціалу; студенти із середнім рівнем психологічного благополуччя – емпатійно-адаптивною поведінкою із сформованим вольовим та ціннісно-смісловим компонентами фасилітативного потенціалу; а студенти із високим рівнем психологічного благополуччя визначаються альтруїстично-відповідальною поведінкою із вираженими

потребово-мотиваційним і ціннісно-смысловим компонентами фасиліативного потенціалу.

Рис. 3.7. Схема психологічного змісту альтруїстично-відповідальної форми поведінки осіб з високим рівнем психологічного благополуччя

Зміст фасилітаційного виміру психологічного благополуччя демонструє перехід від імпульсивних до ціннісно-смыслових формовиявів фасилітаційної поведінки студентів просоціальних спеціальностей, тим самим визначаючи інтегративний зміст фасилітаційної детермінації їх психологічного благополуччя: на основі розвинутого фасилітативного змісту розгортається інтеграція, що й складає суть високого рівня прояву психологічного благополуччя, що відображається на змісті майбутньої просоціальної спрямованості професійної діяльності. Тому, фасилітаційна

детермінація є індикатором усіх ознак психологічного благополуччя, які безпосередньо задіяні у забезпеченні ефективної професійної реалізації майбутніх фахівців просоціальної діяльності.

Усі інтегративні ознаки фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості можна звести до процесуально-психологічного плану їх прояву. Вирішення такого процесуального статусу фасилітації зумовлено трансформацією цього психологічного феномену у бік регулятивної установки загальної психологічної методології. Йдеться про детермінацію особистості та її розвитку системами, в які вона включена, а саме активність власне особистості у цьому детермінаційному процесі. Активність особистості як суб'єкта діяльності орієнтована на налаштування і оптимізацію діяльності, як із зовнішнього, так й внутрішнього боку, а також на узгодження зовнішніх елементів діяльності з її внутрішніми моментами. Фактично активність особистості спрямована на розвиток і удосконалення усіх видів діяльності, якими володіє особистість, а міра активності демонструє типовий спосіб, за допомогою якого особистість управляє своєю діяльністю.

Саме в цьому контексті варто навести дані дослідження М. Казанжі, де вона зазначає, що у осіб з високими значеннями всіх показників фасилітаційного потенціалу моральні норми відіграють значну роль у регуляції поведінки, особливого значення набувають внутрішні мотиви прийняття рішення в ситуації морального вибору з опорою на сенс життя як основу, що керує поведінкою людини; вони схильні до конструктивних рішень, надання конкретних порад; а також характеризуються як адаптивні, оптимістичні, врівноважені, відчують емоційний комфорт, легко приймають інших такими, які вони є, керуються внутрішнім контролем [70, 376].

Емпірично експлікований матеріал проведеного дослідження демонструє, що психологічне благополуччя студентів групи 1 (низький рівень) зумовлено проявами їх фасилітаційної компетентності в межах

соціально-адаптаційних здібностей (75 % від загальної кількості особистісно-поведінкових ознак); для студентів із середнім рівнем психологічного благополуччя – в межах соціально-адаптаційних здібностей та вмінь недирективної інтерперсональної взаємодії (відповідно по 40 % особистісно-поведінкових ознак); для студентів з високим рівнем психологічного благополуччя релевантно вираженими є характеристики активного задіяння фасилітативного потенціалу освітньо-професійного середовища (56 % особистісно-поведінкових ознак). Тобто імпульсивно-корисна форма фасилітаційної поведінки студентів переважно зумовлена рівнем сформованих у них соціально-адаптаційних здібностей; емпатійно-адаптивна форма – рівномірним проявом соціально-адаптаційних здібностей та вмінь недирективної інтерперсональної взаємодії; а альтруїстично-відповідальна форма фасилітаційної поведінки – активним задіянням фасилітативного потенціалу освітньо-професійного середовища як області міжособистісних відносин і життєдіяльності, в якій реалізується людина. Тобто високий рівень психологічного благополуччя залежить від рівня прийняття суб'єктами освітньо-професійного середовища цінностей, правил і норм суспільства. А смисли і цінності є цілісно діючею системою, що зумовлює її поведінку.

Вважаємо, що зафіксовані фасилітаційні чинники низького рівня прояву психологічного благополуччя визначають зміст пристосування людини до професійних обставин через процес емоційно-ціннісного ставлення до вимог професії й до самого себе та формування емоційної рівноваги, що спрямована на прояв стійкості емоцій та ефективно поміркованої стабільності. Емпірично експлікована імпульсивно-корисна форма фасилітаційної поведінки студентів

демонструє гедоністичну модель мотивації поведінки, у якій зміст професійної діяльності інтерпретується у формі чуттєвих переживань «очікування емоційного задоволення»; їх орієнтація на стан актуалізує власні емоційні переживання та задіяння різноманітних психологічних захистів, які

виражаються у надмірній спостережливості, нерішучості, зверхконцентрації уваги на наслідках, пасивності тощо.

Щодо виявлених фасилітаційних чинників середнього та високого рівнів прояву психологічного благополуччя, то зафіксовані емпатійно-адаптивна і альтруїстично-відповідальна форма фасилітаційної поведінки визначають сформовану соціальну спрямованість майбутніх фахівців просоціальної діяльності, де відображається внутрішня готовність людини до здійснення обраного професійного фаху та до максимальної реалізації професійних, особистісних та соціальних ідеалів в житті та професійній діяльності. Система визнаних цінностей зорієнтовує світогляд, переконання і судження у річище гуманізованого ставлення до довкілля, сприяє найефективнішому розвитку і самовдосконаленню особистості. Зміст інтерпретації професійної діяльності укладений у когнітивну модель мотивації поведінки із вираженою «привабливістю очікуваного результату»; а їх орієнтація на дію визначає досягнення цілі через усвідомлення власних можливостей і здібностей, почуття норми, яке відображає об'єктивні параметри дійсності, соціальні вимоги та регламентовану поведінку суб'єкта. Людина обґрунтовує свої судження на значущості та досяжності результату засобами селективної уваги, підтримуючого наміру, контролю емоцій та контролю оточення. Таким чином, суб'єкт демонструє орієнтованість на планування та прагнення до його втілення, всі його дії спрямовані на зміни наявного стану у напрямку майбутнього стану.

На нашу думку, виходячи з інтегративного змісту фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості можна з упевненістю вважати, що вона є необхідною ланкою, і, навіть своєрідним етапом в ході професійного самовизначення студентів, між основними психологічними особливостями та цілісною структурою регуляції діяльності та поведінки. І, особливо це стосується майбутніх фахівців соціономічних професій. Адже як відомо, різноманітні соціальні програми (інституції) є багатоцільовими і включають велику кількість детермінацій, які повинні призводити до

прижиттєвого формування низки психологічних ефектів багатопланового соціального розвитку фахівця. У будь-якому випадку результати соціальних впливів залежать від інтенсивності і якості власної активності особистості фахівця, адже він у відповідності із своїми установками, цілями і бажаннями переосмислює, і, навіть може змінювати соціальні вимоги професійної сфери, роблячи внесок в детермінацію власного розвитку. Конкретні прояви активності визначаються якісним визначенням властивостей, які належать до системних утворень, де визначальну роль має структурна впорядкованість, тобто чим вищий рівень організації, тим й вищий рівень загальної активності.

Щодо фасилітаційного виміру психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності, проведеного у нашому дослідженні, то для їх ефективної професійної реалізації потрібно обов'язково враховувати такі інтегративні характеристики фасилітації як *регуляційна взаємодія та регуляційне оновлення*.

На нашу думку, процес професіоналізації майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей має багатоцільовий характер і передбачає постійне формування позитивної установки на просоціальну діяльність і оновлення професійних цінностей; збагачення професійної компетентності та забезпечення формування суб'єктної позиції соціально-професійного самозбереження особистості; освоєння механізмів і алгоритмів саморозвитку і самореалізації та реалізацію адекватного акмеологічного забезпечення цього процесу. Особистість фахівця просоціальної діяльності є системоутворюючим чинником його праці, що визначає соціальне спрямування, професійну позицію його діяльності і спілкування. Так фахівець визначає мету і зміст професійної діяльності, але при цьому він завжди зазнає впливу з боку цієї діяльності: так спочатку особистість є умовою діяльності і пристосовується до неї, а після цього вже сама вибудовує та розвиває її.

Коли йдеться про особистість майбутнього фахівця як умови його професійної діяльності, то чітко простежується аспект *регуляційної взаємодії*

із середовищем професійної реалізації, що виявляється у перебігові цілісної поведінки і діяльності, а також у взаєминах із людьми. Зрозуміло, що зміст регуляційної взаємодії зумовлюється як природними (типологічними) особливостями, так й особистісними властивостями, своєрідність прояву яких залежить від характеру взаємостосунків у групі, групових цінностей та рольових еталонів. У цьому випадку фасилітаційна характеристика регуляційної взаємодії надає психологічні орієнтири у пошуку норм соціальної поведінки майбутнього фахівця, що виявляється у свідомому управлінні власною поведінкою як на операційно-технічному, так й на мотиваційно-смысловому рівні. Слід зазначити, що цей процес є індивідуальним і дуже тісно пов'язаний із системою цінностей і мотивів особистості та особливостями сприйняття нею світу. Фахівець як особистість не просто механічно порівнює свою модель поведінки із вимогами майбутньої професійної діяльності, але й виражає своє позитивне чи негативне ставлення до неї, переживаючи почуття задоволення чи незадоволення, захоплення чи то відрази, що й визначає рівень його психологічного благополуччя.

Інтегративна суть фасилітаційної характеристики регуляційної взаємодії розкривається через усвідомлену фіксацію суб'єктивного стану майбутнього фахівця у передбаченні ним оцінки з боку суспільства і соціально-професійних вимог і норм, та через реакції особистості на ці оцінки та їх наслідки. І, як результат, у майбутнього фахівця просоціальної діяльності виробляється власне рішення реалізації програми поведінки або відмови від неї. Великого значення тут набуває емоційна регуляція, що відповідає за збалансованість психічних процесів та забезпечення психологічно комфортного й стабільного стану внутрішнього світу. Цим й можна пояснити зафіксовані високі показники прояву емоційного компонента фасилітаційного потенціалу у студентів із низьким рівнем психологічного благополуччя.

Продовжуючи обґрунтування інтегративних характеристик фасилітації, мусимо торкнутися діалектичних закономірностей розвитку психічного. Так,

у психіці, як й у об'єктивному світі, має місце накопичення кількісних змін та їх перехід у якісні. Накопичуючись та визначаючись, протиріччя в свідомості переходять на інший якісний рівень, де знову відбувається якісне накопичення протиріч та їх вирішення і поява нових якостей. При цьому, за часом накопичення протиріч та їх вирішення може протікати як швидко, так й повільно. Швидкість накопичення і вирішення протиріччя носить нерозривно пов'язаний з об'єктивним світом характер, і значною мірою визначається ним, які й самі притиріччя. Закон заперечення в психічних процесах має такий же самий характер, що й у природі та суспільстві. Тобто заперечення в психіці людини носить діалектичний характер і підкреслює поступовий характер розвитку внутрішнього світу людини. Психіка людини, представляючи собою єдність найрізноманітніших протиріч, і знаходячись в постійному русі їх виникнення, розвитку і вирішення, заперечує тільки ті сторони, які втратили своє значення, перестали бути необхідними, і в ході боротьби з новими сторонами отримали поразку. В той же час зберігаються ті сторони заперечувальних психічних елементів (думки, почуття, уявлення, відчуття, норми поведінки, цінності, інтереси, потреби, виражені в складній єдності психічних процесів), які залишаються корисними, необхідними або такими, що не є перешкодою для подальших психічних процесів.

Загальними діалектичними закономірностями можна пояснити таку інтегративну характеристику фасилітації як регуляційне оновлення, яке відбувається на особистісному рівні саморегуляції через усвідомлення психологічної природи власної суб'єктивності, яка зростає завдяки саморегуляції поведінки особистості. Бути суб'єктом при саморегуляції поведінки означає надавати особистісного смислу загальнолюдським та конкретно індивідуальним цінностям, певним обов'язкам та завданням, завдяки яким й відбувається активне обрання людиною своєї позиції щодо суспільно виробленої системи ціннісних орієнтацій й окреслення на цьому ґрунті змісту свого існування. На нашу думку, в цьому випадку йдеться про ціннісно-сміслову природу особистісного самовизначення, де розгортається

поновлення конкретних соціально-професійних вмінь та поведінкових та рефлексивних здібностей майбутнього фахівця соціономічної сфери, що утворює підґрунтя для його продуктивного мислення, панорамного світогляду та системи гуманних цінностей.

Інтегративна суть фасиліативної характеристики регуляційного оновлення розкривається через переосмислення власного досвіду засобами професійної рефлексії, які дають змогу змінювати, вдосконалювати, переосмислювати та перетворювати власний досвід професійної реалізації засобами вироблення соціально-поведінкової позиції, усвідомлення своїх поведінкових норм, виокремлення конструктивних варіантів професійного зростання. Зміст зафіксованих емпатійно-адаптивної та альтруїстично-відповідальної форм фасилітаційної поведінки підтверджує, що саме їх носії визначаються виробленою поведінковою позицією у погляді на самого себе та усвідомлення соціально-професійних норм, що загалом визначає їх високий рівень прояву психологічного благополуччя. Саме така позиція дає змогу реорганізувати наявний досвід, який є реальним життєвим матеріалом для вияву ціннісно-сміслових можливостей й змістовно забезпечує рефлексивний процес осмислення, переосмислення і дієвого перетворення найближчого оточення, майбутньої професійної діяльності та повсякденної поведінки. Тому регуляційне оновлення як інтегративна характеристика фасилітації фактично передбачає сформованість здатності особистості до перебудови неадекватних установок, ставлень, конструктів і водночас спроможність до соціально унормованої поведінки та гуманних вчинків.

Загалом зазначені інтегративні характеристики фасилітації (регуляційної взаємодії та регуляційного оновлення) охоплюють усвідомлення цінності професійного самовдосконалення майбутнього фахівця просоціальної діяльності. У методологічному аспекті виділені інтегративні характеристики дають змогу поглибити та конкретизувати існуючі уявлення про генезу і структуру професійного самовизначення

особистості, а також про місце і роль в професійному становленні фасилітаційних механізмів і процесів.

Проведене дослідження дало ще раз змогу переконатися, що на основі представлених результатів та їх інтерпретацій, аналітична картина розуміння фасилітаційної детермінації в забезпеченні психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності як інтеграційного процесу професійного самовизначення особистості може бути вміщена у соціально-психологічний портрет успішного фахівця, аналіз якого може бути основою для подальших досліджень та осмислення проблем успішності в різних видах професійної діяльності.

У завершенні варто відзначити, що психологічне благополуччя особистості в його функціональному статусі базується на змісті фасилітаційних характеристик студентів, які є операціональними засобами його прояву. А це, в свою чергу, потребує постійного моніторингу фасилітаційного профілю психологічного благополуччя особистості з метою визначення проблемних зон його прояву і визначення відповідних психокорекційних технологій їх усунення.

Висновки до розділу 3

1. Представлено опис результатів емпірико-діагностичного вивчення фасилітаційних чинників психологічного благополуччя майбутніх фахівців, диференційованих за рівнем її прояву. Зокрема, за допомогою Z-критерію нормальності Колмогорова-Смирнова та процедури дискримінаційного аналізу, констатовано подальше використання непараметричного критерію Н-критерію Крускала-Уоллеса для порівняння емпіричних результатів діагностики трьох вибірок студентів. Статистично значущими ($p \leq 0,05$, $p \leq 0,01$, $p \leq 0,001$) виявились відмінності між переважною більшістю діагностичних показників, за виключенням показників емоційного каналу емпатії, установок, що блокують емпатію, проникливої здатності до емпатії, ідентифікації, відповідальності-безвідповідальності.

Проведення факторизації методом головних компонент із варімакс-обертанням матриці психологічних шкал (змінних) дало змогу отримати однозначно інтерпретовану факторну структуру вимірюваних особистісних характеристик, які зумовлюють специфіку формування та прояву певного рівня психологічного благополуччя. Для визначення кількості факторів використовувався критерій Кайзера. Правомірність застосування методу факторного аналізу до вибірки також перевірялась за критерієм Кайзера-Мейєра-Олкіна: значення кореляції між фактором та змінними, що входять в його структуру менше 0,5 не брались до уваги в аналізі та критерієм сферичності Барлетта ($p \leq 0,001$).

Факторну модель структури фасилітаційних ознак низького рівня прояву психологічного благополуччя студентів складають: «*демонстративна поведінка контролю*» (10,1 % дисперсії); «*емоційна нестриманість*» (8,41 %); «*просоціальна справедливість*» (7,83 %); «*екстраверсія*» (7,52 %); «*демонстративна поведінка включення*» (7,44 %); «*природність*» (7,37 %); «*емпатійність*» (7,24 %); «*просоціальна взаємність*» (7,14 %), «*соціальна віддаленість*» (6,83 % дисперсії).

Факторну модель структури фасилітаційних ознак середнього рівня прояву психологічного благополуччя студентів визначають: «*просоціальна справедливість*» (9,83 % дисперсії); «*контрольованість*» (8,33 %); «*прагнення до лідерства*» (7,84 %); «*демонстративна поведінка контролю*» (7,48 %); «*очікувана поведінка афекту*» (7,44 %); «*альтруїстична поведінка*» (7,39 %); «*емоційний інтелект*» (7,35 %); «*емпатійність*» (6,58 %), «*задоволеність життям*» (6,39 % дисперсії).

До факторної моделі фасилітаційних ознак високого рівня прояву психологічного благополуччя студентів увійшли: «*просоціальна відданість*» (13,8 % дисперсії); «*гармонія міжособистісної взаємодії*» (9,99 %); «*соціально-психологічна адаптивність*» (9,89 %); «*прив'язаність*» (8,16 %); «*емоційна компетентність*» (7,21 %); «*емпатійність*» (6,79 %);

«задоволеність життям» (6,61 %); «інтроверсія» (6,38 %), «просоціальна відповідальність» (6,03 % дисперсії).

Наступним кроком вивчення фасилітаційних характеристик осіб з різними рівнями прояву психологічного благополуччя стало використання методу *кореляційного аналізу* (коефіцієнт кореляції *r*-Пірсона) для визначення статистично-достовірних зв'язків (позитивних (+) і негативних (-)) між основними факторними симптомокомплексами та загальним показником фасилітативного потенціалу, що суттєво доповнило емпіричні результати: *низький рівень* прояву психологічного благополуччя знаходить зв'язок емоційного компоненту фасилітативного потенціалу із факторами «емоційної нестриманості» (+) ($p \leq 0,05$), «природності» (+) ($p \leq 0,01$) та «соціальної віддаленості» (+) ($p \leq 0,05$); когнітивного компоненту із фактором «просоціальної справедливості» (-) ($p \leq 0,001$); вольового компоненту із фактором «просоціальної взаємності» (+) ($p \leq 0,05$); поведінкового компоненту із факторами «просоціальної взаємності» (+) ($p \leq 0,01$), «соціальної віддаленості» (+) ($p \leq 0,05$) та «емпатійності» (-) ($p \leq 0,05$); потребнісно-мотиваційного компоненту із фактором «екстраверсії» (+) ($p \leq 0,01$); та ціннісно-сміслового компоненту фасилітативного потенціалу із факторами «емпатійності» (-) ($p \leq 0,05$) та «просоціальної справедливості» (-) ($p \leq 0,05$); *середній рівень* прояву психологічного благополуччя знаходить зв'язок емоційного компоненту фасилітативного потенціалу із факторами «очікуваної поведінки афекту» (+) ($p \leq 0,05$), «емпатійності» (+) ($p \leq 0,05$) та «задоволеності життям» (+) ($p \leq 0,05$); когнітивного компоненту із факторами «просоціальної справедливості» (+) ($p \leq 0,05$) та «прагнення до лідерства» (-) ($p \leq 0,05$); вольового компоненту із факторами «просоціальної справедливості» (+) ($p \leq 0,01$) та «контрольованості» (+) ($p \leq 0,01$); поведінкового компоненту із факторами «альтруїстичної поведінки» (+) ($p \leq 0,05$), «емпатійності» (+) ($p \leq 0,05$) та «задоволеності життям» (+) ($p \leq 0,05$); потребнісно-мотиваційного компоненту із фактором «контрольованість» (+) ($p \leq 0,05$); та ціннісно-сміслового компоненту

фасиліативного потенціалу із факторами «емпатійності» (+) ($p \leq 0,01$), «задоволеності життям» (+) ($p \leq 0,05$) та «емоційного інтелекту» (+) ($p \leq 0,05$); високий рівень прояву психологічного благополуччя знаходить зв'язок емоційного компоненту фасиліативного потенціалу із факторами «емоційної компетентності» (+) ($p \leq 0,01$) та «емпатійності» (+) ($p \leq 0,05$); когнітивного компоненту із фактором «просоціальної відповідальності» (+) ($p \leq 0,05$); вольового компоненту із факторами «просоціальної відповідальності» (+) ($p \leq 0,05$), «просоціальної відданості» (+) ($p \leq 0,05$) та «інтроверсії» (-) ($p \leq 0,05$); поведінкового компоненту із факторами «гармонії міжособистісної взаємодії» (+) ($p \leq 0,05$) та «соціально-психологічної адаптованості» (+) ($p \leq 0,05$); потребнісно-мотиваційного компоненту із фактором «просоціальної відданості» (+) ($p \leq 0,01$), «прив'язаності» (+) ($p \leq 0,05$) та «емпатійності» (+) ($p \leq 0,01$) та ціннісно-смыслового компоненту фасиліативного потенціалу із факторами «просоціальної відданості» (+) ($p \leq 0,05$) та «задоволеності життям» (+) ($p \leq 0,001$).

2. Проведене дослідження дає змогу концептуально доповнити зміст фасилітаційних чинників психологічного благополуччя студентів соціономічних спеціальностей у комплексі їх особистісних властивостей засобом врахування емпірично зорієнтованих результатів.

Використання аналізу корелограм у варіанті визначення міри корегентності дало змогу визначити «вагу» компонентів фасиліативного потенціалу студентів, диференційованих за рівнем їх психологічного благополуччя; у групі студентів із низьким рівнем психологічного благополуччя, зафіксовані кореляційні зв'язки демонструють домінування емоційного і поведінкового компонентів фасиліативного потенціалу; у групі студентів із середнім рівнем психологічного благополуччя – вольового і ціннісно-смыслового; а групі студентів з високим рівнем психологічного благополуччя домінуючими виявилися *потребово-мотиваційний* та *ціннісно-смысловий*. Психологічний зріз фасилітаційних ознак психологічного

благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності кожної з груп відповідно експлікує форми *імпульсивно-корисної, емпатійно-адаптивної та альтруїстично-відповідальної* поведінки досліджуваних студентів.

Зміст фасилітаційного виміру психологічного благополуччя демонструє перехід від імпульсивних до ціннісно-сміслових формовиявів фасилітаційної поведінки студентів просоціальної діяльності, тим самим визначаючи інтегративний зміст фасилітаційної детермінації їх психологічного благополуччя в ознаках *регуляційної взаємодії та регуляційного оновлення*, які є необхідною ланкою професійного самовизначення студентів. Запропонований варіант теоретичного та емпірико-діагностичного вивчення фасилітаційних чинників психологічного благополуччя майбутніх фахівців соціальної сфери, ще раз доводить, що запропонований формат дослідження є продуктивним засобом визначення фасилітаційного профілю в період первинної професіоналізації особистості.

У третьому розділі використані літературні джерела, що знаходяться у списку використаних джерел під номерами: [8; 33; 70; 76; 80; 115; 139; 183].

Матеріали третього розділу дисертації висвітлено в публікаціях автора: [81; 83; 84; 91].

ВИСНОВКИ:

В дисертації здійснено теоретичний аналіз і вирішення поставлених наукових завдань, що полягали в емпіричному визначенні фасилітаційних чинників психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності. Результати, отримані в ході дослідження, дають змогу сформулювати такі висновки:

1. Результатом теоретико-методологічного аналізу міждисциплінарних студій явища психологічного благополуччя є розгляд його фасилітаційної детермінації в ознаках оптимального функціонування особистості, які опосередковують процеси ефективною особистісної самореалізації. Враховуючи характеристики фахівців просоціальної діяльності, які є носіями альтруїстичної спрямованості власної реалізації, що передбачає безкорисливе ставлення, співпереживання і підтримку людини, зацентовано увагу на етапі первинної професіоналізації як базовому у визначенні їх інтересів, цінностей і можливостей успішної самореалізації. Концептуалізовано розгляд психологічного благополуччя майбутніх фахівців просоціальної діяльності як психологічного стану, який зумовлюється комплексом сформованих соціально-адаптаційних здібностей, розвинутих вміннями недирективної інтерперсональної взаємодії та фасиліативним потенціалом освітньо-професійного середовища.

2. Розроблена теоретична модель фасилітаційної детермінації психологічного благополуччя особистості демонструє нерозривний зв'язок фасилітації та переживання психологічного благополуччя, який породжує активність, спрямовану на активацію професійної самореалізації майбутнього фахівця просоціальної діяльності як суб'єкта забезпечення психологічного благополуччя стосовно себе та інших людей і навколишньої дійсності. Виокремлено фасилітаційні чинники психологічного благополуччя – соціально-психологічна адаптованість, вміння недирективної інтерактивної взаємодії та фасиліативний потенціал освітньо-професійного середовища, які комплексно є основою соціально здорової особистості.

3. На емпірико-діагностичному рівні з'ясовано, що рівень переживання психологічного благополуччя детермінований комплексом фасилітативно-особистісних ознак студентів, що визначає тенденції їх просоціальної поведінки: студенти з низьким рівнем психологічного благополуччя визначаються *імпульсивно-корисною* поведінкою, яка базується на показниках соціально-психологічної адаптованості (75 % від загальної кількості фасилітативно-особистісних ознак) із сформованим емоційним та поведінковим компонентами фасилітативного потенціалу; студенти із середнім рівнем психологічного благополуччя – *емпатійно-адаптивною* поведінкою, в якій локалізовано показники соціально-адаптаційних здібностей та умінь недирективної інтерперсональної взаємодії (відповідно по 40 % фасилітативно-особистісних ознак) із сформованим вольовим та ціннісно-смісловим компонентами фасилітативного потенціалу; а студенти із високим рівнем психологічного благополуччя визначаються *альтруїстично-відповідальною* поведінкою із релевантно вираженими характеристиками активного задіяння фасилітативного потенціалу освітньо-професійного середовища (56 % фасилітативно-особистісних ознак) та потребово-мотиваційним і ціннісно-смісловим компонентами фасилітативного потенціалу.

4. Зміст фасилітаційного виміру психологічного благополуччя демонструє перехід від імпульсивних до ціннісно-сміслових формованій фасилітаційної поведінки студентів просоціальної діяльності, тим самим визначаючи інтегративний зміст фасилітаційної детермінації їх психологічного благополуччя в ознаках *регуляційної взаємодії* із середовищем професійної реалізації, що виявляється в цілісності поведінки й діяльності, а також у взаєминах із людьми, та *регуляційного оновлення*, яке відбувається на особистісному рівні саморегуляції через усвідомлення психологічної природи власної суб'єктності.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. Перспективними напрямками вивчення досліджуваної проблеми є подальша верифікація фасилітаційних чинників розгортання суб'єктного

потенціалу майбутніх фахівців просоціальної діяльності з метою забезпечення інтерперсональної ціннісної синергії їх професійної і життєвої компетентності та проведення низки досліджень щодо виявлення інтерналізованих форм психологічного благополуччя особистості в умовах соціальної аксіокорекції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамов В.В. Фасилитация как процедурная технология в профессиональной деятельности учителя. *Человеческий фактор: проблемы психологии и эргономики*. 2006. № 2. 21-22.
2. Абульханова К.А. Субъект и субъектность: проблема определения качеств. *Развитие психологии в системе комплексного человекознания*. Ч.1. Москва : Институт психологии РАН, 2012. 49-62.
3. Авдеева И.Н. Педагогическое творчество и педагогическая фасилитация. *Вестник МГОУ, серия «Психологические науки»*. Москва : Изд-во МГОУ. 2007. №1. 114-121.
4. Авдеева И.Н. Психологическая характеристика фасилитативных педагогических технологий. Субъективная направленность. Ч. 1. *Горизонты образования*. 2012. № 2 (35). 37-43.
5. Агеев В.С. Взаимоотношения групп с неравным социальным статусом и психологические последствия несправедливости. *Психологический журнал*. 1990. Т. 11. №. 4. 12-19.
6. Агеев В.С., Сыродеева А.А. Интегративные процессы в межгрупповом взаимодействии. *Вестник Моск. ун-та. Серия 14. Психология*. 1987. № 2. 11-20.
7. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии ; пер. с англ. А. Боковикова. Москва : Академический Проект, 2011. 240 с.
8. Алгоритмика, статистика и теория вероятностей. Критерий Крускала-Уоллеса ; электронный ресурс; режим доступа: <http://matstats.ru/uol.html>
9. Александров Ю.М. Саморегуляція як чинник психологічного благополуччя студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Харків, 2010. 22 с.
10. Аминов Н.А. Дифференциальный подход к исследованию структурной организации главных компонентов педагогических способностей. *Вопросы психологии*. 1995. № 5. 5-17.

11. Аминов Н.А., Молоканов М.В. Социально-психологические предпосылки специальных способностей школьных психологов. *Вопросы психологии*. 1992. № 1. 74-83.
12. Амосов Н.М. Энциклопедия Амосова. Алгоритмы здоровья. Человек и общество. Москва : ООО «Изд-во АСТ» ; Донецк : Сталкер, 2002. 464 с.
13. Ананьев В.А. Основы психологии здоровья. Санкт-Петербург : Речь, 2006. 384 с.
14. Анцыферова Л.И. Гуманистически экзистенциальный подход к мудрости : способы постижения истинного Я и призвания человека. *Психологический журнал*. 2005. Т. 26. № 3. 5-14.
15. Аргайл М. Психология счастья ; [2-е изд.]. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 271 с.
16. Ассаджолли Р. Психосинтез ; пер. с итал. Москва : Издательство института психотерапии, 2008. 384 с.
17. Баженов С.А., Маликов Н.С. Качество жизни населения : теория и практика. *Уровень жизни населения регионов России*. 2002. № 2. 1-46.
18. Бандурка А.М., Друзь В.А. Конфликтология : учеб. Пособие для вузов. Харьков : РИП «Оригинал» : Фортуна_Пресс, 1997. 352 с.
19. Берн Э. Введение в психиатрию и психоанализ для непосвящённых. Санкт-Петербург : МФИН, 1992. 228 с.
20. Бех І.Д. Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання. *Інноватика у вихованні*. 2015. Вип. 1. 7-13.
21. Болучевская В.В. Профессиональное самоопределение будущих специалистов помогающих профессий : монография. Волгоград : Изд-во ВОлГМУ, 2010. 264 с.
22. Борисюк С.О. Розвиток здатності до фасилітативної взаємодії у майбутніх соціальних педагогів засобами соціально-педагогічного тренінгу. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 5. 180-182.

23. Боришевський М. Концептуальні засади проблеми самотворення особистості. *Психологія особистості*. 2013. № 1. 39-47.
24. Боуен М. Духовність і личностно-центрований підхід. *Вопросы психологии*. 1992. № 3-4. 24-33.
25. Бочарова В.Г. Професійна соціальна робота : личностно-орієнтований підхід. Москва : ИПСРРАО, АСОПир РФ, 1999. 184 с.
26. Братусь Б.С. Аномалії особистості. Москва : Мысль, 1988. 301 с.
27. Братусь Б.С. К проблемі розвитку особистості в зрілому віці. *Вестник Моск. ун-та. Серія 14. Психологія*. 1980. № 2. 3-12.
28. Брессо Т.И. Соціокультурні детермінанти просоціальної мотивації студентів соціально-економічних професій : дис. канд. психол. наук, 19.00.05. Москва, 2013. 172 с.
29. Брэйзер Д. Любов як необхідне умово: клієнтцентриований підхід за межами Я. *Карл Роджерс і його послідовники : психотерапія на порозі ХХІ віка* ; под ред. Д. Брэйзера. Москва : Когіто-Центр, 2005. 78-99.
30. Бурлачук Л. Психодіагностика. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 352 с.
31. Бурнард Ф. Тренінг міжособистісного взаємодія. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 304 с.
32. Бьюдженталь Д. Наука бути живим. Діалог між терапевтом і пацієнтом в гуманістическій терапії. Москва : Класс, 1998. 336 с.
33. Бьюль А., Цефель П. SPSS: Искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей. Санкт-Петербург : ДиаСофтЮП, 2005. 608 с.
34. Ван Сяо Лун. Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя студентів з Китаю : дис. ... канд. психол. наук, 19.00.01. Харків, 2016. 202 с.
35. Ванершот Г. Ємпатія як сукупність мікропроцесів. *Карл Роджерс і його послідовники : психотерапія на порозі ХХІ віка* ; под ред. Д. Брэйзера. Москва : Когіто-Центр, 2005. 52-77.

36. Варій М.Й. Загальна психологія : навч. посібник для студ. психол. і педагог. спеціальностей. Львів : Край, 2005. 288 с.
37. Венгрияк К. Фасилитация, модерация, медиация ; электронный ресурс ; режим доступа : http://www.training.com.ua/live/news/fasilitacija_mediacija
38. Вірна Ж.П. Адаптаційний профіль задоволеності життям особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України та держ. вищ. навч. закладу «Запорізький національний університет» / за ред. С.Д. Максименка, Н.Ф. Шевченко, М.Г. Ткалич. Запоріжжя: ЗНУ, 2013. № 2 (4). 20-25.
39. Вірна Ж.П. Аксиологія якості життя особистості. *Психологія особистості : науковий теоретико-методологічний і практичний психологічний журнал*. 2013. № 1(4). 104-112.
40. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації спихолога : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2003, 320 с.
41. Вірна Ж.П. Формування професійного ставлення до клієнта в процесі підготовки практичних психологів : дис. ... канд. психол. наук, 19.00.07. Київ, 1996. 151 с.
42. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей : структура, динаміка, чинники розвитку. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. 308 с.
43. Водяха С.А. Современные концепции психологического благополучия личности. *Дискуссия : журнал научных публикаций*. 2012. № 2 (20). 132-138.
44. Воронина А.В. Проблема психического здоровья и благополучия человека : обзор концепций и опыт структурно-уровневого анализа. *Сибирский психологический журнал*. 2005. № 21. 142-147.
45. Врублевская Е.Г. Развитие способности педагогов к фасилитирующему общению : учебное пособие. Хабаровск : Изд-во «Колорит», 2001. 182 с.

46. Галецька І.І., Сосновський Т. Психологія здоров'я: теорія і практика. Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. 338 с.
47. Галкина Л.А. Подготовка будущих социальных педагогов к работе с одаренными детьми в системе среднего профессионального образования. *Известия ВГСПУ*. 2013. № 2(77). 36-40.
48. Гейбор Д. Управление человеком в конфликтных ситуациях; пер. с англ. А.П. Исаевой. Москва : АСИ : Хранитель, 2006. 346 с.
49. Гельбак А.М. Концептуальне обґрунтування програми фасилітативного впливу вчителя на розвиток комунікативних навичок у підлітків. *Актуальні проблеми психології : Екологічна психологія : зб. наук. праць* / за ред. С.Д. Максименка. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2009. Т. 7. Вип. 20. Ч. 1. 96-99.
50. Гірник А.М. Основи конфліктології. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 222 с.
51. Гордиенко-Митрофанова И.С. Теоретические и методические основы построения игровой манипуляции педагогической технологии ИТООД МАРО : монография. Москва : Майдан, 2006. 324 с.
52. Горноста́й П.П. Личностные характеристики ролевого поведения. *Вісник ХДУ. Серія Психологія. Політологія. Ч. 4, 5 : Особистість і трансформаційні процеси в суспільстві. Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти*. Харків, 1999. № 439'99. 18-22.
53. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект ; пер. с англ. А.П. Исаевой. Москва : АСТ ; Владимир : ВКТ, 2009. 478 с.
54. Грицюк І.М. Психологічні особливості соціальних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічних професій : автореф. дис. ... канд. психол. наук ; 19.00.07. Київ, 2012. 20 с.
55. Грищенко Н.А. Просоціальний напрямок сучасного виховання студентської молоді в межах особистісно-соціального підходу. *Соціальна педагогіка*. 2009. № 1. 39-46.

56. Гройсман А.Л. Проблемы ролевой психотерапии. Психологические механизмы регуляции социального поведения. Москва : Наука, 1979. 175-203.
57. Гурковська Т.Л. Аксіологічний аспект фасилітаційної взаємодії вихователя і дитини. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. 2010. № 3. 165-169.
58. Гурылева М.Э., Хузиева Л.В., Добровольская М.Л. Оцінка качества жизни медицинских работников с помощью опросника ВОЗ-КЖ 100. *Проблемы управления здравоохранением*. 2002. № 5. 76-78.
59. Димухаметов Р.С. Фасилитация в системе повышения квалификации педагогов : дис. ... докт. пед. наук ; 13.00.08. Магнитогорск, 2006. 398 с.
60. Димухаметов Р.С. Фасилитация как специфическая педагогическая деятельность в андрогогической модели обучения ; электронный ресурс ; режим доступа: http://www.portalus.ru/modules/shkola/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1286643648&archive=&start_from=&ucat=&
61. Дружилов С.А. Индивидуальный ресурс человека как основа становления профессионализма : монография. Воронеж : «Научная книга», 2010. 260 с.
62. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1985. 166 с.
63. Игнацкая О.Е. Развитие просоциальной направленности личности в онтогенезе. *Зб. навук. прац Академії наслідь дипломної адукації*. Минск : АПА, 2012. Вып. 10. 197-211.
64. Ильин Е.П. Эмоции и чувства : учебное пособие по направлению 050100 «Педагогическое образование» ; 2-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2018. 782 с.
65. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург : Питер, 2011. 512 с.

66. Ішмуратов А.Т. Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів. Київ : Наукова думка, 1996. 190 с.
67. Каган В.Е. Искусство жить : человек в зеркале психотерапии ; 2-е изд. Москва : Смісл, 2013. 413 с.
68. Казанжи М.Й. Психологічні особливості фасиліативності як властивості особистості : дис. ... канд. психол. наук ; 19.00.01. Одеса, 2006. 252 с.
69. Казанжи М.Й. Фасиліативний потенціал як основа фасиліативних проявів людини. *Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського*. 2009. № 3. 91-99.
70. Казанжи М.Й. Психологія фасиліативного потенціалу особистості : дис. ... доктора психол. наук ; 19.00.01. Одеса, 2014. 463 с.
71. Капустина А.Н. Профессия и личность : социально-психологические характеристики природных качеств личности. Ленинград : Знание, 1987. 15 с.
72. Каргіна Н.В. Основні підходи до вивчення психологічного благополуччя: теоретичний аспект. *Наука і освіта*. 2015. № 3. 48-55.
73. Каргіна Н.В. Ресурси та чинники психологічного благополуччя особистості : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Одеса, 2018. 23 с.
74. Карпенко О.В. Журналістика: основи професійної комунікації : навч. пос. для студ. вищ. навч. закладів, що навч. за спец. «Журналістика». Київ : Нора_принт, 2002. 348 с.
75. Карпинский К.В. Автономия смысложизненного выбора и психологическое благополучие личности. *Теоретическая и экспериментальная психология*. 2012. Т. 5. № 2. 5-21.
76. Карпов А.В. Общая психология субъективного выбора. Москва : ИП РАН, 2000. 358 с.
77. Каррас Ч.Л. Искусство ведения переговоров : как достичь желаемого результата ; пер. с англ. Москва : ЗАО «Изд-во ЭКСМО», 1997. 396 с.

78. Каряка А.И. Фасилитативная дидактическая игра в начальной школе. *Начальное образование*. 2013. Т. 1. № 6 (59). 27-33.

79. Квас В.М. Педагогічна фасилітація та її роль в організації навчально-виховного процесу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць; 2012. Вип. 16. Кн. 1. 92-99.

80. Ким Дж., Мюллер Ч.У., Кларк У.Р. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ ; пер. с англ. И.С. Унюкова. Москва : Финансы и статистика, 1989. 215 с.

81. Киричук О.О. Гуманність як фасилітативний критерій професійної компетентності майбутнього соціального педагога. *Psychological Journal*. 2019. Vol. 5. Issue 11, 163-176. ; DOI : <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.11.11>

82. Киричук О.О. Емоційний інтелект як регулятор внутрішньої активності особистості. *Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі* : мат. IV міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2019, 76-80.

83. Киричук О.О. Емпатія як фасилітативний механізм самореалізації особистості. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 2019. Vol. 35 (5), 61-70; DOI : <https://doi.org/10.33531/farplss.2019.5.8>

84. Киричук О.О. Мотивація допомоги іншому й стильова організація життя особистості. *Психологічні перспективи*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2018. Вип. 32, 123-134. ; DOI : <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2018-32-123-134>

85. Киричук О.О. Професійна самосвідомість сучасного студентства. *Проблеми оптимального функціонування особистості в сучасних умовах* : мат. міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2018, 69-70. ; режим доступу: <http://drive.google.com/file/d/1DIJ2ZZW4n2mfAgF8hfBC5bLLRhMGoRgS/view>

86. Киричук О.О. Психологічне благополуччя в ознаках позитивного функціонування людини. *Особистісні та ситуативні детермінанти*

здоров'я : мат. Всеукр. наук.-практ. конф. / за заг. ред. О.В. Бацилевої. Вінниця : ТОВ «Нілан_ЛТД», 2017, 123-127.

87. Киричук О.О. Соціально-психологічна адаптація в юнацькому віці: агресивність і прийняття соціальної ролі допомоги. *Психологія в контексті сучасних досліджень проблем розвитку особистості* : мат. міжнар. наук.-практ. конф. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019, 45-51.

88. Киричук О.О. Успішність сучасної молоді у діапазоні її психологічного благополуччя. *Традиції та новації у сфері педагогіки та психології* : мат. міжнарод. наук.-практ. конф. Київ : Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2019, 125-126.

89. Киричук О.О. Фасилітація в просторі життєдіяльності особистості. *Духовність. Цінності. Психологія* : монографія / гол. ред. М. Ледзінська, І. Філіппова. Луцьк : Волиньполіграф, 2018, 114-119.

90. Киричук О.О. Фасилітативна детермінація психологічного благополуччя особистості: методологічне обґрунтування та теоретичне моделювання. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : «Аксиома», 2017. Вип. 38, 186-198.

91. Киричук О.О. Фасилітативні ролі у корекційній практиці професійної психології. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : зб. тез III Всеукр. наук.-практ. конф. ; / упоряд. Н.М. Бамбурак. Львів : ЛьвДУВС, 2018, 179-182. ; режим доступу: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/19_10_2018.pdf

92. Киричук О.О. Фасилітативність як прояв альтруїстичної взаємодії. *Виклики та парадокси соціальної взаємодії в постмодерному світі: лінгвістичний та психологічний аспекти* : мат. I міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. О.В. Лазорко, В.А. Ущиної. Луцьк: Волиньполіграф, 2019, 178-181.

93. Киричук О.О. Ціннісні регулятори психологічного благополуччя особистості. *Науковий вісник Херсон. держ. ун-ту ; серія «Психологічні науки»*. Херсон, 2018. Вип.1. Т. 1, 89-94.

94. Киричук О.О. Я концепція особистості у фасиліативних ознаках міжособистісної взаємодії. *Соціальна адаптація людей літнього віку в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога із циклу «Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування та виклики особистості»* : мат. V наук.-практ. конф. та форуму Ун-тів Третього віку / за заг. наук. ред. Ж.П. Вірної. Луцьк, 2019, 126-130.

95. Климов Е.А. Психология профессионала. Москва : Воронеж, 1996. 400 с.

96. Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебнік С.Р. Соціальна педагогіка. Соціальна робота : навч. посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 392 с.

97. Колесов Д.В. Проблемы бытия личности. Формула счастья. Развитие личности, 2002. № 2. 21-27.

98. Колчанова Л.А. Помощь как профессиональная деятельность ; электронный ресурс ; режим доступа : <http://www.suninpalms.ru/article.php?id=97&mode=art>

99. Кондрашихіна О.О. Формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2004. 239 с.

100. Кораблина Е.П. Субъект помогающей деятельности как предмет психологического исследования. *Психологические проблемы самореализации личности* / под ред. Е.Ф. Рыбалко, Л.А. Коростылевой. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2000. Вып. 4. 147-154.

101. Кораблина Е.П. Теоретические и прикладные аспекты помогающей деятельности. *Известия РГПУ им. А.И. Герцена. Научный журнал*. СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2004. 19-32.

102. Корчакова Н.В. Вікова генеза просоціальності особистості : дис. ... доктора психол. наук : 19.00.07. Київ, 2018. 565 с.
103. Кронік А.А., Ахмеров Р.А. Каузометрия. Методы самопознания, психодиагностики и психотерапии в психологии жизненного пути. Москва : Смысл, 2003. 145 с.
104. Кряж І.В., Гранкіна-Сазонова Н.В. Проблема вимірів оптимального функціонування особистості. *Проблеми оптимального функціонування особистості в сучасних умовах* : мат. Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2018. 90-92 ; електронний ресурс ; режим доступу : <https://drive.google.com/fili/d/1DIJ2ZZW4n2mfAgF8hfBC5bLLRhMGoRgS/view>
105. Кукса В.О. До еволюції визначення поняття «здоров'я». *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. праць. Київ : Університет «Україна», 2004. 448 с.
106. Куликов Л.В. Здоровье и субъективное благополучие личности. *Психология здоровья* / ред. Г.С. Никифоров. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУ, 2000.405-422.
107. Левин С. Разрешение конфликтов. От конфликтов к сотрудничеству ; [пер. с англ. А. Логвинская]. Москва : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2008. 246 с.
108. Левченко О.О. Фасилітативна діяльність педагога в контексті суб'єкт-суб'єктного підходу в педагогічній діяльності. *Вісник Житомирського державного університету. Філософські науки*. 2008. № 39. 23-26.
109. Лепешинский Н.Н. Адаптация опросника «Шкалы психологического благополучия» К. Рифф. *Психологический журнал*. 2007. № 3. 24-37.
110. Лехан В.М., Зюков О.Л., Іпатов А.В. Якість життя як критерій якості медичної допомоги. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2006. № 3. 95-100.

111. Литвин І.М. Формування фасилітативних умінь соціального педагога. *Вісник Черкаського університету*. 2011. Вип. 203. Ч. 3. 49-52.
112. Ложкин Г.В., Мушкевич М.И., Бохонкова Ю.А. Психология здоровья человека: учебное пособие; под ред. Г.В. Ложкина. Луганск : Изд-во «Ноулидж», 2012. 288 с.
113. Ложкин Г.В., Пов'якель Н.И. Практическая психология конфликта. Киев : МАУП, 2000. 256 с.
114. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. Москва : наука, 1999. 350 с.
115. Лоули Д., Максвелл А. Факторный анализ как статистический метод. Москва : Изд-во Мир, 1967. 144 с.
116. Лоуэн А. Предательство тела ; [пер. с англ. В. Кислюк]. Екатеринбург : Деловая книга, 1999. 328 с.
117. Лоуэн А. Физическая динамика структуры характера : биоэнергетический анализ ; [пер. с англ. Е.В. Поле]. Москва : Пани, 1996. 319 с.
118. Лунев В.Э., Любчук О.К. Практическая психология в социальной сфере : учебное пособие. Hamilton : Accent Graphics Communications ; Киев : Інтерсервіс, 2016. 168 с.
119. Луньов В.Є. Когнітивна детермінація як ресурс самореалізації особистості в навчальній та професійній діяльності (на прикладі становлення професійного мислення). *Діяльнісна самореалізація особистості в освітньому просторі*: монографія. Київ : НАПН України ; режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/710035/>
120. Лушин П.В. Личностные изменения как процесс: теория и практика. Одесса : Аспект, 2005. 334 с.
121. Лушин П.В. Психология личностного изменения : монографія. Кировоград : Полиграфическо-издательский центр ООО «Имэкс ЛТД», 2002. 360 с.

122. Лушин П.В. Экофасилитация в психотерапевтическом и образовательном контекстах : «буферная зона развития», коллективно генерируемый инсайт и неопределенность. *Журнал практикующего психолога*. 2008. № 14. 95-104.

123. Львовичкіна А.М. Психологічна допомога у життєвому та професійному самовизначенні старшокласників зони Чорнобильської катастрофи : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 1995. 193 с.

124. Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. Психологія особистості: підручник. Київ : ТОВ «КММ», 2007. 296 с.

125. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. Київ : Вид-во «КММ», 2006. 240 с.

126. Маликов Н.С. К вопросу о содержании понятия «качество жизни» и его измерению. *Уровень жизни населения регионов России*. 2002. № 2. 1-7.

127. Малкина-Пых И.Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. Москва : эксмо, 2008. 928 с.

128. Маркович Д. Общая социология : учебник для вузов ; пер с серб. Д.Ж. Маркович ; [3-е изд., перераб. и доп.]. Москва : ВЛАДОС, 1998. 431 с.

129. Мартынова А.В. Фасилитация как технология организационного развития и изменений. *Организационная психология*. 2011. Т. 1. № 2. 53-91.

130. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург : Евразия, 1999. 370 с.

131. Маслоу А. Психология бытия. Киев : Ваклер, 1997. 300 с.

132. Маценко Ж.М. Гуманність як складова духовності. Психолого-структурний аналіз. *Стежинами самовдосконалення*. 2006. № 23 (71). 3-9.

133. Мірошник З.М. Структура особистості вчителя початкових класів: рольовий підхід : монографія. Харків : ФЛН Шейнина Е.В. ; ХНПУ, 2011. 306 с.

134. Молоканов М.В. Влияние личностных особенностей на профессиональный выбор в практической психологии. *Психологический журнал*. 1998. № 2. 79-96.

135. Наконечна М.М. Психологічне благополуччя та інтерсуб'єктивність. *Ракурси психологічного благополуччя особистості*: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. семінару / [ред. кол.: Титаренко Т.М. (гол. ред.) та ін.]. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 107-110.
136. Наконечна М.М. Психологічні аспекти формування схильності допомагати іншому. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. праць / за ред. С.Д. Максименка, М.В. Папучі. Київ-Ніжин, 2008. Т. 10. Вип. 6. Ч. 2. 84-87.
137. Нартова-Бочавер С.К. Психология личности и межличностных отношений. Москва : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. 416 с.
138. Насиновская Е.Е. Альтруистичекый императив. *Современная психология мотивации* / под ред. Д.А. Леонтьева. Москва : Смісл, 2002. 152-171.
139. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных : учебное пособие. Санкт-Петербург : Речь, 2004. 392 с.
140. Носенко Е.Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ : Вища школа, 2003. 126 с.
141. Носова Н.В. Особистісні детермінанти гуманізації взаємин у педагогічному процесі: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2007. 22 с.
142. Нугаев Р.М., Нугаев М.А. Качество жизни в трудах социологов США. *Социологические исследования*. 2003. № 6. 100-105.
143. Обозов Н.Н. Межличностные отношения. Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1979. 150 с.
144. Олпорт Г. Становление личности. Москва : Смысл, 2002. 462 с.
145. Павлоцкая Я.И. Соотношение психологического благополучия и социально-психологических характеристик личности : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Волгоград, 2015. 19 с.

146. Параскевова К.Г. Емоційний інтелект як чинник регуляції емоційно-мотиваційної сфери особистості : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Харків, 2015. 206 с.
147. Паттерсон К. Управление конфликтом : что делать, если вы столкнулись с невыполненными обещаниями, обманутыми ожиданиями и агрессивным поведением. Москва : ООО «И.Д. Вильямс», 2015. 256 с.
148. Перлс Ф., Гудмен П., Хефферлин Р. Внутри и вне помойного ведра : практикум по гештальт-терапии. Санкт-Петербург : Петербург-XXI век, 1995. 448 с.
149. Петрик О.В. Професійні і статеві особливості розвитку соціального інтелекту у фаховій підготовці журналістів. *Психологічні перспективи*. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. Вип. 16. 224-231.
150. Погорская В.А. Взаимосвязь субъективного благополучия и ценностно-смысловой сферы личности у студентов педагогических профессий. *Вектор науки ТГУ. Серия: Педагогика, психология*. 2011. № 3 (6). 252-255.
151. Потапова В.Д. Гуманістична спрямованість розвитку професійного психолога. Донецьк : Юго-Восток, 2000. 132 с.
152. Практическая психодиагностика : методики и тесты д ред. Д.Я. Райгородского. Самора : БАХРАХ-М, 2002. 672 с.
153. Приступа Є.В., Куриш Н.К. Якість життя людини: категорії, компоненти та їх вимірювання. *Фізична активність, здоров'я і спорт*. 2010. № 2. 54-63.
154. Просоциальное поведение специалистов, ориентированных на оказание помощи : теоретические основы и методики изучения. Методические рекомендации : авторы-сост. Н.В. Кухтова, Н.В. Доморацкая. Витебск : УО «ВГУ им. П.М. Машерова», 2011. 46 с.
155. Професійна культура журналіста: проблеми міжкультурної комунікації. Єкатеринбург : Изд-во Урал. Ун-ту, 2015. 124 с.

156. Психология XXI века : учебник для вузов / под ред. В.Н. Дружинина. Москва : ПЕР СЭ, 2003. 863 с.
157. Пундик И.Я. Фасилитирующая функция педагогических технологий в деятельности преподавателя вуза. *Ярославский педагогический вестник*. 2009 (59). № 2. 119-123.
158. Пучкова Г.Л. Субъективное благополучие как фактор самоактуализации личности : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Хабаровск, 2013. 17 с.
159. Раис Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 624 с.
160. Рейковский Я. Просоциальная деятельность и понятие собственного «Я». *Вестник Моск. ун-та. Серия 14. Психология*. 1981. № 1. 14-22.
161. Решетников П.Е. Психолого-педагогические основы субъектного развития специалиста : пособие для переподготовки и повышения квалификации преподавателей высших и средних заведений. Белгород : Белгородский юридический институт, 2001. 137 с.
162. Робер М.-А., Тильман Ф. Психология индивида и группы ; пер. с франц. Е.В. Машковой и Е.А. Соколова. Москва : Прогресс, 1988. 256 с.
163. Роджерс К. Клиентцентрированный / человекоцентрированный подход в психотерапии. *Вопросы психологии*. 2001. № 2. 48-58.
164. Роджерс К. Эллиен Вест и одиночество. *Московский психотерапевтический журнал*. 1993. № 3. 57-74.
165. Роджерс К., Фрейберг Д. Свобода учиться. Москва : Смысл, 2002. 527 с.
166. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека ; пер. с англ. / общ. ред и предисл. Е.И. Исениной. Москва : Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. 480 с.

167. Роджерс К.Р. Консультирование и психотерапия. Новейшие подходы в области практической работы. Москва : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. 464 с.
168. Ромашина С.Я., Майер А.А. Фасилитативная педагогика: учебное пособие. Москва : Директ-Медиа, 2013. 327 с.
169. Ромашина С.Я., Майер А.А. Фасилитативная педагогика в высшем образовании. Профессиональное образование в России и за рубежом. 2012. № 2 (6). 45-49.
170. Рудестам К. Групповая психотерапия. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 384 с.
171. Санникова О.П., Казанжи М.Й. Фасилитативность в системе индивидуально-психологических особенностей личности. *Наука і освіта*. 2004. № 6-7. 251-253.
172. Санникова О.П., Казанжи М.Й. Якісні характеристики фасилитативності: досвід діагностики. *Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського*. 2006. № 7-8. 30-36.
173. Санникова О.П., Кузнецова О.В. Системный анализ адаптивности личности. Одесса : Изд-во ВМВ, 2017. 392 с.
174. Санникова О.П. Эмоциональность в структуре личности. Одесса : Хорс, 1995. 334 с.
175. Селигман М. В поисках счастья. Как получать удовольствие от жизни каждый день ; [пер. с англ.] ; 2-е изд. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2011. 320 с.
176. Селигман М. Новая позитивная психология: научный взгляд на счастье и смысл жизни. Москва : София, 2006. 368 с.
177. Селигман М. Путь к процветанию. Новое понимание счастья и благополучия. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2013. 440 с.
178. Сердюк Л.З. Особистісна самореалізація та психологічне благополуччя як основні стратегічні лінії мотивації учіння студентів ВНЗ.

Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 687. Педагогіка та психологія. Чернівці : ЧНУ, 2014. 151-159.

179. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии. Санкт-Петербург : ООО «Речь», 2001. 350 с.

180. Симаева И.Н. Психология адаптации личности к изменениям жизнедеятельности : дис. ... докт. психол. наук : 19.00.01. Санкт-Петербург, 2006. 351 с.

181. Смирнова М.Н. Педагогическое взаимодействие как фактор фасилитации психофизической нагрузки на детей с ограниченными возможностями здоровья в реабилитационном центре : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01; 13.00.03. Ярославль, 2008. 333 с.

182. Соболев С.И., Тарасова Л.Н. Концепция просоциального поведения З. Линдерберга ; электронный ресурс ; режим доступа : <http://sibac.info/conf/pedagog/xxii/30287>

183. Совместная деятельность: методы исследования и управления / отв. ред. А.Л. Журавлев. Москва : ИП РАН, 1992. 258 с.

184. Созонтов А.Е. Гедонистический и эвдемонистический подходы к проблеме психологического благополучия. *Вопросы психологии.* 2006. № 4. 105-114.

185. Соколова Г.Н. Социальная политика государства в сфере труда и трудовых отношений. *Социологические исследования.* 2001. № 7. 60-63.

186. Соколова М.В. Шкала субъективного благополучия. Ярославль : НПЦ «Психодиагностика», 1996. 17 с.

187. Социальная психология : учебное пособие / отв. ред. А.Л. Журавлев. Москва : ПЕР СЭ, 2002. 351 с.

188. Социальная работа : учебное пособие / В.И. Курбатов [и др.]. ; 5-е изд. Ростов н/Д : Феникс, 2006. 480 с.

189. Старовойтенко Е.Б. Духовные влияния как основа воспитания и саморазвития личности. *Психологический журнал.* 1992. Т. 13. № 4. 95-98.

190. Стасюк У.Л. Професійно значущі цінності майбутніх психологів. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Житомир, 2009. Т. 7. Вип. 21. 205-210.

191. Степанов С.Г. Повишение фасилитационной компетентности учителей как условие воспитания достоинства старшеклассников: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Хабаровск, 2002. 23 с.

192. Субботина Р.А. Особенности субъективного благополучия первокурсников в образовательной среде высшего учебного заведения. *Здоровье специалиста : проблемы, пути решения : мат. III заоч. Междунар. науч.-практ. конф.; электронный ресурс ; режим доступа : <http://sites.google.com/site/zdorovespecialistaiii/home/psihologiceskoe>*

193. Субботский Е.В. Исследования проблем взаимопомощи и альтруизма в зарубежной психологии. *Вопросы психологии*. 1977. № 1. 164-172.

194. Сумина В.Е. Развитие умений фасилитации общения у студентов в процессе овладения иноязычной речью : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ростов н/Д, 2006. 24 с.

195. Сушков И.Р. Психология взаимоотношений. Москва : Академический проект : Институту психологии РАН ; Екатеринбург : Деловая книга, 1999. 448 с.

196. Татенко В.О. Психологія інтимного життя : монографія / Нац. академія пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 300 с.

197. Тимченко А.В. Психологические аспекты состояния, поведения и деятельности людей в экстремальных условиях и методы их коррекции. Харьков : ХВУ, 1997. 184 с.

198. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.

199. Титаренко Т.М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації : монографія / Національна

академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.

200. Тонких М.В. Психологическое исследование взаимосвязи между личностными особенностями человека и субъективным ощущением его благополучия. *Психология: традиции и инновации: мат. междунар. науч. конф.* Уфа : Лето, 2012. 72-80.

201. Удина Т.Н. Фасилитация групповой работы управленческих команд образовательных учреждений при решении задач организационного развития. *Ученые записки МГПУ. Психологические науки: сб. науч. статей / под ред. И.А. Синкевича, А.А. Сергеевой.* Мурманск : МГПУ, 2007. Вып. 7. 263-269.

202. Узлов Н.Д. Психологическое благополучие в браке на этапах молодого и среднего супружества. *Личность, семья, общество: вопросы современной психологии: междунар. заоч. науч.-практ. конф.* Новосибирск, 2011 ; электронный ресурс ; режим доступа : <http://sibac.info/12260>

203. Фельдштейн Д.И. Социально-психологическое пространство отношений и самоопределение субъекта в них. *Мир психологии.* 1996. № 3. 56-76.

204. Фесенко П.П. Что такое психологическое благополучие? : краткий обзор основных концепций. *Семейная психология и семейная терапия.* 2005. № 2. 116-131.

205. Филь Т.А. Структурно-содержательные характеристики готовности к фасилитации у будущих учителей начальных классов : автореф. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Кемерово, 2013. 24 с.

206. Фонарев А.Р. Формы становления личности в процессе ее профессионализации. *Вопросы психологии.* 1997. № 2. 88-92.

207. Фрейджер Р., Фейдимен Д. Личность. Теории, упражнения, эксперименты ; пер. с англ. Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. 704 .

208. Фромм Э. Иметь или быть? Ради любви к жизни. Москва : Айрис-пресс, 2004. 384 с.
209. Фромм Э. Душа человека. Москва : Республика, 1992. 430 с.
210. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность ; 2-е изд. Санкт-Петербург : Питер ; Москва : Смысл, 2003. 860 с.
211. Хоменко А.В. Фасилітація як феномен гуманних відносин учителя й молодшого школяра ; електроний ресур ; режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/152/84/>
212. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Москва : Академический проект, 2006. 140 с.
213. Хромов А.Б. Пятифакторний опросник личности : учебно-методическое пособие. Курган : Изд-во Курган. гос. ун-та, 2000. 23 с.
214. Хруцкий К.С. Аксиологический подход в современной валеологии : дис. ... канд. философ. наук : 10.00.13. Великий Новгород, 2000. 170 с.
215. Чабан О.С. Якість життя пацієнта з позицій медичної психології. *Мистецтво лікування*. 2008. № 5 (51). 40-43.
216. Чалдини Р., Кенрик Д., Нейберг С. Социальная психология. Пойми других, чтобы понять себя. Санкт-Петербург : ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. 256 с.
217. Шамионов Р.М. Психология субъективного благополучия личности. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2004. 180 с.
218. Шамионов Р.М. Психология субъективного благополучия (к разработке интегративной концепции). *Мир психологии*. 2002. № 2. 143-148.
219. Шамионов Р.М. Субъективное благополучие и ценностно-смысловые образования личности в профессиональной сфере. *Известия Саратовского университета. Сер. Философия. Психология, Педагогика*. 2006. Т. 6. 104-109.
220. Шамионов Р.М. Субъективное благополучие личности: психологическая картина и факторы. Саратов : Научная книга, 2008. 296 с.

221. Шевеленкова Т.Д., Фесенко П.П. Психологическое благополучие личности (обзор концепций и методика исследования). *Психологическая диагностика*. 2005. № 3. 95-129.
222. Шевченко Ю.М. Концепция исследования качества жизни в здравоохранении. *Медицинская газета*. 2000. № 53. 56-68.
223. Ширяева О.С. Психологическое благополучие личности в экстремальных условиях жизнедеятельности : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Петропавловск-Камчатский, 2008. 254 с.
224. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризисы. Москва : Издательская группа «Прогресс», 1996. 344 с.
225. Юнг К.Г. Собрание сочинений. Конфликты детской души ; пер. с нем. Москва : Канон, 1994. 186-200.
226. Ягенський А.В., сікарчук І.М. Оцінка якості життя у сучасній медичній практиці. *Внутрішня медицина*. 2007. № 3 (3). 21-30.
227. Яцута Е. От клиент-центрированного подхода в психотерапии к контент-центрированному взаимодействию в образовательном пространстве : мат. II Всерос. науч.-практ. конф. по экзистенциальной психологии / под ред. Д.А. Леонтьева. Москва : Смысл, 2004. 180-189 ; электронный ресурс ; режим доступа: <http://institut.smysl.ru/article/2conf-yatsuta.php>
228. Argyle M., Dean J. Eye distance and affiliation. *Sociometry*. 1965. V. 28. 289-304.
229. Bandura A. Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. *Self-efficacy in Changing Societies*. Cambridge University Press, 2002. 1-45.
230. Batson C.D. The altruism question: Toward a social-psychological answer. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1991 ; режим доступа : <http://www.amazon.com/Altruism-Question-C-Daniel-Batson/dp/1138988766>
231. Bee F, Bee R. Facilitation Skills. Wiltshire: The Cromwell Press, 1998. 188 p.

232. Bradburn N. The Structure of Psychological well-being. Chicago : Aldene Pub, 1969. 320 p.
233. Diener E. Subjective well-being. *Psychological Bulletin*. 1984. № 95. 542-575.
234. Diener E., Diener C. Most people are happy. *Psychological Science*. 1996. Vol. 7. 181-185.
235. Diener E., Martin E.P., Seligman P. Toward an Economy of Well-being. Association for psychological studies. 2004 ; режим доступа до ресурсу : <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1111/j.0963-7214.2004.00501001.x>.
236. Ghais S. Extreme facilitation: Guiding groups through controversy and complexity. San Francisco: Jossey-Bass, 2005. 304 p.
237. Heron J. The Complete Facilitator's Handbook. London: Kogan Page, 1999. 414 p.
238. Hogan Ch. Understanding Facilitation: Theory and Principles. London : Kogan Page, 2002. 249 p.
239. Hunter D., Bailey A., Taylor B. The Facilitation of Groups. Cambridge : University Press, 1996. 215 p.
240. Kaner S., Lind L., Toldi C., Fisk S., Berger D. Facilitator's Guide to Participatory Decision-Making. San Francisco: Jossey-Bass, 1998. 272 p.
241. Kendon A. Studies in the behavior of social interaction. Bloomington, 1977.260 p.
242. Luthans F., Youssef C.M., Avolio B.J. Psychological Capital: Developing the Human Competitive Edge. N.Y. : Oxford University Press, 2007 ; режим доступа : <http://www.amazon.com/Psychological-Capital-Developing-Human-Competitive-ebook/dp/B005254HI4>
243. Maddy S.R. The story of Hardiness: Twenty Years of Theorizing, Research and Practice. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*. 2002. Vol. 54. No. 3 175-185.
244. Michael W. Toward a cognitive social learning reconceptualization of ersonality. *Psychological Review*. 1973. Vol. 80. № 4. 252-283.

245. Miller M.E. Effects of empathy and relatedness on willingness of help : dis. ... doctor of philosophy. Louisville, 1992.
246. Ruini C. The use of well-being therapy in clinical settings. *The Journal of Happiness & Well-Being*. 2014. 2 (1). 75-84.
247. Rusk R., Waters L. A psycho-social system approach to well-being: empirically deriving the Five domains of positive functioning. *The Journal of Positive Psychology*. 2015. Vol. 10:2. 141-152.
248. Ryan R.M., Deci E.L. On happiness and Human potentials: a review of research on hedonic and eudemonic well-being. *Annual Review of Psychology*. 2001. Vol. 52. 141-166.
249. Ryan R.M., Deci E.L. Self-determination theory and fasilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American Psychology*. 2000. Vol. 55 (1). 68-78.
250. Ryff C.D. Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological Science*. 1995. Vol. 4. № 4. 99-104.
251. Ryff C.D. Psychological well-being. Encyclopedia of gerontology: age, aging and the aged. San Diego, CA : Academic Press. 1996. 365-369.
252. Ryff C.D., Singer B.N. Psychological well-being: meaning, measurement and implications for psychotherapy research. *Psychotherapy and Psychosomatics*. 1996. № 65. 14-23.
253. Salama-Younes M., Ismail A. Validation of the Factor Structure of the Mental Health Continuum Short Form (MHC-SF) for Physically Active Old Adult. *World Journal of Spert Sciences. International Digital Organization for Scientific Infirmation*. 2011. Vol. 1. 24-30.
254. Scheflen A. Human communications: behavioral programs and their integration. *Behavioral Science*. 1968. V. 13. 44-55.
255. Schwarz R. The Skilled Facilitator: A Comprehensive Resource for Consultants, Facilitators, Managers, Trainers and Coaches. San Francisco: Jossey-Bass, 2002. 407 p.

256. Serdiuk L. Psychological well-being of future specialists in the integrated educational environment and the factors of its formation. *Social welfare. Interdisciplinary approach*, 2011. 1(1). 44-51.

257. Sheldon K., Kasser T. Psychological threat and extrinsic goal striving. *Motivation and Emotion*. 2008. № 32. 37-42.

258. Sheldon K., Ryan R.M., Deci E.L., Kasser T. The independent effects of goal contents and motives on well-being: it's both what you pursue and why you pursue it. *Society for personality and social psychology*. 2004. Vol. 30 (4). 475-486.

259. Ten Steps to Effective Facilitation. *The American Society for Study and Development*. Baltimore: Victor Graphics Inc., 2008. 187 p.

260. Waterman A.S. Two Conceptions of Happiness Contrasts of Personal Expressiveness (Eudaimonia) and Hedonic Enjoyment. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1993. Vol. 64. № 4. 678-691.

261. Weaver R.G., Farrell J.D. Managers as Facilitators. San Francisco: Berrett-Koehler, 1997. 248 p.

ДОДАТКИ:

Додаток А

Таблиця А.1.

**Результати обрахунку форми розподілу даних
за критерієм Колмогорова-Смірнова**

Діагностичні показники	N	Нормальні параметри (a,b)		Різниці екстремумів			Статистика Z Колмогорова - Смірнова	Асимпт. знч. (двохстороння)
		Середнє	Стд. відхилення	Модуль	Позитивні	Негативні		
Широта охоплення сигналів соціуму	323	.001	1,001	.137	.072	-.137	2,464	.000
Легкість розпізнавання сигналів соціуму	323	-.001	1,001	.117	.117	-.095	2,104	.000
Точність орієнтації в соціальних очікуваннях	323	.000	1,001	.090	.073	-.090	1,622	.010
Стійкість емоційного переживання	323	.000	1,002	.143	.143	-.092	2,565	.000
Готовність змінюватися	323	.001	1,000	.103	.070	-.103	1,854	.002
Готовність до здійснення конструктивних дій	323	.000	1,001	.207	.072	-.207	3,721	.000
Готовність до здійснення дій для досягнення цілей	323	-.001	1,000	.088	.068	-.088	1,579	.014
Раціональний канал емпатії	323	-.004	1,005	.170	.161	-.170	3,055	.000
Емоційний канал емпатії	323	.003	1,002	.143	.143	-.139	2,567	.000
Інтуїтивний канал емпатії	323	-.001	1,005	.188	.188	-.134	3,370	.000
Установки, що блокують емпатію	323	.002	1,000	.185	.162	-.185	3,329	.000
Прониклива здатність до емпатії	323	-.001	1,007	.181	.181	-.138	3,251	.000
Ідентифікація	323	-.001	1,002	.186	.186	-.142	3,351	.000
Демонстративна поведінка включення	323	.001	1,000	.127	.124	-.127	2,279	.000
Очікувана поведінка включення від оточення	323	-.003	1,002	.154	.154	-.115	2,765	.000
Демонстративна поведінка контролю	323	-.001	1,002	.138	.122	-.138	2,485	.000
Очікувана поведінка контролю від оточуючих	323	-.002	1,000	.131	.109	-.131	2,357	.000
Демонстративна поведінка афекту	323	-.002	1,002	.157	.157	-.097	2,826	.000
Очікувана поведінка афекту від оточуючих	323	-.001	1,001	.166	.166	-.113	2,986	.000
Емоційний компонент	323	.000	1,001	.140	.140	-.138	2,523	.000

фасиліативного потенціалу								
Когнітивний компонент фасиліативного потенціалу	323	.000	1,001	.100	.079	-.100	1,794	.003
Вольовий компонент фасиліативного потенціалу	323	.000	1,001	.146	.089	-.146	2,628	.000
Поведінковий компонент фасиліативного потенціалу	323	-.001	1,000	.093	.093	-.092	1,674	.007
Потребово-мотиваційний компонент фасиліативного потенціалу	323	-.001	1,000	.079	.079	-.067	1,413	.037
Ціннісно-смысловий компонент фасиліативного потенціалу	323	.000	1,000	.121	.121	-.106	2,183	.000
Емоційна усвідомленість EQ	323	.000	1,002	.116	.083	-.116	2,081	.000
Здатність керування емоціями	323	.000	1,001	.122	.049	-.122	2,199	.000
Самотивація	323	.000	1,000	.114	.076	-.114	2,056	.000
Емпатія	323	.000	1,000	.140	.054	-.140	2,522	.000
Здатність розпізнавання емоцій інших	323	-.001	1,000	.157	.066	-.157	2,815	.000
Активність–пасивність	323	-.001	1,001	.161	.161	-.072	2,896	.000
Домінування–підкорення	323	-.001	1,001	.164	.164	-.102	2,945	.000
Комунікативність–замкнутість	323	-.001	1,001	.112	.112	-.112	2,018	.001
Пошук–унікнення вражень	323	.001	1,001	.125	.125	-.119	2,255	.000
Залучення–унікнення уваги	323	.000	1,002	.163	.163	-.124	2,934	.000
Теплота–байдужість	323	.000	1,002	.153	.153	-.117	2,754	.000
Співпраця–суперництво	323	-.001	1,001	.170	.170	-.099	3,061	.000
Довірливість–підозрілість	323	.000	1,000	.130	.130	-.063	2,343	.000
Розуміння–нерозуміння	323	.000	1,001	.151	.151	-.112	2,709	.000
Повага інших–самоповага	323	-.054	1,002	.141	.141	-.087	2,535	.000
Акуратність–неаккуратність	323	.001	1,002	.113	.113	-.112	2,028	.001
Наполегливість–слабовілля	323	.000	1,000	.167	.167	-.108	2,994	.000
Відповідальність–безвідповідальність	323	.000	1,002	.113	.113	-.101	2,038	.000
Контроль–імпульсивність	323	-.050	1,001	.127	.124	-.127	2,285	.000
Передбачливість–	323	-.001	1,002	.135	.135	-.096	2,419	.000

безпечність								
Тривожність– безтурботність	323	.000	1,001	.122	.122	-.093	2,189	.000
Напруженість– розслабленість	323	.001	1,003	.134	.134	-.103	2,416	.000
Депресивність– емоційний комфорт	323	.001	1,000	.148	.148	-.120	2,661	.000
Самокритик– самодостатність	323	-.001	1,002	.121	.121	-.092	2,170	.000
Емоційна лабільність– стабільність	323	.000	1,001	.145	.145	-.079	2,598	.000
Цікавість–консерватизм	323	-.001	1,003	.153	.153	-.141	2,751	.000
Мрійливість– реалістичність	323	.000	1,003	.132	.132	-.104	2,366	.000
Артистичність– неартистичність	323	-.001	1,003	.155	.155	-.102	2,779	.000
Сензитивність– нечутливість	323	.000	1,001	.151	.151	-.087	2,706	.000
Пластичність–ригідність	323	-.001	1,001	.148	.148	-.070	2,664	.000
Норма соціальної відповідальності	323	.002	1,001	.200	.200	-.122	3,590	.000
Норма взаємності	323	.001	1,002	.173	.145	-.173	3,112	.000
Норма справедливості	323	.002	1,001	.110	.110	-.110	1,981	.001
Норма витрати- винагороди	323	.001	1,002	.156	.156	-.073	2,799	.000
Екстра-інтроверсія	323	.000	1,000	.117	.109	-.117	2,101	.000
Привязаність- Віддаленість	323	.000	1,000	.101	.101	-.078	1,816	.003
Контрольованість- Природність	323	.000	1,001	.054	.047	-.054	.978	.294
Емоційність стриманість	323	.000	1,001	.083	.074	-.083	1,496	.023
Грайливість- Практичність	323	.000	1,000	.113	.113	-.081	2,023	.001
Інтегральна оцінка психологічного благополуччя	323	.000	1,000	.079	.079	-.066	1,421	.035
Показник загальної задоволеності адаптацією	323	.001	1,002	.114	.114	-.099	2,050	.000
Загальний показник соціальної адаптивності	323	.002	1,004	.048	.048	-.045	.855	.458
Загальний показник емпатії	323	.002	1,001	.090	.073	-.090	1,609	.011
Загальний показник емоційного інтелекту	323	.000	1,001	.115	.066	-.115	2,063	.000

Додаток Б

Таблиця Б.1.

**Стандартизовані коефіцієнти
канонічних дискримінативних функцій**

Показники	Функція	
	1	2
Широта охоплення сигналів соціуму	.166	0,167
Легкість розпізнавання сигналів соціуму	.087	0,285
Точність орієнтації в соціальних очікуваннях	.042	-0,019
Стійкість емоційного переживання	-.063	0,024
Готовність змінюватися	-.097	-0,153
Готовність до здійснення конструктивних дій	.117	0,197
Готовність до здійснення дій для досягнення цілей	-.039	0,214
Раціональний канал емпатії	-.131	0,015
Емоційний канал емпатії	.062	0,018
Інтуїтивний канал емпатії	-.072	0,034
Установки, що блокують емпатію	.046	0,041
Прониклива здатність до емпатії	-.025	-0,087
Ідентифікація	.083	-0,137
Демонстративна поведінка включення	-.075	-0,023
Очікувана поведінка включення від оточення	.037	-0,084
Демонстративна поведінка контролю	.183	0,243
Очікувана поведінка контролю від оточуючих	.130	-0,188
Демонстративна поведінка афекту	.112	-0,028
Очікувана поведінка афекту від оточуючих	.207	0,025
Емоційний компонент фасилітативного потенціалу	.375	0,244
Когнітивний компонент фасилітативного потенціалу	.072	-0,010
Вольовий компонент фасилітативного потенціалу	.109	0,091
Поведінковий компонент фасилітативного потенціалу	.203	0,085
Потребнісно-мотиваційний компонент фасилітативного потенціалу	.199	0,296

Ціннісно-смысловий фасиліативного потенціалу	компонент	.039	0,120
Емоційна усвідомленість EQ		.216	0,047
Здатність керування емоціями		.265	-0,023
Самомотивація		.160	0,015
Емпатія		.090	-0,069
Здатність розпізнавання емоцій інших		.212	0,013
Активність–пасивність		.148	-0,113
Домінування–підкорення		.396	-0,097
Комунікативність–замкнутість		.213	0,056
Пошук–уникнення вражень		.235	-0,246
Залучення–уникнення уваги		.174	0,046
Теплота–байдужість		.143	-0,008
Співпраця–суперництво		.230	-0,082
Довірливість–підозрілість		-.003	-0,078
Розуміння–нерозуміння		.247	-0,074
Повага інших–самоповага		.015	-0,074
Акуратність–неаккуратність		-.046	-0,018
Наполегливість–слабовілля		.056	0,003
Відповідальність– безвідповідальність		.209	0,061
Контроль–імпульсивність		.141	0,035
Передбачливість–безпечність		.048	0,104
Тривожність–безтурботність		.100	0,236
Напруженість–розслабленість		-.039	0,051
Депресивність–емоційний комфорт		-.025	0,173
Самокритик–самодостатність		-.054	0,228
Емоційна лабільність–стабільність		.101	0,110
Цікавість–консерватизм		-.009	0,191
Мрійливість–реалістичність		-.155	0,255
Артистичність–неартистичність		-.135	0,081
Сензитивність–нечутливість		-.057	0,307
Пластичність–ригідність		.108	0,122
Норма соціальної відповідальності		-.015	0,038
Норма взаємності		.210	0,058
Норма справедливості		.139	0,397

**Структурна матриця канонічних функцій за результатами
дискримінативного аналізу**

	Функція	
	1	2
Когнітивний компонент фасилятивного потенціалу	.334*	.161
Комунікативність-замкнутість	.270*	-.110
Пошук-уникнення вражень	.237*	.016
Ціннісно-смисловий компонент фасилятивного потенціалу	.228*	.222
Контроль-імпульсивність	.225*	-.037
Емоційний компонент фасилятивного потенціалу	.224*	.037
Розуміння-нерозуміння	.211*	-.159
Самомотивація	.204*	-.123
Очікувана поведінка контролю від оточуючих	.198*	.055
Повага інших-самоповага	.192*	-.012
Домінування-підкорення	.190*	-.022
Співпраця-суперництво	.187*	.041
Довірливість-підозрілість	.187*	-.116
Активність-пасивність	.176*	-.016
Здатність розпізнавання емоцій інших	.171*	-.086
Демонстративна поведінка включення	.171*	-.164
Емоційна усвідомленість EQ	.169*	.008
Передбачливість-безпечність	.167*	-.045
Здатність керування емоціями	.154*	.020
Емпатія	.127*	.005
Очікувана поведінка афекту від оточуючих	.114*	-.082
Поведінковий компонент фасилятивного потенціалу	.109*	.090
Норма соціальної відповідальності	.105*	.052

Вольовий компонент фасилітативного потенціалу	.088*	.069
Теплота-байдужість	.077*	-.059
Раціональний канал емпатії (а)	.073*	.015
Інтуїтивний канал емпатії	.050*	.032
Наполегливість-слабовілля	-.042*	.010
Ідентифікація	.026*	-.006
Установки, що блокують емпатію	.025*	.019
Емоційний канал емпатії	.019*	.016
Сензитивність-нечутливість	-.103	.358*
Мрійливість-реалістичність	-.092	.343*
Артистичність-неартистичність	-.129	.330*
Пластичність-ригідність	-.171	.315*
Норма витрати-винагороди	.111	.272*
Легкість розпізнавання сигналів соціуму	-.012	.244*
Залучення-уникнення уваги	.167	-.220*
Готовність змінюватися	.005	-.209*
Тривожність-безтурботність	-.031	.197*
Напруженість-озслабленість	-.029	.184*
Демонстративна поведінка контролю	.041	-.180
Норма справедливості	-.002	.176
Демонстративна поведінка афекту	.097	-.166
Очікувана поведінка включення від оточення	.025	-.157
Точність орієнтації в соціальних очікуваннях	-.011	.154
Потребнісно-мотиваційний компонент фасилітативного потенціалу	.109	.151
Емоційна лабільність-стабільність	-.047	.125
Готовність до здійснення дій для досягнення цілей	.010	.123
Готовність до здійснення конструктивних дій	-.008	.109

Цікавість-консерватизм	-.051	.103
Норма взаємності	-.058	-.102
Широта охоплення сигналів соціуму	.041	.095
Депресивність-емоційний комфорт	-.054	.093
Самокритика-самодостатність	-.012	.087
Стійкість емоційного переживання	-.047	.066
Акуратність-неакуратність	.040	-.053
Прониклива здатність до емпатії	.001	.037
Відповідальність-безвідповідальність	.020	-.024

Примітка: Об'єднані внутрішньогрупові кореляції між дискримінантними змінними та нормованими канонічними дискримінантними функціями.

Змінні впорядковані за абсолютною величиною кореляцій всередині функції.

* Максимальна за абсолютною величиною кореляція між змінними та дискримінантними функціями.

а – ця змінна не використовується в аналізі.

Таблиця Б.3.

Функції в центроїдах груп

Average Linkage (Between Groups)	Функція	
	1	2
1	-5,334	0,404
2	1,910	-1,997
3	3,422	2,139

Примітка: Ненормовані канонічні дискримінантні функції вираховані в центроїдах груп

Додаток В

Таблиця В.1.

**Результати обрахунку критерію Н Крускала-Уоллеса для
психологічних характеристик студентів
з різними рівнями психологічного благополуччя**

Діагностичні показники	1	2	3	Хі-квад- рат	Ст. св.	Р- рівень значи- мості
Широта охоплення сигналів соціуму	149,1	146,6	196,3	18,230	2	.000***
Легкість розпізнавання сигналів соціуму	175,7	118,2	203,6	48,403	2	.000***
Точність орієнтації в соціальних очікуваннях	173,1	132,0	188,6	21,960	2	.000***
Стійкість емоційного переживання	188,5	134,6	168,2	19,592	2	.000***
Готовність змінюватися	152,7	199,7	123,4	37,392	2	.000***
Готовність до здійснення конструктивних дій	169,5	142,4	179,1	9,374	2	.009**
Готовність до здійснення дій для досягнення цілей	163,2	139,4	189,9	15,774	2	.000***
Емоційний канал емпатії	153,5	161,8	171,7	1,983	2	.371
Інтуїтивний канал емпатії	139,1	165,6	182,6	11,573	2	.003**
Установки, що блокують емпатію	149,1	164,7	172,8	3,616	2	.164
Прониклива здатність до емпатії	163,7	156,8	166,8	0,704	2	.703
Ідентифікація	148,0	166,5	171,6	3,905	2	.142
Демонстративна поведінка включення	85,2	213,4	180,4	115,519	2	.000***
Очікувана поведінка включення від оточення	147,3	191,9	139,4	21,509	2	.000***
Демонстративна поведінка контролю	139,6	198,9	138,9	32,144	2	.000***
Очікувана поведінка контролю від оточуючих	84,3	182,5	221,4	119,567	2	.000***
Демонстративна поведінка афекту	110,0	209,4	158,1	66,507	2	.000***
Очікувана поведінка афекту від оточуючих	106,6	195,2	180,3	57,806	2	.000***
Емоційний компонент фасилітативного потенціалу	78,2	187,1	222,1	133,772	2	.000***
Когнітивний компонент фасилітативного потенціалу	68,4	173,2	250,9	194,110	2	.000***
Вольовий компонент	125,0	162,0	202,9	34,938	2	.000***

фасиліативного потенціалу						
Поведінковий компонент фасиліативного потенціалу	116,0	163,6	210,7	51,594	2	.000***
Потребнісно-мотиваційний компонент фасиліативного потенціалу	120,2	153,8	218,7	57,318	2	.000***
Ціннісно-смісловий компонент фасиліативного потенціалу	85,2	161,9	247,0	150,551	2	.000***
Емоційна усвідомленість EQ	89,4	189,1	207,1	96,648	2	.000***
Здатність керування емоціями	92,5	184,2	210,1	91,136	2	.000***
Самотивація	79,0	208,1	194,1	125,758	2	.000***
Емпатія	104,4	181,7	200,1	61,950	2	.000***
Здатність розпізнавання емоцій інших	90,8	204,1	186,2	93,381	2	.000***
Активність-пасивність	86,3	191,8	207,1	105,696	2	.000***
Домінування-підкорення	82,8	196,7	204,6	113,987	2	.000***
Комунікативність-замкнутість	61,1	213,3	207,2	183,674	2	.000***
Пошук-уникнення вражень	70,9	192,7	222,9	154,891	2	.000***
Залучення-уникнення уваги	88,2	217,7	171,4	111,662	2	.000***
Теплота-байдужість	123,5	186,8	172,4	27,999	2	.000***
Співпраця-суперництво	85,9	183,7	218,0	112,206	2	.000***
Довірливість-підозрілість	79,9	208,3	192,8	122,935	2	.000***
Розуміння-нерозуміння	70,7	215,1	194,2	152,828	2	.000***
Повага інших-самоповага	80,2	194,1	210,8	122,204	2	.000***
Акуратність-неаккуратність	140,9	178,2	164,4	9,251	2	.010*
Наполегливість-слабовілля	181,8	152,6	152,3	7,085	2	.029*
Відповідальність-безвідповідальність	153,0	168,3	163,8	1,582	2	.453
Контроль-імпульсивність	72,1	200,0	212,2	146,599	2	.000***
Передбачливість-безпечність	88,6	195,6	199,6	97,448	2	.000***
Тривожність-безтурботність	182,9	121,4	191,5	38,486	2	.000***
Напруженість-розслабленість	180,6	124,7	189,8	32,617	2	.000***
Депресивність-емоційний комфорт	193,3	134,2	163,4	22,876	2	.000***
Самокритик-самодостатність	172,3	144,7	173,1	6,903	2	.032*
Емоційна лабільність-стабільність	191,1	130,2	171,1	25,687	2	.000***
Цікавість-консерватизм	191,0	136,4	163,0	19,610	2	.000***
Мрійливість-реалістичність	214,2	93,8	192,7	109,645	2	.000***

Артистичність-неартистичність	225,1	92,4	182,4	121,982	2	.000***
Сензитивність-нечутливість	220,5	87,2	194,1	132,991	2	.000***
Пластичність-ригідність	235,6	89,5	174,5	142,588	2	.000***
Норма соціальної відповідальності	117,8	169,6	201,0	42,755	2	.000***
Норма взаємності	183,8	169,2	128,5	19,443	2	.000***
Норма справедливості	174,3	131,4	187,9	22,765	2	.000***
Норма витрати-винагороди	125,4	140,6	230,1	74,564	2	.000***
Екстраінтроверсія	53,1	213,4	215,9	211,846	2	.000***
Привязаність-Віддаленість	56,8	213,1	212,1	197,618	2	.000***
Контрольованість-Природність	95,4	193,3	195,1	79,218	2	.000***
Емоційність-Стриманість	194,2	117,0	184,7	46,634	2	.000***
Грайливість-Практичність	236,2	75,9	191,4	180,336	2	.000***
Інтегральна оцінка психологічного благополуччя	55,7	168,9	270,4	264,635	2	.000***
Показник загальної задоволеності адаптацією	159,1	145,0	187,1	11,053	2	.004**
Загальний показник соціальної адаптивності	175,3	120,4	201,0	43,119	2	.000***
Загальний показник емпатії	135,6	165,3	186,7	15,276	2	.000***
Загальний показник емоційного інтелекту	60,8	206,7	215,7	183,091	2	.000***

Примітка: рівень достовірності: * – $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$.

Рівень психологічного благополуччя: 1 – низький; 2 – середній; 3 – високий.

Додаток Д

Таблиця Д.1

**Міра адекватності і критерій Бартлетта
процедури факторного аналізу**

Міра вибіркової адекватності Кайзера-Мейєра-Олкіна.		,688
Критерій сферичності Бартлетта	Хі-квадрат	1226,310
	ст.св.	609
	Знч.	,000

Таблиця Д.2

Матриця перетворення компонент

Компо- нента	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	-.816	-.194	.439	-.098	.019	.040	.211	.216	.041
2	-.141	.803	-.078	-.292	.317	.211	.176	-.072	.250
3	.501	-.159	.684	-.168	.408	.166	.087	.106	.124
4	-.030	.074	.166	.729	-.107	.503	.185	-.343	.134
5	-.119	.279	.183	.504	.437	-.448	-.431	.147	-.147
6	.064	-.157	-.330	.243	.130	.013	.140	.615	.623
7	.203	.329	.243	.144	-.432	-.448	.568	.220	-.110
8	-.015	-.206	-.322	.100	.559	-.033	.578	-.068	-.437
9	.058	.183	-.025	.033	-.119	.521	-.142	.605	-.538

Метод виділення: Аналіз методом головних компонент.

Метод обертання: Варімакс з нормалізацією Кайзера.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

1. Киричук О.О. Фасилятивна детермінація психологічного благополуччя особистості: методологічне обґрунтування та теоретичне моделювання. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : «Аксіома», 2017. Вип. 38, 186-198.
2. Киричук О.О. Ціннісні регулятори психологічного благополуччя особистості. *Науковий вісник Херсон. держ. ун-ту ; серія «Психологічні науки»*. Херсон, 2018. Вип.1. Т. 1, 89-94.
3. Киричук О.О. Мотивація допомоги іншому й стильова організація життя особистості. *Психологічні перспективи*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2018. Вип. 32, 123-134. ; DOI : <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2018-32-123-134>
4. Киричук О.О. Гуманність як фасилятивний критерій професійної компетентності майбутнього соціального педагога. *Psychological Journal*. 2019. Vol. 5. Issue 11, 163-176. ; DOI : <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.11.11>
5. Киричук О.О. Емпатія як фасилятивний механізм самореалізації особистості. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 2019. Vol. 35 (5), 61-70; DOI : <https://doi.org/10.33531/farplss.2019.5.8>
6. Киричук О.О. Фасилітація в просторі життєдіяльності особистості. *Духовність. Цінності. Психологія* / гол. ред. М. Ледзінська, І. Філіппова. Луцьк : Волиньполіграф, 2018, 114-119.
7. Киричук О.О. Психологічне благополуччя в ознаках позитивного функціонування людини. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я* : мат. Всеукр. наук.-практ. конф. / за заг. ред. О.В. Бацилевої. Вінниця : ТОВ «Нілан_ЛТД», 2017, 123-127.
8. Киричук О.О. Фасилятивні ролі у корекційній практиці професійної психології. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : зб. тез III Всеукр. наук.-практ. конф. ; / упоряд. Н.М. Бамбурак. Львів : ЛьвДУВС, 2018, 179-182. ; режим доступу:

http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/19_10_2018.pdf.

9. Киричук О.О. Професійна самосвідомість сучасного студентства. *Проблеми оптимального функціонування особистості в сучасних умовах* : мат. міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2018, 69-70. ; режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1DIJ2ZZW4n2mfAgF8hfBC5bLLRhMGoRgS/view>

10. Киричук О.О. Емоційний інтелект як регулятор внутрішньої активності особистості. *Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі* : мат. IV міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2019, 76-80.

11. Киричук О.О. Фасилітативність як прояв альтруїстичної взаємодії. *Виклики та парадокси соціальної взаємодії в постмодерному світі: лінгвістичний та психологічний аспекти* : мат. I міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. О.В. Лазорко, В.А. Ущиної. Луцьк: Волиньполіграф, 2019, 178-181.

12. Киричук О.О. Я концепція особистості у фасилітативних ознаках міжособистісної взаємодії. *Соціальна адаптація людей літнього віку в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога із циклу «Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування та виклики особистості»* : мат. V наук.-практ. конф. та форуму Ун-тів Третього віку / за заг. наук. ред. Ж.П. Вірної. Луцьк, 2019, 126-130.

13. Киричук О.О. Успішність сучасної молоді у діапазоні її психологічного благополуччя. *Традиції та новації у сфері педагогіки та психології* : мат. міжнарод. наук.-практ. конф. Київ : Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2019, 125-126.

14. Киричук О.О. Соціально-психологічна адаптація в юнацькому віці: агресивність і прийняття соціальної ролі допомоги. *Психологія в контексті сучасних досліджень проблем розвитку особистості* : мат. міжнарод. наук.-практ. конф. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019, 45-51.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ:

Результати проведеного дослідження доповідалися автором на міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 2017); «Психологія. Цінності. Духовність» (Луцьк, 2017); «Проблеми оптимального функціонування особистості в сучасних умовах» (Харків, 2018); «Соціальна адаптація людей літнього віку в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога» (Луцьк, 2018); «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 2019); «Традиції та новації у сфері педагогіки та психології» (Київ, 2019); «Виклики та парадокси соціальної взаємодії в постмодерному світі: лінгвістичний та психологічний аспекти» (Луцьк, 2019); «Психологія в контексті сучасних досліджень проблем розвитку особистості» (Запоріжжя, 2019); всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах: «Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві» (Львів, 2018); «Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я» (Вінниця, 2018).

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОСВРОНЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

просп. Воли, 13, м. Луцьк, 43025, тел. (0332) 24-10-07, факс (0332) 72-01-23
 e-mail: post@csnu.edu.ua, web: http://www.csnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125102

27.12.2019 № 03-28/01/3416 У спеціалізовану вчену раду К 32.051.05
 СНУ імені Лесі Українки

на № _____

від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Киричука Олександра Олександровича

**«Фасилітативні чинники психологічного благополуччя особистості»
 із спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології**

Киричук Олександр Олександрович, аспірант кафедри загальної і соціальної психології та соціології впроваджував результати дисертаційного дослідження за темою «Фасилітативні чинники психологічного благополуччя особистості» із спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри загальної і соціальної психології та соціології та щорічних звітних наукових конференціях факультету психології та соціології, що відображено у серії публікацій апробаційного змісту:

1. Киричук О.О. Фасилітація в просторі життєдіяльності особистості. *Духовність. Цінності. Психологія* / год. ред. М.Ледзінська, І.Філіпова. – Луцьк : Волиньполіграф, 2018. С. 114-119.

2. Киричук О.О. Фасилітативність як прояв альтруїстичної взаємодії. *Виклики та парадокси соціальної взаємодії в постмодерному світі: лінгвістичний та психологічний аспекти* : мат. І міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. О.В. Лазорко, В.А. Ушиної. – Луцьк: Волиньполіграф, 2019. С. 178-181.

3. Киричук О.О. Я концепція особистості у фасилітативних ознаках міжособистісної взаємодії. *Соціальна адаптація людей літнього віку в сучасному суспільстві, ортобюз та паліативна допомога із циклу «Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обтунтування та виклики особистості»*: мат. V наук.-практ. конф. / за заг. наук. ред. Ж.П. Вірпої. Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2019. С. 126-130.

Дисертація виконувалася в межах наукової теми кафедри загальної і соціальної психології та соціології «Методологія і практика дослідження особистості» та є складовою комплексної науково-дослідної теми «Психологія професіоналізму особистості: технології професійного самозбереження в практиці» (державний реєстраційний номер 0113U002217), що координується МОН України. Теоретичні ідеї та практичні здобутки емпіричного дослідження О.О. Киричука, що відображені у дисертаційному дослідженні, використовуються у дослідницьких проектах студентів та аспірантів факультету психології та соціології. Результати дисертаційного дослідження О.О. Киричука використовуються при викладанні курсів «Загальна психологія», «Психологія особистості», «Психодіагностика», «Вікова психологія», «Соціальна психологія».

В.о. ректора

Ольга Лазорко
(0332) 24-10-07, e-mail: olgla@psychological@csnu.edu.ua

С. Федонюк

Міністерство освіти і науки України
**ЖИТОМИРСЬКИЙ
 ДЕРЖАВНИЙ
 УНІВЕРСИТЕТ
 ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**
 Вул. В. Бердичівська, 40,
 м. Житомир, 10008
 телефон /факс (0412) 43-14-17
 E-mail: zu@zu.edu.ua Web: www.zu.edu.ua
 код ЄДРПОУ 02125208

Ministry of Education and Science of Ukraine
Zhytomyr Ivan Franko State University
 40, Velyka Berdyehivska Str.,
 City of Zhytomyr Ukraine, 10008
 Tel/Fax (0412) 43-14-17
 E-mail: zu@zu.edu.ua Web: www.zu.edu.ua
 USREOU 02125208

Від 08.09.2020р № 1/59
 На № _____ від _____

У спеціалізовану вчену раду К 32.051.05
 СНУ імені Лесі Українки

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Киричука Олександра Олексійовича
«Фасилітативні чинники психологічного благополуччя особистості»
 за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Під час роботи над дисертаційним дослідженням Киричук О.О. брав участь у наукових заходах кафедри психології розвитку та консультування, на яких розглядалися інноваційні аспекти наукової роботи, а саме, автором запропоновано теоретичну модель фасилітативної детермінації психологічного благополуччя особистості та емпірично експліковано особливості впливу фасилітативної детермінації в залежності від різних рівнів психологічного благополуччя майбутніх фахівців соціальної сфери. Отримані результати та висновки дисертаційного дослідження чітко окреслюють авторський підхід до вивчення запропонованої роботи, а саме: у роботі подальшого розвитку набули положення щодо детермінаційних тенденцій фасилітативності в осіб з різним рівнем психологічного благополуччя.

Презентовані дисертантом матеріали, де висвітлені основні результати та висновки проведеного дослідження використовуються у навчальній роботі зі студентами спеціальності 053 «Психологія» при викладанні дисциплін «Психологія дорослості, геронтопсихологія та акмеологія», «Практикум з основ психологічної допомоги», «Психологічний супровід особистості в онтогенезі».

Завідувач кафедри психології
 розвитку та консультування

Л.П.Журавльова

Проректор з наукової
 та міжнародної роботи

Т. В. Болян

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, 89600, телефон/факс (03131) 2-11-09
E-mail: www.msu.edu.ua, info@msu.edu.ua, код ЄДРПОУ 36246368

24.12.19 № 2545

Д О В І Д К А

*про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Киричука Олександра Олексійовича*

**«Фасилітативні чинники психологічного благополуччя особистості»
за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології**

Киричук Олександр Олексійович впроваджував емпіричні результати дисертаційного дослідження «Фасилітативні чинники психологічного благополуччя особистості» на засіданнях науково-методологічного семінару кафедри психології. Ним розроблено теоретичну модель фасилітативної детермінації психологічного благополуччя особистості та удосконалимо наукові уявлення щодо розкриття функціональних характеристик фасилітативності, а саме узагальнення таких граней її прояву як ціннісно-мислова, самореалізаційна, емоційна, творча, регуляційна, рефлексивна, проєктувальна, егозахисна, саморозвитку, комунікативна в залежності від рівня переживання психологічного благополуччя майбутніми фахівцями соціальної сфери.

Також результати емпіричного дослідження щодо пріоритетних аспектів вивчення запропонованої проблеми можуть бути використані при підготовці навчальних посібників для студентів психологічних спеціальностей.

Результати дисертаційного дослідження Киричука О.О. застосовувались у навчальних дисциплінах «Загальна психологія з практикумом», «Соціальна психологія», «Експериментальна психологія» для студентів гуманітарного факультету, спеціальності 053 «Психологія».

Результати дисертаційного дослідження Киричука Олександра Олексійовича обговорені на засіданні кафедри психології Мукачівського державного університету (протокол №6 від 02.12.2019 р.)

Терший проректор Мукачівського
державного університету, д.е.н., проф.

Гоблик В.В.

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, МСП-41, 69600, Україна
 тел.: (061) 764-45-46, факс: (061) 228-75-08, e-mail: znu@znu.edu.ua, Код ЄДРПОУ 02125243

д.б.п. 2019 № 71.01-13/186

На №

від

У спеціалізовану вчену раду
 К 32.051.05
 СНУ ім.пн Лесі Українки

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Киричука Олександра Олексійовича
 «Фасилітативні чинники психологічного благополуччя особистості»
 за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Киричук Олександр Олексійович представив основні розділи дисертаційного дослідження «Фасилітативні чинники психологічного благополуччя особистості» на засіданнях науково-методологічного семінару кафедри психології Запорізького національного університету у 2018-2019 навчальному році.

Отримані результати та висновки дисертаційного дослідження окреслюють авторський підхід до вивчення заявленої теми, де уперше вперше запропоновано теоретичну модель фасилітативної детермінації психологічного благополуччя особистості та емпірично експліковано особливості впливу фасилітативної детермінації в залежності від різних рівнів психологічного благополуччя майбутніх фахівців соціальної сфери; удосконалено наукові уявлення щодо розкриття функціональних характеристик фасилітативності, та узагальнення таких трапсів її прояву як ціннісно-сміслова, самореалізаційна, емоційна, творча, регуляційна, рефлексивна, проєктувальна, егозахисна, саморозвитку, комунікативна в залежності від рівня переживання психологічного благополуччя майбутніми фахівцями соціальної сфери.

Презентовані матеріали дисертації використовуються у навчальній роботі із студентами спеціалізації: «Організаційна психологія, економічна психологія», «Психотерапія та консультування» факультету соціальної педагогіки та психології.

У цілому, констатуємо, що результати впровадження науково-методичних розробок дисертанта дають підстави стверджувати, що вони є значущими у сфері успішного професійного розвитку особистості та можуть бути використані у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів.

Проректор з наукової роботи

Г.М. Васильчук

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
 вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32800; тел.: (03849) 3-05-13, факс: (03849) 3-07-83. E-mail: post@kpmu.edu.ua
 Web: <http://www.kpmu.edu.ua> код ЄДРПОУ 02125616

Від 28.11.2019 № 64/19

На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 «Фасилітативні чинники психологічного благополуччя особистості»
 на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
 за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології
 КИРИЧУКА ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСИЙОВИЧА**

Олександр Олексійович Киричук впроваджував теоретичні та емпіричні результати дисертаційного дослідження «Фасилітативні чинники психологічного благополуччя особистості» на засіданнях науково-методичного семінару кафедри загальної та практичної психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. На основі результатів теоретико-методологічного вивчення проблеми автором визначено фасилітативні показники психологічного благополуччя особистості, запропоновано теоретичну модель фасилітативної детермінації психологічного благополуччя особистості та емпірично виявлено особливості впливу фасилітативної детермінації в залежності від різних рівнів психологічного благополуччя майбутніх фахівців соціальної сфери, а також обґрунтовано детермінаційні тенденції фасилітативності в осіб з різним рівнем психологічного благополуччя.

О.О. Киричук є активним учасником наукових заходів кафедри загальної та практичної психології, зокрема він брав участь у IV міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (2019) (назва доповіді: «Емоційний інтелект як регулятор внутрішньої активності особистості») та має публікації у фаховому збірнику наукових праць «Проблеми сучасної психології» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка й Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (Киричук О.О. Фасилітативна детермінація психологічного благополуччя особистості: методологічне обґрунтування та теоретичне моделювання / О.О. Киричук. – Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. – Випуск 38. – Кам'янець-Подільський : «Аксіома», 2017. – С. 186-198.).

Висвітлені дослідником основні теоретичні ідеї та практичні елементи проведеного дослідження успішно використовуються у науково-дослідницьких проектах викладачів та аспірантів кафедри загальної та практичної психології. Результати дисертаційного дослідження Д.О. Киричука застосовуються у навчальних дисциплінах «Актуальні проблеми сучасної психології», «Психотерапевтичні техніки», «Теоретико-методологічні проблеми психології», «Психологія праці та інженерна психологія» для студентів спеціальності 053 Психологія факультету торкськійної та соціальної педагогіки і психології.

Результати впровадження дисертаційного дослідження обговорено та схвалено на засіданні кафедри загальної та практичної психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огіска (протокол №4 від 06 листопада 2019 року).

Проректор з наукової роботи,
доцент фізико-математичних наук

І. М. Конет